
UTL AT DOWNSVIEW
D RANGE BAY SHLF POS ITEM C
39 10 03 20 12 003 6

ספרים

היוצאים לאור בפעם ראשונה

על ידי חברת

מקיצי נרדמים

תחת השגחת ראשי החברה:

משה מונטיפיורי בלאנדאן,
אברהם הכהן (המכנה ד"ר אלבערט כהן) בפאריז,
אליעזר הלוי (המכונה ד"ר לעווע) בברייטאן,
אליעזר ליפמאן זילבערמאן בליק.

שנה חמישית תרל"א – תרל"ד.

פירוש

על שיר השירים

Lyck, 1874.
Herausgegeben im Selbstverlage des Vereins M'kize Nirdamim.
(L. Silbermann.)
Schnellpressendruck von Rudolph Siebert in Lyck.

פירוש

על שיר השירים

מר׳ משה אבן תבון

....

יוצא לאור פעם ראשונה

על ידי חברת

מקיצי נרדמים.

Lyck, 1874.

Herausgegeben im Selbstverlage des Vereins M'kize Nirdamim.

(L. Silbermann.)

Schnellpressendruck von Rudolph Siebert.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

Lyck. 1871.

Herausgegeben im Selbstverlage des Vereins Mekize Nirdamim

(L. Silbermann)

Schnellpressendruck von Rudolph Siebert.

הקדמה

ד׳ חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר. אחת דבר אלהים שתים זו שמענו. גלוי ונעלם, הנסתרות לד׳ אלהינו, והנגלות לנו ולבנינו עד עולם וסוד ד׳ ליראיו ולאוהבי שמו, והמצות והחוקים חלק לכל עמו ודבר ד׳ כאש וכפטיש יפוצץ סלע מתחלק לכמה ניצוצות וגרמים, ומקרא אחד יוצא לכמה טעמים, ושבעים פנים לתורה כמספר שבעים איש האסופים והנפוצים ולשונות הגוים, ואלו ואלו דברי אלהים חיים. ואמנם המכוון בו כוונה ראשונה והדרך האמיתית והנכונה והישרה להגיע אל האמת ואל הטוב אשר אין בה מכשול ואבן נגף אחת לבד כאשר אין מנקודה אל נקודה כי אם קו אחד ישר והוא היותר קצר שאפשר שיהיה בין שתי הנקודות, וכמו שהקוים בלתי ישרים המגיעים מנקודה אל נקודה רבים אין מספר כי לא ימצא בהם היותר ארוך כן הדרכים בלתי ישרים רבים וכפי התחלף האומות יתחלפו הדעות והאמונות ודתיהם שונות ואם כלם כוונתם להגיע אל השלימות ואל עבודת השם כאמרו בכל מקום מוקטר מוגש לשמי.—

לב נבון יבקש דעת ופי כסילים ירעה אולת. זה הפסוק אמר שלמה ע״ה לרמוז על שני מיני הבנת קצת דברי הכתוב וסיפוריו. וידוע כי לב שם משותף והשכל נקרא לב ואולת הפך חכמה כאמרו אויל מחריש חכם יחשב ואמר כי לב הנבון ושכלו יבקש הדעת במקום הראוי להמצא בו ויחפש כל חדרי בטן האיש המחבר הדברים אשר הדעת נמצא בהם כענין חופש כל חדרי בטן, והרמז אל בטן איש ידוע או רומז אל בטנה של תורה ואולי עולה הכל אל ענין אחד ואמנם הפירוש הראשון יותר נכון ומורה עליו אמרו מים עמוקים עצה בלב איש ואיש תבונות ידלנה כמו שכתב א ב א מ ר י כי העצה בלב האיש שהיא בו כמים עמוקים היא חדר הבטן והיא הדעת המבוקש והבקשה והחיפוש והדליה אחד, כענין ולב נבון ונשמת אדם שהיא נר אלהים ואיש תבונות ג״כ ואמר כי לב המשכיל יבקש הדעת הנעלם כי לא יסתפק בנגלה ואפי׳ כהגיעו לתכלית כוונת הנגלה ותועלתו, ופי כסילים ירעה אולת כי לא ירע ולא ירגיש ולא ידע כי רבים מספורי הכתוב משל ומליצה דברי חכמים וחידותם וקליפה ואוכל תוך הקליפה והוא יהגה בפיו הדברים כפשוטו והמליצות כמשמעם וירעה ויאכל הקליפה לבד ולא בשלימותה וכונתה השנית אבל בדרך אולת כי לא יסתכל וידע אפי׳ כונת הנגלה ותועלתו ותכליתו. ואמר לב נבון ולא אמר לב נבונים ואמר פי כסילים

ולא

ולא אמר פי כסיל לרמוז על מיעוט האחד ורבוי האחרים וכן באו פסוקים רבים במשלי וכלם בענין אדם אחד מאלף מצאתי מוסף על היותם רמז על האיש המסכן והרש אשר כל אחיו שנאוהו רחקו מנו. והמלך הגדול אם עמו עם רב גדול ורב למאות ולאלפים כי אוהבי עשיר רבים — ואני משה ב"ר שמואל ב"ר יהודה בן תבון מרמון ספרר ז"ל בראותי המגלה יקרה מאד וגדולה וראיתי הראשונים הלכו בפירושה בדרכים שונים קצרו מהשגית על פרטיה והחלק פרשיותיה והשיבו אותה כלה לדרשות. והחכם א"ע מכללם עם ראותם עדות החכם ר"ע שכל הכתובים קודש ושיר השירים קודש קדשים אמרתי אל לבי לכתוב מה שנראה לי בה מחדוש נמשך בפירושה אחר מה שפירש הרב המורה בפסוקים ממנה ואשר הרחיב בהם אבא מרי מ"כ. וידוע כי המגילה חשב שלמה המלך ע"ה ברוח הקודש כשאר הספרים המכונים בשם כתובים כי הוא לא היה נביא, ואם דבר לו השם באחת מדרכי הנבואה כאומרו בגבעון נראה ד' אל שלמה בחלום הלילה, לא היתה נבואה שלימה כי אם חלום כאמרו בחלום הלילה, וכן כתוב בסוף ויקץ שלמה והנה חלום, כי אין בו עתידות גם לא שולח מאת השם לאיש להזהיר אמנם הוא היה מדבר ברוח הקודש ובדרך חכמה והשגת מרע עשה ספריו כי כן העיד עליו הכתוב באמרו הנה נתתי לך לב חכם ונבון אשר כמוך לא היה ואחריך לא יקום כמוך, וכאמרו ויחכם מכל האדם. ולכן נכתבו ספריו עם שאר הספרים הנעשים ברוח הקודש, ומצאנו שדבר דרך משל ודרך שיר ודברים כפשוטים כאמרו וידבר שלשת אלפים משל ויהי שירו חמשה ואלף, וידבר על העצים מן הארז אשר בלבנון ועד האזוב אשר יוצא בקיר וידבר על הבהמה ועל העוף ועל הרמש ועל הדגים, ואלו באמת היו דברים כפשוטן בחכמת הטבע ולא נשארו לנו מדבריו וחכמתו כי אם שלשה ספרים, ונראה כי עשה כל ספר מהם במין אחד ממיני הדברים הנמצאים והנהוגים לחבר בהם ספר והם שלשה. — המין הראשון נאמרים כפשוטם, כרוב דברי הכתובים ובמין הזה עשה רוב קהלת, והמין השני דברים הנאמרים על דרך משל, ויש ענין טוב נמצא לפשט, ויש להם קצת דמיון וערך לנמשל בכל סודות הכתובים ובמין הזה עשה משלי וללמד על איזה מין מהדברים ידבר בו פתח משלי שלמה. והמין השלישי דברים שירים, והם שלשה מינים או מורכב מהם. המין הראשון דברים נעשו במשקל או בחרוז ונקראים כלי ניגון. והמין השני דברים נאמרים בנגון, אע"פ שאין לחלקיהם משקל שוה ואין להם חרוז יהיו שני מינים אלו אינם שיר לפי האמת כמו שכתב אריסטו בספרו בשיר. והמין השלישי דברים נאמרים על צד מליצת השיר ודרך גוזמא והפלגה ודמוי וחקוי וערך ותמורה לשבח ענין או לגנותו לעורר הלבבות ולהפך המדות ולחזק הענין ההוא ולאמתו ברוב דברים וסיפורים ותוארים רבים והמשלים לא שיהיה לפשטי הדברים מציאות ולא שיהיו משל לדבר דומה לו שום דמיון וערך כלל. והמין הזה הוא השיר האמתי, ונמצא בהם בכתובי' כאמרו אם הדרך. כובע ישועה מעיל צדקה, כנפי שחר, אישון לילה, בני אשפתו אשכיר חצי מדם, וכאלה רבים בכתובים. והמין הזה כל אשר יפליג למשל נמנעות וגוזמות יותר טוב ומשובח כמאמר החכם מיטב השיר כוזבו, והיא דרך אחת מדרכי ההטעאה והפחותה שבהם ולא יתעסק בה שום חכם כי אם לרפואת חולי הלבבות חלושי הדעת להפך המדות הרעות ולשמח העצבים ולחזק לב החלשים ולעורר ולהקיץ הלבבות הנרדמות ולמשכם, כי הטבע נמשך אחר השיר המיפלג והנגון הערב והוא כסמים החדים הממיתים הבריאים ומבריאים החלאים הנושנים, ומזה המין כל מיני ניגונים, והיא חכמת המוזיקא. ודע כי הדברים מתחלקים באיכותם לשלשה חלקים כולו אמת או כולו שקר, או מורכב משקר ואמת, וזה נחלק לשלשה חלקים, רובו אמת או רובו שקר, או שוה בו האמת והשקר. כולו אמת, המופת. כולו שקר, השיר. רובו אמת, הניצוח. רובו שקר, ההטעיאה. השוה בו, ההגרי, והוא אלקטבאה. ואלו הן חמשה מיני ההקש חבר בכל אחד מהם אריסטו ספר אחד. שם הראשון ההקש המופת, והוא המבוקש מהקדמותיו שיהיו אמתיות וקרא שמו ספר המופת. והשני ההקש הנצוחי והוא הגדול והוא המבוקש מהקדמותיו שיהיו אמתיות מפורסמות וקראו ספר מחלוקת הנצות. והשלישי ההקש ההגדי

או

או הספורי והיא שהקדמותיו מקובלות מספיקות כלומר שיספיק להמון העם אמתתם עד שיאמין בהם והם למטה מן המפורסמות כל שכן מהמופתיות ונקרא ספר ההגדה או הספור. ובזה המין מן המאמרים דורשים על בני אדם לזרזם לעשות דבר או להרחיק דבר או להרחיקם מעשות דבר או לקבוע בלבותם אהבת דבר להתקרב אליו או שנאת דבר להתרחק ממנו, והמאמר שהוא מזה המין יקרא מאמר הגדי או ספורי. והרביעי ההיקש המטעה והוא שני מינים האחד שהקדמותיו הטעאות ידמו בנגליהם אמתיות וכשיעיין בהם המשכיל היטב ימצאם שקר או שתיהן או אחת מהן. והמין השני שיהיו הקדמותיו אמתיות אך אין חבורם חבור מוליד תולדה וידמה כי כן ובזה יטעה מי שלא ייטיב העיון ומי שאינו בקי בתנאי ההקש כולם וקראהו ספר ההטעאה. והחמישי ההקש השיריי והוא שהקדמותיו הקדמות מביאות דמיון בלב שומעיהם יקרבם הדמיון ההוא לאהוב או לשנוא דבר אף על פי שהם ידועים שאין אמת באמרם הם וקראהו ספר השיר. ובמין הראשון ממיני השיר כל שירי שלמה בן קהלת ובן משלי והדומים להם. ואפשר כי מן המין הזה משלי ואיוב ורוב תילים כי הם פסוקים נחתכים כמו בתים אע״פ שאינם שוים החלקים במלכים ושואים, ולכן נעשו אריח על גבי אריח ולבנה על גבי לבנה כמו בתים, ובמין שני השירות כי הם נאמרות בנגון אע״פ שאין להם לא משקל ולא חרוז אבל ימלא החסרון בנגון ולכן נעשו אריח על גבי אריח כמו הפזמונים. או אפשר כי משלי ואיוב ותלים מורכב מן המין הראשון והשני ולכן נשתוו שלשתם בנגון ובטעמים, ובהכתבם אריח על גבי אריח ולבנה על גבי לבנה כמו הרשויות. אמנם הראשונים היו מכוונים בשיריהם יושר המאמר ואמתת ענינו ולא לקחו ממיני השירה את המשקל והנגון לעורר הלבבות הנרדמות ולהקיצם משנת העצלה להטות אותם אל מתק הניגון וישמעו גבורות השם ומתוך שלא לשמה בא לשמה, והקלו במשקל ובחרוז כדי להטיב המאמר ולא יצטרכו להוסיף או לגרוע מה שיפסיד ממנו. והראשונים קצרו הדרך במשקל ובחרוז ובנעים ובנחים ובמעלות עד שיצטרכו להוסיף ולגרוע ולשים מלות זרות יפסיד המאמר, ושמו כונתם להפליג בחוזק המשקל והמליצה ולסדר הדבור ולישר ההגיון ואם יפסד המאמר וחברו רוב שיריהם מן המין השלישי ויבחרו להבדיל בין הטוב ובין הרע לא בין האמת ובין השקר אבל כל כוונתם לקיים הנמנע והרחוק מן האמת והמשובח שבמשוררים מי שיכזב בשירו. ואמר המשורר להפליג חולשת גופו ודלותו, ולא רק נמלה נשכו נשאו בפיהו ואבד בפי המערה. ואמר החכם אל המשוררים מה תחשוב מאנשים אשר האמת משובח מכל אדם לבד מהם והכזב מגונה מכל איש לבד מהם. ולכן שירי הראשונים היו מאמרים אמיתיים וטובם בענינם לא במליצתם, ואם יעתקו למליצה אחרת או אל לשון אחרת ועם אחר לא תשתנה צורות הענין ולא תפסדנה כי הצורות קיימות והחומר והוא הדבור והמליצה הוא המקבל השנוי וההפסד ולכן אם המאמר טוב ואמתי לא ישתנה הענין ולא יפסד בהשתנות המליצה ובהפסדה, אבל שירי האחרונים טובם במליצה והם רובם גוזמות ונמנעות ולכן אם יעתקו למליצה אחרת אפי׳ בלשון ההיא כ״ש אל לשון אחרת יפסד הענין לגמרי או לפחות ישחית טובו והדרו. גם אפשר כי הקלו הראשונים בנגון ג״כ כדי שיתרחק לבבם וכוונתם בענין המאמר לא בדבור ובמליצה ובקול דרחמנא לבא בעי כי הדבור אצל ציור הלב והרעיון כצורה הנראית במראה אצל עצם הדבר אשר היא צורה לו כי הציורים אשר בשכל האדם מצוירים הם נשואים על הדברים אשר חוץ משכלו נמצאים והציור הוא צורת עצם הדבר והדבור חקוי הציור והמכתב חקוי הדבור והם סופר וספר וספור. ובעל ספר יצירה לא זכר מציאות העצם שהוא העיקר והקודם אבל השלשה הנמצאים בתיבות החכמה והעבור המכון שליח נאמן מן הלב ובלי כונה שליח שקר בפיו, וכאשר יצא הדבור בכונה מן הלב הוא כענף שיש לו שורש ובלי כונה כענף מבלי שורש, והדברים סעיפי הלבבות וחקוי צורת הענינים אשר בהם כי מצאות הצורות הנבדלות מחומר הוא בשכל לבד, וכוון הלב לא יתחזק בשנוי ענינים יחד בזמן אחד. ובהיות כונת האדם בחתוך אותיותיו ובנגון קולו בהרימו ובהשפילו אותו על פי מעלותיו ומדריגותיו לא תהיה אז כונתו שלימה בעניני הדברים ובציור הלב האמת ויהיה עיקר פעולתו ותפארת

מעשהו

מעשהו לכבוד העם לא לשם, ואז הוא קרוב למי שנאמר עליו קרוב אתה בפיהם ורחוק מכליותיהם. וציור הלב המכוון המאמר הערב והרינה החשובה. ועל זה הוכית הנביא את ישראל ואמר בפיו ובשפתיו כבדוני ולבו רחק ממני. ובמין השלישי סמיני השיר עשה שיר השירים ופתח בו שיר השירים להנצל מתתארים הגשמים אשר תאר ברם הרור באמרו איכה תרעה וגו' על עדרי חבריך וגו', וכן קווצותיו תלתלים שחורות כעורב וגו', עיניו וגו', לחייו וגו', ידיו וגו', שוקיו וגו', כאמרו אל מי תדמיוני ואשוה וכאמרו ומה דמות תערכו לו, וכאמרם ז"ל גדול כחם של נביאים שמדמים צורה ליוצרה, ולהודיע שרוב דבריו בו נאמרים בדרך מליצת השיר וגוזמא והפלגה לא שיהיה לדברים ההם מציאות כלל ולא שיהיה בענין המכוון לשבחו ולגדלו ולעורר הלבבות לאהבה אותו שום ענין דומה לו. גם הדברים הנאמרים בו דרך משלי השמות המשותפים בין המשל והנמשל בשתוף השם לבד כי אין בין בעלי החומר ובין השכלים הנפרדים שום דמיון ולא שום ערך ולא שום שתוף אמנם לשכך את האוזן דברה תורה כלשון בני אדם ותארו אותם במורגש ובמוחש ביד ורגל ועין ואוזן ובמרות גשמיות ובהפעליות באף וחימה ועצב וכעס ונקמה ורוב תוארי השם ית' ויתעלה מהם. ולחזק היות שיר השירים נאמר על דרך מליצת השיר ולהרחיק אמינת פשטי הדברים או היותם משל לענין דומה לו בנמשל וללמר על מין הדברים שידבר בו פתח בו שיר השירים כלומר נאמר בדרך מליצת השיר יותר מכל השירים ואמרו אשר לשלמה שב אל השיר לא אל השירים ור"ל שעשה אותו שלמה או שנעשה למשל על שלימות שכל האדם ודבקותו עם השכל הנפרד לא שנקרא שיר מצד היותו נעשה במשקל כבן משלי ואיוב ותילים ולא מצד היותו נאמר בניגון כשירות, ולכן לא נעשה אריח על גבי אריח ולבנה על גבי לבנה כשירות, אבל הוא נקרא שיר השירים מצד היותו נאמר על דרך מליצת השיר לבד עם היות בו מעט משלים ואם תאמר אחר היות בו משל אולי הענינים האחרים באו ליפות המשל וסדר הדברים כמו שזכר הרב במשל אשה זונה באמרו כי בחלון ביתי בעד אשנבי נשקפתי וכל הפרשה כי אין זה דומה כי האריכות שם הוא תועלת ומוסר וכל אשר יוסיף להאריך בו יוסיף תועלת ולא כן הוא הנה כי אילו האריך לצורך הפשט לא לצורך הנמשל היה אריכותו נזק ומעורר התאוה ומרגיל לדבר עבירה אבל כל האריכות היה להגדיל מעלת הדבר הנמשל ולמשוך הלבבות אל אמונת הענין ההוא. ולכן הודיע כי התתוארים נאמרים על דרך מליצת השיר לבד. ועוד כי מסגולת השיר האמיתי ומתנאיו כמו שכתב אריסט"ו בספרו, והוא שיהיה בשבח ענין או גנותו, ולא כן שירות הכתוב כי כולם הודיות ותפלות ובקשות וסיפורים. גם משלי כולו מוסרים, גם איוב כולו סיפורים היה או לא היה, ולא כן שיר השירים כי אין בו ספור נפלאות השם וגבורותיו ומעשיו ולא הודאות ולא תפלות ולא מוסר ולא ספור לדבר הנמצא כפשטו שיהיה ראוי לחכם לחברו ולשים אותו על ספר ולא שיהיה משל לדבר נמצא דומה לו בספוריו ופרטיו, ואמנם נשא הענין כלו לשבח ולחוק ברוב הסיפורים ההם אמונת דבקות נפש האדם רוצה לומר השכלית עם השכל הנפרד כי באמונה ההיא תהיה השארות נפש האדם אחר המות אפשרי ומחויב עם דבקות כי למיעוט המאמינים בו לפני שלמה לא נזכר עולם הבא ולא תחית המתים בפירוש בתורה. ואמנם דוד ע"ה זכר במקומות רבים ברמיזות חיי העולם ומגיד כי כל תאוותו בהם כאמרו אך אלהים יפדה נפשי מיד שאול כי יקחני סלה, וכאמרו כלה שארי ולבבי צור לבבי וחלק אלהים לעולם והוא בהשכיל דרכיו וידוע אותו אשר בו ראוי להתהלל בו ימצא חן בעיני ד' ומוצאו ימצא חיים אמתיים. ועל דרך המגילה הזאת עשה משכיל שיר ידידות אבל לא ספר ענינו ולא הגיד דרכיו ומיניו. אמנם שלמה ברוב חכמתו אחר אשר נתאמת לו מציאותו ברות הקודש או בדרך נבואה או שהוציאו למציאות וראה כי כבר נתפרסמה האמונה ההיא קצת פירסום ונתיישבה בלבות החכמים והמאמינים חוק האמונה ההיא ותאר הדבקות ההוא ברוב הספורים והתארים ההם עד אשר נתאמת ונתחזק ונתישב אמונת אפשרות הדבקות והשארות הנפש לכל. ולכן אמר החכם ר' עקיבא, לא נחלק אדם מישראל על שיר השירים שמטמא את הידים שאין העולם כלו כראי כיום שנתן בו שיר השירים לישראל

שכל

שכל הכתובים קדש ושיר השירים קדש קדשים, ולא שענין שיר השירים לא נתן בתורה חלילה אבל נתן בו דרך נסתר מאד, ולכן השיב בילמדנו בפרשת ויקחו לי על מאמר זה מר׳ עקיבא אמר ר׳ אליעזר בן עזריהו למה הדבר דומה לעבד שנטל סאה של חטים ונתנה לנחתום ואמר לו הוצא לי ממנה כך וכך סלת כך וכך סיבין כך וכך מורסן ופלית לי מתוכה קלוסקית אחת יפה מיופה ומעולה כך כל הכתובים קדש ושיר השירים קדש קדשים. ואמרו נתן לישראל ר״ל על יד שלמה ברות הקודש כי כמו שזכה השם שלמה ע״ה לבנות לו בית בירושלים של מטה להרגיל עמו אל עבודת השם ויראתו למען יהיה יראת ד׳ על פניהם לבלתי יחטאו כן זכהו להישיר הדרך לאהבה את ד׳ ולדבקה בו ולבנות בית בירושלים של מעלה המכוונת כנגד ירושלים של מטה והיה זה בית אלהים וזה שער השמים. וחבר ספר מורה דעה ומבין שמועה ומפרסם ומחזק אמונת דבקות נפש האדם עם השכל הנפרד והשארות הנפש שהוא הטוב הרב הצפון ליראי ד׳ פעל לחוסים בו. וכתב א ב א מ ר י מ״כ כי שלמה המלך עשה משלי להזהיר על האשה החוטאת בהסתת הנחש, ועשה ספר קהלת על ענין האדם הקרטוני הנגרש מגן עדן בהסתת האשה החוטאת האוכל מעץ הדעת, ועשה שיר השירים על ענין אכילת עץ החיים להורות שאינה נמנעת לאדם רק אפשרית. גם אפשר לומר כי עשה ספר קהלת כנגד האדם מצד דביקות חומרו ונפשו הטבעים עם נפשו החיונית, ועשה ספר משלי כנגד האדם מצד דבקות נפשו החיונית עם שכלו כלומר נפשו השכלית, ועשה ספר שיר השירים כנגד האדם מצד דבקות שכלו ר״ל נפשו השכלית עם השכל הנפרד, או אמור שעשה אותם כנגד הטבעית והחיונית והשכלית או אמור כנגד המעשי והמחשבי והעיוני. ונראה כי צורת הדברים הביאו לעשות האחד דברים כפשוטם, והאחד דרך משל והאחד דרך שיר, ואין לומר כי האחד עשה בנערותו והאחד בבחרותו והאחד בזקנתו, כל שכן שאין לומר ששיר השירים עשה בנערותו כי הוא תכלית השגת האדם. ועוד כי שלשתם שלשה חלקי משל אחד ושלשתם נקשרים זה בזה ועניני האחד נזכר ונרמז באחר. בקהלת אמר אדם אחד מאלף מצאתי, ואמר תחת השמש רומז כי יש יתרון למי שעמלו למעלה מן השמש, וכן אמר במשלי עץ חיים היא פרי צדיק עץ חיים, ואמר בקהלת ואשה בכל אלה לא מצאתי אבל בחשבון יותר גדול אולי תמצא, ואמר במשל אשת חיל מי ימצא כ״ש שנזכר זה בשיר השירים. סוף דבר נכתבו באיזה פנים שתרצה השגת שלשתם היתה כאחת כי הכל השגה אחת וענין אחד והא בהא תליא. וצריך אני להודיע כי קדום הוא אצל החכמים גם בדברי נביאים להמשיל לחומר לאשה או לנקבה והנפש לאיש או לזכר, או הנפש לאשה ושכל האדם לאיש או שכל האדם לאשה ר״ל השכלית והשכל הנפרד לזכר. גם דרך התכמים להמשיל מקבל הצורה לנקבה ונותן הצורה לזכר, גם הדת נמשלת לנקבה והשכל לזכר, והדת נקראה תורת אם והשכל נקרא תורת מוסר אבל כי הייחסים אשר בין כל אחד עם חבירו שוים דומים כי כל זוג מהם האחר חומר ונושא או כחומר וכנושא, והאחר צורתו ותכליתו. ואמר אבינצר בספר התחלות הנמצאות זה לשונו: כי השכל המתפעל יהיה דמיון החומר והנושא לשכל הנקנה, והשכל הנקנה דומה כחומר והנושא לשכל הפועל. ואמר עוד והשכל הפועל פעולתו ההשגחה בחי המדבר הגיע השגתו בתכלית מדריגת השלימות אשר לאדם הוא שישיגהו והוא תכלית ההצלחה. ואמר עוד כי הכח המדבר אשר בו האדם אדם אינו בעצמו שכל בפועל ולא יותן בטבע שיהיה שכל בפועל אבל השכל הפועל ישיבהו שכל בפועל וישים שאר הדברים מושכלות בפועל לכח המדבר, וכאשר הגיע הכח המדבר שכל בפועל שב גם זה השכל אשר הוא עתה בפועל דומה כדברים הנפרדים וישכיל עצמותו אשר הוא בפועל שכל ושב המושכל ממנו הוא אשר ישכיל ויהיה או עצם מה שישכיל יהיה מושכל מצד מה שישכיל ויהיה אז המשכיל והמושכל והשכל בו דבר אחד בעינו ובזה ישוב במדריגת השכל הפועל. וזאת המדריגה כאשר יגיע האדם נשלמה הצלחתו ויחס השכל הפועל מן האדם יחס השמש מן הראות וכמו שהשמש תתן לראות האור וישוב הראות באור אשר קבל מן השמש רואה בפועל אחר אשר היה רואה בכח ובאור הזה יראה השמש אשר היא הסיבה בשיראה הרואה בפועל, ובאור ג״כ ישובו המראים אשר הם

נראים בכח נראים בפעל וישוב ג"כ הראות אשר הוא בכח ראות בפועל, כן השכל הפועל יקנה לאדם דבר ירשימהו בכח המדבר יחס הדבר ההוא מן הנפש המדברת יחס האור מן הראות ובזה הדבר תשכיל הנפש המדברת השכל הפועל, ובו תשיב הדברים אשר הם מושכלים בכח מושכלים בפועל, ובו ישוב האדם אשר הוא שכל בכח שכל בפועל ובשלמות עד שישוב בקרוב ממדריגת השכל הפועל וישוב שכל בעצמותו אחר אשר לא היה כן ומושכל בעצמותו אחר אשר לא היה כן וישוב צורה אחר אשר היה חומר וזהו פעולת השכל הפועל עד כאן לשונו. וכאשר יגיע אל המעלה הזאת ישיג וירע הנהגת העולם וסדור חלקיו שהם דרכי השם אשר בהם ידע השם וישיגהו ויראה בבודו המכונה בראית אחורים וימצא חן בעיניו ובו יההלל המתהלל. ויאמר בן רשד: „וראוי שימצא בשכל שתי אלו המעלות ר"ל שכל פועל ושכל מתפעל ויהיה בנו שכל מצר שהוא יקבל כל מושכל ובנו שכל מצר שהוא יעשה כל מושכל, וזה השכל ענינו מן המושכלות ענין האור מן המראים" עכ"ל. ונראה כי זה השכל אשר יעשה כל מושכל שענינו מן המושכלות ענין האור מן המראים הוא השכל המשיג והיודע או אשר בו יושג ויודע בטבע המושכלות הראשונות אשר בשכל האדם בטבע מצד השכל הפועל כי הם יתנו ובהם יושגו שאר המושכלות הקנויות. וכתב אחר כי כמו שימצא בחוש כח מקבל והוא המרגיש ודבר חוץ לנפש והוא המורגש והוא מניע ופועל, ודבר יגיע לכח המרגיש מן הדבר המורגש והוא ההרגש, כן ימצאו לשכל אלו השלשה מקבל ומקובל ופועל והמקבל הוא החומרי והמקובל הוא הצורה והפועל הוא השכל הנפרד והכח המקבל והוא השכל החמרי הוא דומה לכח המרגיש והמושכל והוא השכל העיוני והוא השכל הנקנה הוא דומה להרגש, והפועל והוא השכל הנפרד הוא דומה למוחש ואינו פועל לבד אבל שלמות אחרון לו על דרך הצורה והתכלית. וכנגד שלשה אלו ר"ל השכל והמשכיל והמושכל זכר דוד ע"ה שלשה רוחות בשלשה פסוקים באמרו לב טהור ברא לי אלהים ורוח נכון חדש בקרבי והוא המשכיל כלומר השכל המקבל והיא הנברא ואשר הוא בכח תחלה וזהו רוח נכון כלומר מזומן מוכן לקבל ולצאת מן הכח אל הפועל. אל תשליכני מלפניך ורוח קדשיך אל תקח ממני והוא השכל כלומר הפועל והוא הקדוש. השיבה לי ששון ישעך ורוח נדיבה תסמכני והוא המושכל כלומר השכל הנקנה והוא המתן והנדיבות ותהיה מלת נדיבה שם ולא תואר או כמו נרובה, או שני אלו האחרונים הם בהפך ויהיה רוח קדשיך השכל הנקנה והוא השגה שכלית ואמרו אל תקח ממני שיהיה תלמודו מתקיים בידו, ויהיה אמרו השיבה לי ששון ישעך שישלח לו עוד השכל הפועל להודיעו ולהבינו ולהשכילו מה שלא הבין ולא ידע, ואמרו ורוח נדיבה כי הוא הנדיב באמת והחונן ונותן המתנות וההשגות ואמרו תסמכני שתהיה תמיד סמוכה אליו ודבקה בו והוא הדבקות ויהיה תא"ו תסמכיני לנכח השם או היא לנקבה נסתרת ותשוב לרוח וירצה לומר תסמוך אותי או תהיה סמוכה אלי, ובא ענין זה ואם לא נזכר שם השכל המקבל אמרם ז"ל אם אין דעת אין בינה אם אין בינה אין דעת כמו שכת' הרב וקרא דעת הצורות הנפרדות מחומר בשכל המקבל כמו שפועל הדבר המורגש בכח המרגיש, וידיעת הצורות הנפרדות והבנת עניניהם הוא שקרא בינה. ודע כי צורות הדברים והענינים והוא שקרא דעת והוא הנקרא שכל והוא השכל הפועל הוא הענין שיצוייר בשכל המקבל ומציאות צורה נפרדת מחומר לנו הוא בשכל המקבל לבד ואין מציאותם כי אם בו. והציור ההוא כלומר ידיעת הצורה ההיא והבנתה היא שכל כלומר מושכל והוא שנקרא בינה, וכח האדם המקבל והמשיג ידיעת הצורה ההיא הוא שכל והוא השכל המקבל הנקרא משכיל יודע כי השכל המקבל אינו משכיל החומר אבל משכיל צורת החומר כי לו לא ישכיל השכל אבן היה השכל אבן אבל אינו משכיל כי אם צורת האבן כי שלמות כל משכיל וצורתו הוא השכילו מושכלו. ודע כי השכל אשר בנו בפועל אינו דבר זולת ציור הסדר והיושר הנמצא בעולם הזה ובחלק חלק ממנו, וידיעת כל דבר ודבר אשר בו בסבותיו הקרובות והרחוקות עד העולם בכללו ויתחייב בהכרת שלא יהיה מהות השכל הפועל לזה השכל אשר בנו זולת ציור הדברים האלה כי הפועל יתן לפעול בסבתו מה שבעצמו. ולפי מה שקדמנו השכל והמשכיל והמושכל הם דבר אחד

ומציאות

ומציאות שלשתם אחד כשהם בפועל ולא ימצא האחד כי אם בהמצא שלשתם כי אם אין הצורות הנפרדות נמצאות והם הדעת והם השכל הפועל אין ציור נמצא והוא הבינה והוא המושכל, ואין השכל המקבל והוא המשכיל נמצא בפועל, ואין צורות נפרדות נמצאות כי אין מציאות צורות נפרדות כי אם בשכל המקבל כשהוא בפועל, וכן אם אין שכל מקבל בפועל נמצא אין בינה נמצאת ואין צורות נפרדות נמצאות כי מציאותם בו. אם כן השכל והמשכיל והמושכל כשהם בפועל הם דבר אחד ונמצאים באחד לא האחד זולת חבריו והחוט המשולש לא ינתק. וכתב הרב פרק י״א בשלישי כבר נודע שאין חוץ לשכל מין נמצא אבל המין ושאר הכללות דברים שכליים כמו שידע וכל נמצא חוץ לשכל איש או אישים. ואמר הרב ג״כ בחלק הראשון ברמיון השכל והמשכיל והמושכל והיותם בפועל דבר אחד באדם על דרך משל ויהיה הנה שלשה דברים האדם הנושא הכח ההוא והוא המשכיל בכח והכח ההוא השכל בכח והרבר המזומן שיושכל והוא המושכל בכח כאלו אמרת בזה המשל האדם והשכל ההיולאני וצורת האילן, עד כאן לשונו. ואמרו האדם ר״ל השכל המקבל, ואמרו השכל ההיולאני שפירושו החומרי כונתו בו מציאות צורת הדברים הנפרדים בפועל בשכל האדם והוא השכל הנקנה והוא הנקרא בינה. ואמרו צורת האילן לקח אחת מצורת הדברים הנמצאים מצר צורת פועליהם ר״ל השכל הפועל כי הפועל יתן לפעול בסבתו מה שבעצמו, וצריך עיון לרמיונו. וכבר אמר ואל תדקדק עלי בדברים נאמרו בשכל. ואדוני דודי החכם פירש בפרשת והיה עקב אם אין דעת אין בינה אם אין מושכלות הראשונות הנלקחות למופת מציאות לבינה היא הקניה המגעת בלימוד ואפשר הכל חוזר לענין אחד כי המושכלות הראשונות הנמצאות באדם בטבע אשר הם צורתו הקודמת הנתונה בו, מצד השכל הפועל הם פועלים ונותנים ידיעת שאר המושכלות והוא שאמרנו שענינו מן המושכלות ענין האור מן המראים וזהו שקרא דעת כי על ידם חונן השם לאדם דעת והם בעצמם דעת והם במקום השכל הפועל והוא הרוח הנדיבה. ולכן אמר אתה חונן לאדם דעת לעורר שכלו והאדם כלומר שכל האדם אשר הוא בכח הוא המשכיל כלומר המקבל ומלמד לאנוש בינה הוא השכל הנקנה והנלמד והוא איש הבינים והבנין והתחיל מן השם החונן ולכן הקדים להשכיל השכל הפועל, ומה שהוא במקומו, ואחר כן חננו מאתך דעה ובינה והשכל והשכל הוא כפל בינה או הוא במקום המשכיל כלומר המקבל ולקח פעולתו במקומו, ואינו רחוק הנה בברכה כפי ארוני דודי החכם שאמרו דעה ר״ל המושכלות הראשונות ובינה ר״ל המושכלות השניות הנקנות הנלקחות למופת כחכמת המספר וחכמת השיעורים וחכמת ההגיון שהם פרפראות לחכמה כי הם תחבולה ומלאכה לחלק המחשבי לקחת אותם למופת לחלק העיוני, בידיעת האמיתות בעניני העולם בכללו בסבותיו הקרובות והרחוקות וידיעת האמיתות ההם הוא שקרא השכל באמרו השכל וידוע אותי כי אני ד׳ עושה חסד משפט וצדקה בארץ, ודעת אותם באמתתם הוא שלמות שכל האדם ודבקותו עם השכל הנפרד שהוא המכוון באמרו וידוע אותי. ואמנם כי לא הבינום כן מסדרי התפלות באמרם יצרם ברעת בבינה ובהשכל יבינום שנים לשם או למאורות והוא הנכון, ואם נמצאו שלשתם בשם באמרו ד׳ בחכמה יסד ארץ כונן שמים בתבונה ברעתו תהומות נבקעו וגו׳, והחכמה הוא במקום השכל, אבל נראה כי מסדרי התפלות הבינום בענין השכל והמשכיל והמושכל או שמות נפררים. הנה לפי מה שהצענו היות שיר השירים בנוי לספר ולתאר דבקות נפש האדם עם שכלו או דבקות שכל האדם עם השכל הנפרד הוא שוה לענין ואחד במכוון כי החלק השכלי מחלקי הנפש הוא שכל חומרי והוא שכל בכח והוא הכנה וקבול וכאשר ישיג החכמות ויקנה אותם יצא מן הכח אל הפועל וישוב שכל בפועל ויפרד מן החומר לגמרי ומהיותו שכל בכח שהוא טומאתו וירבק בשכל הנפרד ישוב נצחי ולכן השכלי מן הנפש בעור היותו בכח ראוי לקראו שכל או נפש לדמותו לאשה, וכאשר יצא מן הכח אל הפועל ולבש צורתו וקבל שלמותו ראוי לקראו איש ושכל ומלאך ואז ראוי לקראו שלמה והמלך שלמה באמת. וממה שצריך להשתכל אחר היות שיר השירים קדש קדשים איך לא זכר שלמה בפתיחתו שם אביו והיותו מלך בירושלים כאשר עשה בשאר ספריו באמרו משלי שלמה

בן

בן דוד מלך ישראל, וכן דברי קהלת בן דוד מלך בירושלים. ואפשר כי בעבור היות פשט הספר דברי חושקים ומנאפים העלים שם אביו ומלכותו כאלו עשאו קודם מלכו בעוד היותו נער. ו א ב א מ ר י מ״כ כתב כי בשני הספרים דבר דרך חכמה וזכר בהם מלכותו להודיע כי לא נמנע מלתפש החכמה בעבור מלכותו וטורחו אבל שיר השירים לא חיבר בדרך חכמה כי אם בדרך דברי חושקים ולא נראה לי כן כי כל סיפוריו ועניניו חכמה נפלאה ולא נעלם מן החכמים ואנשי דורו היותו קודש קדשים. והנוצרים אמרו כי לרוב חכמתו והכירו חסרון מעלתו אצל בוראו השפיל עצמו ויקשה להם אמרו אפריון עשה לו המלך שלמה, ואפשר כי דעת רבותינו ז״ל כי בעבור היות כל שלמה האמור בשיר השירים קדש, ורמז למלך שהשלום שלו לא כתב בו בן דוד ולא מלך בירושלים כי הוא מלך בכל, אמנם היה אפשר לכתוב אשר למלך שלמה, ולכן נ״ל כי שיר השירים הוא בנוי למשל על דבקות שכל האדם עם השכל הנפרד באמצעות השכל הנקנה ושיהיו נזכרים בו שלשה אישים וכל מקום שנזכר בו זכר ונקבה הנקבה היא השכל החומרי והוא הנקרא שלמה סתם או שולמית, והזכר הוא השכל הנפרד, וכאשר נזכרו בו שני זכרים האחד הוא השכל הנפרד והשני הוא השכל הנקנה ולא תמצא בשום מקום שידבר הדוד כלומר השכל הנפרד לבנות ירושלים כי אם לדורתו בלבד, גם היא לא תדבר לחברים בשום מקום כי אם לבנות ירושלים או לשומרים, והבנות החברים הם כחות הנפש והם בנות בעוד היותם בכח או היותר חמריות מהם קרא בנות והשכליות חברים ורעים כמו שאמר זכריה מה טובו ומה יופיו דגן בחורים ותירוש ינובב בתולות, ואמר כי מאספיו יאכלוהו והללו את ד׳ ומקבציו ישתוהו בחצרות קדשי כי כל זה משל לחכמה ולאמונה. ויהיה שם שלמה סתם כינוי לשכל החמרי כל עוד היותו בכח ושלא הגיע למלכות השם ולהמשח בשמן קדשו, ואז אינו מלך ולא בן דוד באמרם אין בן דוד בא עד שיכלו נשמות שבגוף ולא מלך בירושלים המכוונת כנגד ירושלים של מטה, ולכן פתח ספרו אחר אמרו שיר השירים אשר לשלמה ישקני מנשיקות פיהו כדברי אשה מדברת עם דודה והדוד הוא הסבה הראשונה והפועל הראשון או שלוחו ומלאכו ששמו כשם רבו והוא השכל הפועל והוא מטטרון ומנה בסוף י״י הקטן על שם רבו לקיים מה שנאמר כי שמי בקרבו. וכתב אלפראבי והשכל הנקנה דומה בחומר והנושא לשכל הפועל ואז ישפע מן השכל הפועל אל השכל המתפעל הכח אשר בו אפשר שיעמור על גבולי הדברים והפעולות והדרכתם אל ההצלחה וזאת ההשפעה המתהוה מן השכל הפועל אל השכל המתפעל בשיתמצע ביניהם השכל הנקנה היא הנבואה ובעבור כי השכל הפועל שופע ממציאות הסבה הראשונה הנה אפשר בעבור זה שיאמר כי הסבה הראשונה היא נותנת הנבואה אל האדם הזה באמצעות הפועל עד כאן לשונו. וכן מלך סתם כאמרו הביאני המלך חדריו וכאמרו עד שהמלך במסיבו, מדרש חזית ר׳ לוי ור׳ חנן בשם ר׳ יותנן כל מקום שנאמר במגילה זו במלך שלמה בו הכתוב מדבר, במלך סתם בנקבות הכתוב מדבר ורבנן אמרי כל מקום שנאמר במלך שלמה במלך שהשלום שלו במלך סתם בכנסת ישראל הכתוב מדבר, ולי נראה בהיפך. אמנם המלך שזכרו בני קרח במשכיל שיר ידידות הוא האמת משל לשכל האדם והבת משל לנפש ולא נזכר בו השכל הנפרד אבל אמרו המלך שלמה ואמרו במלך שלמה הוא רמז לשכל האדם אחר אשר יצא אל הפועל אז הוא מלך כי הנה הון יקר מזהב ומפז רב ואז ראוי לקראו שלם באמת אבל השכל הנפרד אין ראוי לקראו בשם שלמה כי הוא בפועל תמיד לא היה בכח כלל ולא בשום חסרון השלים אח״כ חסרונו. ולהיות עיר ירושלים מקום נועד מקדם לעבוד השם ולעשות בו צדקה ומשפט שהם שלמות פעלות האדם ומעשיו נקראת מאז שלם כאמרו ומלכי צדק מלך שלם, ואולי טבע המקום עוזר אליו מצד היותו אמצע הישוב ומצד חלקי הכבבים והגלגלים אשר כנגדו כאמרם אוירא דארעא דישראל מחכים וכאמרו ארץ אשר ד׳ אלהיך דורש אותה תמיד עיני ד׳ אלהיך בה, או טבע המקום בהפך והיה הצורך לרפואה חזקה, ואחר כן כאשר רצה השם לזכות עמו על יד נביאו נאמן ביתו באמונתו הישרה ומשפטיו הצדיקים ותוקיו הטובים אשר נתן להם שהם ארח לחיים ופרקלין גדולים בינו ובין השם וצוה לבנות לו בית נאמן כדי לירוא ממנו מהפסד הגוף ומצרות הזמן ומאבדן

הנפש

הנפש ולעבוד אותו ולגדל שמו בגוים שם תמיד עד יוכל האדם הירא והטוב להשלים נפשו בשלמות האמיתית בדרכים הישרים ההם ולעשות לו מהלכים בין העומדים ולהדבק עם השכל הנפרד הוסיפו בשם ירו רומז לירא את השם ליראה מבוא גדול במצוות ילמדנו פרשת במדבר נאוה כירושלים כאותן מלאכי השרת שהן יראין ומשלמין לי, או ירו כמו יראו מן ראה כי השמות אינם שומרים הפעלים, וקראהו ירושלם אברהם קראו ד' יראה ומלכי צדק קראו שלם וכן הנביאים קראוה ירושלם על שם שני צדיקים, והוא כתוב בלא יו"ד ונקרא ביו"ד בלשון שניות כמו ידים ורגלים רחים שמים לרמוז אל ירושלם של מעלה שהיא מכוונת כנגד ירושלם של מטה כי ירושלם של מעלה היא תכלית הכוונה וירושלם של מטה דרך ומדריגה אליה ובית שער כאמרו אין זה כי אם בית אלהים וזה שער השמים כי בהדבק האדם תחלה עם השם בבית ד' הנעשה לשמו בארץ לירא ממנו ולעשות בו מצוותיו המישרים דרך אליו אחר כן לבנות לו בית בשמים המכוונת כאמרו ראיתי בני עליה והם מועטים ולעשות לו מהלכים שם וירבק עם השכל הנפרד ותשאר נפשו קיימת לעד נהנת מזיו השכינה ועל זה רמזו רבותינו באמרם אם אתה תבוא אל ביתי אני אבא אל ביתיך כלומר אם אתה תבוא אל ביתי ר"ל בית המקדש שנעשה בארץ לשמי ולכבודי אני אבא אל ביתך כלומר אל הבית אשר תבנה לך בשמים ואתדבק עמך שם להוציא נפשך מן ההפסד והכליה אל הנצחית שנא' בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבא אליך וברכתך. ואמרו אזכיר אולם מטעם נזכירה דוריך מיין כלומר בכל מקום שאשיג ואשמע שמו כלומר שתזכיר שמי שם אבא אליך וברכתיך, וכן אמרו מאי דכתיב בקרבך קדוש ולא אבא בעיר משום דבקרבך קדוש לא אבא בעיר? אלא אמר הקב"ה לא אבא בירושלים של מעלה עד שאבא בירושלים של מטה, ומי איכא ירושלים למטה אין דכתיב ירושלם הבנויה כעיר שחוברה לה יחדיו, ור"ל לא אתדבק עמך שאבא בבית אשר תבנה לך בשמים כלומר לא ישלם לך הבנין ההוא שהוא השלמות האחרון והמכוון והוא שלמות הנפש ודבקותה בשכל הנפרד והשארותה ושובה נצחית וצרורה בצרור החיים התמידים עד שתבא בביתי שתדבק עמי בבית אשר לי בארץ כלומר שתעשה מצוותי ותורתי שהם נר ואור ואורח לחיים שהוא שלמות מעשה האדם המיוחסים לגוף. בראשית רבה פרשת ויצא א"ר שמעון בן יוחאי אין בית של מעלה גבוה משל מטה אלא שמנה עשר מיל מאי טעמא וזה שער השמים מנין ו'ז'ה' השיעור שבין בית אלהים והשמים ולקח זה לאסמכתא כי בלבות האדם מן המקדש של מטה עד בית המקדש של מעלה יהיה חי לעד חיי נפש התמידים, ולקח מספר י"ח כנגד ח"י כמו שאמרו להנחיל אוהבי י"ש שלש מאות ועשרה עולמות עתיד הקב"ה להנחיל לכל צדיק וצדיק כלומר היש וההשארות, וכן אמרו שלש מאת וארבעים עולמות עתיד הקב"ה להנחיל לכל צדיק וצדיק לעולם הבא שנאמר שם עולם אתן לו שם בגימטריא שלש מאות וארבעים. גם אפשר שלקח מספר י"ח מיל כלומר י"ח שעורים קטנים כלומר י"ח טפחים שהם שלש אמות כי כן דרך הראשונים גם בכתובים להזכיר מספר אחד ושעור זמן אחד כנגד זמן אחר להסתיר, ולרמוז השעור הזה זכרו רבותינו ז"ל באדם מרגלו ועד ראשו, כי בית המקדש של מעלה הוא בשכל האדם בראשו ובבטנו מוחו ועיקר ותכלית פעולת השכל הפועל בו והוא שלמות האדם ובהיות רגליו ועמידתו בבית המקדש של מטה בדרך המכוון ונגד עיני לבבו ושכלו בית המקדש של מעלה שהוא תכלית הכוונה אז אין בית המקדש של מעלה גבוה על של מטה שהוא עומד בו אלא י"ח שעורים קטנים. ואפשר שרמז במספר הי"ח לשמנה עשר חוליות שבשדרה כי בשבת האדם בבית המקדש אז אין בית המקדש של מעלה שהוא בראשו גבוה על של מטה שהוא יושב בו אלא שמנה עשר שיעורים קטנים. בפרק אין עומדין אמר ר' אליעזר כל אדם שיש בו דעה כאלו נבנה בית המקדש בימיו, ואולי על חורבן בית המקדש של מעלה היה מקונן דוד בשירו או בקצתם קודם הבנות בית המקדש של מטה, והזדים והגוים אשר באו בנחלתו ואשר טמאו את היכל קדשו הם הכחות הרעות והמדות המגונות. גם מזמור על נהרות בבל גם כן רמז כאשר רמזנו בסוף שער שבעה שבועות על מספר גלות בבל עם היות המזמורים כלם כוונתם הראשונה הודעת

העתיד

העתיד מאשר נודע להם ברוח הקודש ובחכמה. ואפשר כי העולם התחתון וידיעת סדרו והנהגתו קרא בית המקדש של מטה והעולם העליון שהוא עולם השכלים ומה שישיג ממנו החכם קרא בית המקדש של מעלה, ומה שבין האחד לאחר היא עולם הגלגלים, ושמנה עשר מיל רמז למספר כל הגלגלים המקיפים את כל העולם שהם שמנה עשר, ולזה רמזו באמרם בע"ז רוכב על עב קל שלו ושט בשמנה עשר אלף עולמות שברא שנא' רכב אלהים רבותים אלפי שנאן אל תקרי שנאן אלא שאינן, ואמר אלפי ורבותים שהם עשרים אלפים כלומר גדולים עם האלף אחד. — — — היוצא מדברינו כי שלמה ושולמית ושלם וירושלם של מעלה הם שמות מונחים לרמז לשלמות נפש האדם כי אין ראוי תואר שלימות לשכלים הנפרדים אף כי לש"י שהוא בלא חסרון ובלא רבוי וכי תואר שלימות מורה על חסרון קודם והיציאה מן הכח אל הפועל אף כי שם שלמה מונח ראשונה לשם אדם וכל שכן שם ירושלם שהוא נקרא בלשון שניות כי אע"פ שהפילוסופים אמרו ששם שלם הוא נאמר בדברים אשר עם היותם הגיעו שלימותם יהיה השלמות ההוא בנפשו בשורש, ובזה הצד נאמר בענינים הנפרדים שהם שלימים ויאמר בדברים העלולים להם שהם חסרים והיותר נאות ממה שיאמר שם השלימות בזה הצד הוא על התחלה כי הוא סבה לכל ואינו מסובב מדבר, הנה לא מצאנוהו בכתוב תואר לשם גם רבותינו ז"ל לא גזרוהו משלימות כי אם משולם, ובאמת השלום והשלמות קרובין בענין ונמצאין יחד תמיד כי השלם הוא עם השלמות לא בלעדיו כי כל עוד היות שום דבר בכח בדבר מן הדברים הולך אל הפועל מתעורר ומתנועע אל השלימות ויש בו פועל והפעלות שהוא מלחמה ואין לו מנוחה ושלום וכאשר יגיע אל מבוקשו אז ינוח והיה לו שלום והשלום והמלחמה והשלמות והחסרון מן המתנגדים כמו הקלות עם הכבדות והחום עם הקור הלא אין ראוי לומר שהגלגלים קלים כי לקלות יחס אל הכבדות כל שכן שאין ליחס אחד מן ההפכים לשכלים הנפרדים כי אם על דרך השאלה ובשתוף השם לבד ועל דרך דמיון וערך כי הם שלמים לא בשלמות שהוא הפך חסרון וחיים לא בחיים שכנגדם המות, ומשכילים לא בשכל שהוא הפך הסכלות. גם ראה אמרם נאמר כלומר על דרך העברה והשאלה. ואדוני דודי החכם כתב בפרשת כי תבוא כי שם שלם ראוי לשם באמת לא לזולתו כי הכל חסר בבחינה אצלו, ולא נראה לי כן, וכאן נראה לנו להפסיק במפתחנו והקדמותינו ונתחיל בפירוש המגילה ובאלהים אעזר אשר לו דומיה תהלה. — — ואחר אשר העירונו על סבת המגילה הזאת דרך כלל ועל כוונת שם המגילה נרמוז על קצת הענינים הפרטיים. ונאמר:

שיר השירים אשר לשלמה. כבר ביארנו בפתיחתנו למה לא זכר שם אביו ומולדותיו, ואמרנו שענין הפסוק הוא שיר נאמר על דרך מליצת השיר יותר מכל השירים שבעולם, שאמרו אשר לשלמה שב אל השיר לא אל השירים.

ישקני בא לרמז על כי דבקות נפש האדם עם השכל הנפרד הוא אפשרי כי לא יתאוה אדם ולא יתאר דבר נמנע, ולקח לשון נשיקה בעבור כי הנשיקה החזק שבכל דבוקי האוהבים והטוב והוא דמיון תאותו וחשקו להכנים אהובו בלבו וקרבו ובדבוק שפתים לא בנשיכה ובחיתוך ובשבר גם טבע הכוסף לאסוף ולקבץ שפתיו ולמשוך נשימתו כאיש שואף בפיו רוח או מים מתוך כלי ולהיות הפה והלשון סעיפי הלב וכלים לדבר אשר בו נבדל האדם משאר בעלי חיים כאשר ישק איש את רעהו הוא כאילו דבקו לבבם גם בדבקות נשימתם בכמו דבקות נשמתם ורוחם והמשך לבבם אחר רוחם והכניסו איש באחיו, ודבקות האדם עם השכל הנפרד והוא בשכל לבד כי כאשר ישכילהו ידבק בו כי מציאות הצורות הוא בשכל לבד כי אינם חומר שידבקו

זה אל זה גוף אל גוף. וכן הנביאה קראה עצמו טמאה שפתים במקום טמאה הלב והדעת, וכן אמר לו השם נגע זה על שפתיך וחטאתך תכופר במקום הגיע ההשגה הזאת אל לבך ושכלך שיצאת מן הכח אל הפועל. ואל הדבוק הזה כונו רבותינו ז"ל באמרם מת בנשיקה כלומר בדבקותו עם השם. ואמרו כן על משה ואהרן ומרים בעבור שלא נסתלקה מהם נבואתם בעת זקנתם ואפי' בעת מיתתם ומתו שלשתם על פי' ד'. והתחיל דבריו כאשה תשוקתה אל אישה מבקשת דודה וליושר טבעה ולנועם מדותיה וטוב שכלה התעוררה מעצמה אל האהבה ונכספה לקבל השפע ולצאת מן הכח אל הפועל השלמות במלאכות השם והחונן לאדם דעת ונותן התורה לשכל האדם והמוציאו מן הכח אל הפועל והמולידו והוא אביו באמת ודעהו. ושכל האדם הוא המקבל והמתפעל ואין לו כי אם ההכנה והקבול לבד. ואמרו ישקני לנסתר ואמרו כי טובים דודיך לנוכח לרמוז כי השגת השם אינה תדירה אבל פעם יושג ופעם לא כאור להט החרב המתהפכת. ועוד כי הוא מצד פעולותיו נראה לעין כל תמיד ומצד עצמו נעלם מעין כל חי. ועוד לרמוז כי דבקות השם ית' והשגתו בבעל חומר קרובה מכל קורבה בפנים מפני כי הדבקות ההוא הוא בעצם ובטבע בכל עת ובכל זמן ובכל חלק מחלקי בעלי החומר ובפנים אחרים רוחק עצם השם ית' מעצם כל בעל חומר הוא גדול מכל רוחק כי אין בין בעל החומר ובין הדברים הנפרדים שום דבקות ולא שום יחס ולא שום ערך גם שם עצם נאמר בהם בשתוף השם לבד. ואולי לטעמים אלו תקנו ברוב הברכות כן ברוך אתה לנכח אשר קדשנו אשר ברא אשר יצר לנסתר. ואמר מנשיקות פיהו לשון רבים להיות נשיקות הפה על מינים רבים וזאת היא נשיקה על הפה כי היא בלא למד, ואמר כי טובים דודיך מיין להודיע כי השמחה ההיא והתענוג ההיא גדולה מכל שמחה, ואפי' מיין המשמח אלהים ואנשים. והחכם הזה המשיל המצות ליין בהרבה מקומות כמו שנבאר בפסוק הביאני אל בית היין כי פקודי ד' ישרים משמחי לב שניהם משמחים ושניהם מתוארים במישרים כאמרו ארח לצדיק מישרים. ואמרו וחכך כיין הטוב יתהלך לדודי למישרים, ואמר כי יתן בכוס עינו יתהלך למשרים. בע"ז אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה ערבים עלי דברי דודים יותר מיינה של תורה ולמה טובים דודיך מיין בעבור שריח שמניך טובים וקרא שם דודים תקנת סופרים והטוב כי החכמה קרא דודים כי הידיעה היא האהבה והיא הדבקות ובא בבית בן דוד והיא טובה מיין כי תכלית המצות הוא ידיעת השם והדבקות בו כאמרו שמע תורה וקבל מוסר למען תחכם באחריתך. ואמר ראשית חכמה יראת ד', ואפשר שלקח היין במקום כל התענוגים כאמרו למשוך ביין את בשרי. והחכם ר' אברהם בן עזרא פי' דודיך הריר שתחת הלשון, והנוצרים העתיקוהו דדיך כלומר החלב. בראשית רבה, כי טובים דודיך מיין זה משה מה הדד הזה מושך חלב כך משה היה מושך חכמה, ד"א זה ר' עקיבא, וכי אפשר לדד להוציא יין אלא מה הדד שהוא טבע חלב כן עמד ר' עקיבא ופירש את התורה שהיא משולה ביין.

לריח

לריח שמניך טובים שמן תורק שמך. אחר שערך דודיו ליין המשמח לבב אנוש ערך שמו לריח השמן הטוב שהורק מכלי אל כלי שריחו נודף כי הנאת הריח היא מיוחדת לנפש כמו המאכל והמשתה לגוף, וכן באמרו שמן וקטורת ישמח לב, ואמרו לריח אפשר שהוא רמז לידיעת האדם השם ודרכיו דרך קבלה מצד התורה המחכימת פתי כי השם פועל כל וממציא הכל ומעמיד וידיעת שאר אמיתות והוא כאמרו ולשמע אזן שמעתיך, וכאמרו והריחו ביראת ד', לא שראהו בעין לבו וידעהו דרך מופת ובארבעה מינים שבלולב דמו רבותינו ז"ל הריח למעשים טובים שהם האמונה ודמו האוכל לתורה כלומר החכמה. ילמדנו פרשת יתרו לריח שמניך טובים הראשונים ריח מצות נתת להם אדם נתת לו ריח מצוה אחת לנחמו לבניו שש מצות אבל אנו כשבאנו לסיני כאדם המערה מפי החבית אתה מערה את המצות. שמן תורק שמך, ר' ברכיה אמר שמן מאיר למי שעוסק במשנה של תורה, שמן תורק שמך בעולם הזה ובעולם הבא, ואמרו שמניך טובים רמז בשמן להמצאת השם הנמצאות כולם והעמידו אותם בהשפעת טובו עליהם להיות השמן מחית האור והאור הוא המציאות והחושך הוא ההעדר כאמרו עד אשר לא יבואו ימי החושך, והוא כאמרו ירוין מדשן ביתך ונחל עדניך תשקם שבא כאמרו ונהר יוצא מעדן להשקות את הגן כי עמך מקור חיים באורך נראה אור, כלומר משפע מציאותך הוא מציאותנו ומציאות כל נמצא גם עמידת וקיום כל מורכב מארבע יסודות הוא בשמנו והוא המדביק והמעמיד החלקים המתדמים ובהפסדו יתפרדו חלקיו ויפסד והוא הנתך בחלי השדפון, ואמר שמניך בלשון רבים האחד לרמוז אל חיי הגוף והוא הנרמז באמרו בשמן הטוב על הראש שיורד על הזקן והוא הנרמז אהבת צדק ותשנא רשע על כן משחך אלהים שמן ששון מחבריך. ואמר ורויתי נפש הכהנים דשן, מדרש חזית לריח שמניך טובים ר' אחא בשם ר' תנחום בר' חייא שני שמנים הם משנה של תורה ומשנה של מלכות, ורבנן אמרי תורה בכתב ותורה בפה, ר' יודן אמר וחובל עול מפני שמן חובל עולו של סנחריב מפני חזקיהו וסייעתו שהיו עוסקים במשנה של תורה, ואמרו שמן תורק שמך כלומר מציאות וחיים נשפעים שמך, לא שיהיו השמנים לו אבל הם מורקים ונשפעים ממנו לחיים לכל זולתו לאיש ואיש כפי סבלו ולכן נקרא חי העולם כאמרו וישבע בחי העולם וערך לשם כאמרו טוב שם משמן טוב, ואפשר כי לזה רמז באמרו המריקים מעליהם הזהב והזהב כנוי לשמן בעבור מראהו שהוא כמראה זהב, ובא לשון הרקה בהשפעת הטובה כאמרו והריקותי לכם ברכה, ואמר שמך להודיע כי השמנים שחייב לשם הוא מציאות נפרד לא גופני שהוא שמו וכבודו והשפעת טובו, כי שם כל דבר מקום העצם ותמורתו וכינויו השלם וחקוי ציורו אשר בא ליודעיו ומכיריו ועם בטוי השם בכונה נקשר מציאות הציור אשר בלב והבטוי הוא הזכר המיוחד בפה (והציור הוא המיוחד בפה) והציור הוא המיוחד בלב וכתיב זה שמי לעולם וזה זכרי לדור דור. והעצם יאמר על שני פנים, האחד מצד הומר הדבר, והשני מצד צורתו, ואשר מצד הצורה הוא הקודם והאמתי כי

הצורה

הצורה כי הוא המבדיל בין כל דבר ובין זולתו כי המבדיל בין התיבה ובין הספסל ושניהם מעץ ובין נר הנחושת ובין הנחושת ושניהם מנחושת היא הצורה כי החומר אחד, גם המבדיל בין העץ ובין הנחושת ושניהם מנחושת היא הצורה כי החומר אחד, גם המבדיל בין העץ ובין הנחושת ושניהם מורכבים מארבע יסודות היא הצורה. אם כן השם מקום הצורה המבדילה ומודיע מהות הדבר ומקום הציור אשר בלב אף כי בדברים הנפרדים שמציאותם בשכל לבד כאשר זכרנו, ולכן כנו וקראו לדבר הנפרד והנבדל מחומר אשר באדם שהוא עצם האדם ואמתתו וצורתו והוא הנשאר ממנו אחר המות שם שהם כאמרו לעשות לו שם וכאמרו טוב שם וכאמרו שם עולם אתן לו אשר לא יכרת, וכן אמר הנה שמך מקום עמך והיותך, ורמז כי הוא דבר נבדל מחומר לא יושג בחושים גם עצמו ואמתתו לא יראה האדם ולא ישיג שהוא ראית פניו כי השם ית' לא יושג ולא יושכל כי אם מצד פעולותיו שהוא ראית אחוריו. ואמרו על כן עלמות אהבוך ר"ל כי העלמות אשר האמת נעלם מהם כלומר הנפשות שלא הגיעו לימות המשיח להמשח בשמן קדשו ולשית מלכות יאהבו השם בעבור הריח ולשמע אוזן, והם רמז למאמינים האוהבים השם ויראים ממנו דרך קבלה ולשמע אוזן, מדרש חזית על כן עלמות אהבוך על שהעלמת מהם מתן שכרן של צדיקים, ד"א עלמות עולם שאין בו מות בשני עולמות נהגנו בעולם הזה הוא ינהגנו לעתיד לבא. ואפשר כי שם עלמות הנה רמז לעולמות השלשה תחתיים שניים ושלשיים ורומז כי כולם נמצאים וקיימים משפע מציאותו אשר היה ונמצא ואשר נברא ונעשה כי הוא סבת הכל ומעמיד הכל והוא חכם רוצה ויכול כיד השגחתו הכל תלוי באשכול. ואמרו אהבוך כי כולם מודים וכולם נכספים ומשתוקקים להדמות אליו באשר יוכלו עת תמיד מציאותם המלאכים בהיותם נפרדים. גם הגלגלים קיום האיש בהיותם מחומר אחד פשוט אין ספק בו, ותנועתם הסבובית חוזרת חלילה והנעשים משמש קיום המין דור הולך ודור בא חוזר חלילה בהויה והפסד בהתחדש פני אדמה מהם בכל יום, מהם בזרעו ומהם בשרשו ומהם בסעיף אחד מגוף ומהם בהתחדשם מן האדמה בכח השמש מהתמדת מציאותם היא אהבתם לשם. גם אם נאמר שהוא דברי הנפש עם השכל או דברי שכל האדם עם השכל הנפרד יהיה פירוש אומרו על כן עלמות אהבוך כי אין צורך לומר ימי הבחרות הנקראים מלכות וימי הזקנה הנקראים פלגשים יאהבו אותו ויהיה אז אל אישה וצורתה תשוקתה אבל גם ימי העלומים יאהבו אותו ויקבלו תועלת ממנו.

משכני אחריך נרוצה. כלומר אם תשפיע עלי רוח קדשיך גם רוחי נכון ומזומן לקבל השפע. בראשית רבה ויצא, משכני אחריך נרוצה אל תקרא משכני אלא מסכני. אמר ר' אחא צריך יהודאה לחרובא עביד תתובא יאי מסכנותא ליהודאי כערקתא סמיקתא על לבא דסוסיא חיורא. הביאני המלך חדריו שהבין אותי חדרי התורה והודיעני דרכיו והוציאני ממיני עלומים שיהיה בהם האמת נעלם ממני ובא כאמרו נר אלהים נשמת אדם חופש כל חדרי בטן. בראשית רבה

וילא. הביאני המלך חדריו אלו חדרי המרכבה שגלה הקב"ה לישראל נגילה ונשמחה בך פעם לנכח פעם לנסתר כמו שזכרתי. מדרש חזית, נגילה ונשמחה בך א"ר יצחק בך בכ"ב אותיות שנתת לנו את התורה, ואמרו נגילה ונשמחה בלשון רבים, לרמוז כי גם שאר כחות הנפש טובים וישרים ונשמעים לשכל. מישרים אהבוך כלומר המדות הממוצעות והישרות או המישרים דרכם והוא השם אורחותיו כאמרו אורח לצדיק מישרים וכאמרו עיניך לנכח יביטו ועפעפיך יישירו נגדך כי רוב מצות התורה הם במצע המדות ולרחק הקצוות כי ישרים דרכי ד' ופקודי ד' ישרים.

שחורה אני ונאוה. דמה שכל האדם לאשה והשכל הנפרד לאיש כמו שזכרנו, וג"כ דמו כנסת ישראל לאשה והקב"ה לאשה ובעלה. ב"ר, שחורה אני בעולם הזה ונאוה בעולם הבא, ואמרו בנות ירושלים אמר כן שכל האדם לשאר כחות הנפש וטעם ירושלים היא המכוונת כנגד ירושלם של מטה והיא רמז לעיר קטנה שהיא משל לנפש האדם ויקרא ירושלם כאשר יהיה חומרו וטבעו מוכן לקבל השלמות כאשר ימצא מגיע טוב יניעהו ויוציא לפועל מה שיש בו בכח. מדרש חזית בנות ירושלים רבנן אמרי אל תקרי בנות ירושלם אלא בינות ירושלם זו סנהדרי גדולה של ישראל שהיו יושבין ומבינין אותה בכל שאלה ומשפט.

אל תראוני שאני שחרחורת. כלומר אל תבזוני ואל תסתכלו בי בעין בזיון בעבור שאין בגדי לבנים כי אין השחרות בי בטבע כלומר פחיתת שכלי ורוע מדותי ובגדי הצואים אבל הוא ששזפתני השמש כלומר עמלי והשתדלותי באשר תחת השמש וכל זה הגיעני מצד שכני הרעים אשר אנכי יושבת בקרבם, כטעם ובתוך עם טמא שפתים אנכי יושבת, בני אמי שהם כחות הגוף ר"ל כחות הנפש החומרית נחרו בי כלומר כעסו עלי כאמרו כי יסיתך אחיך בן אמך וכאמרו וישתחוו לך בני אמך ולא בני אבי שהם כחות השכל. שמוני נוטרה את הכרמים, כלומר הכריחוני להשתדל במעשיהם ופעולותם כלומר להשתדל בגוף ובעבודת אדמתו עד כי כרמי שלי כלומר שהוא מיוחד לי ולתועלתי לא נטרתי כלומל לא השתדלתי להשלים נפשי ושכלי.

הגידה לי שאהבה נפשי איכה תרעה איכה תרבין בצהרים. כלומר בעוד כחות האדם חזקים ובריאים ולא הגיעו ימי החשך כלומר חושך הכחות החומריים ולא נתקררה רתיחת הטבעים ולא נסו הצללים. שלמה אהיה כעוטיה על עדרי חביריך כלומר למה תהיה פעולתי כפעולות שאר כחות הנפש עד שאהיה כלה ופורחת בהם, ומפני היות השכל הנפרד פועל וצורה ותכלית לשכל האדם קרא תכליות שאר כחות נפשו וצורתם חביריו וריעיו או קרא רעיו תכליות הנפשות הרעות שאינם אשת חיל כטעם כי לא כצורנו צורם, וכטעם אלהים אחרים.

אם לא תדעי לך היפה בנשים צאי לך בעקבי הצאן ורעי את גדיותיך. אם לא תדעי לך שלא תדע דרכי השם דרך מופת צאי לך בעקבי הצאן כלומר התנהגי בדרכי הקבלה ורעי את גדיותיך מדותיך וכחותיך החומריות והשכליות במעשך ובאמונתך. על משכנות הרועים, כטעם שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך כלומר לכי בדרכי מוריך וכפי

הקבלה

הקבלה, או אפשר כי אמרו בעקבי כטעם וידו אוחזת בעקב עשו שצריך שלא יבשל גדי בחלב אמו ולא יכנס לפני ולפנים בעוד רתיחת הטבעים כאמרם אכתי לא קשישא.

לסוסתי ברכבי פרעה דמיתיך רעיתי. ידוע כי פרעה הוא התנין הגדול נחש בריח ואמרו עליו רבותינו ז"ל שנדמה לנחש ונעשה מטה והוא היצר הרע הגובר על כל כחות הנפש זולתי המעט שנכלל ממנו החלק השכלי הוא עיר קטנה היא נוער, וכחות הנפש הם ארבע המרגיש והמדמה והמתעורר והשכלי והם מרכבת פרעה ברוב כי הוא הגובר בהם והמושל והרוכב עליהם והמנהיגם כאמרם הנחש היה כשיעור גמל וסמאל רוכב עליו והוא אמרם שנדמה לנחש כלומר דומה לו בפעולתו שאינה בשכל אך הולך לקראת נחשים ומתעורר מן החושים על פי הכח המדמה, ולא חשב הכח הזן מכלכל נפש האדם כי היא טבע לבד והיא גם בצמחים ולא נזכרה מהם במספר נשי יעקב ובניהן כאשר ביארתי במקומו. ואמר השכל הנפרד לשכל האדם שהוא אחד מארבעה חלקי הנפש כי מארבע סוסיות אשר במרכבת פרעה דמה הוא לבד לסוסיתו ומיוחדת לו והוא לבדו נושא אותו והוא נורה לו, ויהיה אמרו ברכבי פרעה ויוד נוספת כיוד בני אתונו או רכב שם לשום האחד והיוד הוא לרבים. **נאוו לחייך בתורים וגו',** תורי זהב נעשה לך עם נקודות הכסף כטעם תפוחי זהב במשכיות כסף וטעם תורי תמונות מאמרו כתור האדם ותורי רמז לתורה שהתורה זהב והמשכיות אשר על תפוח זהבה כלומר הנגלה טוב ככסף. במדרש שיר השירים בילמדנו תורי זהב נעשה לך אלו דברי תורה וכו' מדרש חזית כתורים בשתי תורות ר"ל תורה שבכתב ותורה שבע"פ.

עד שהמלך במסיבו נרדי נתן ריחו. כלומר בעוד שהיה במסיבו שהזכירה למעלה באמרה הביאני המלך חדריו שר"ל חדרי התורה ושסריחה דודיו כאמרה נזכירה דודיך, נרדי נתן ריחו כלומר מיד קבלתי תועלת בו. ברראשית רבה ויצא ר' מאיר אומר עד שהמלך במסיבו נרדי נתן ריחו עד שהקב"ה ברקיע כבר נתנו ישראל ריח רע ואמרו אלה אלהיך ישראל, א"ל ר' יהודה דייך מאיר אין דורשין שיר השירים לגנאי אלא לשבח לשבחן של ישראל אלא עד שהמלך הקב"ה במסבו ברקיע כבר נתנו ישראל ריח טוב ואמרו כל אשר דבר ד' נעשה ונשמע.

צרור המור דודי לי בין שדי ילין. כלומר תמיד אגלי למורה דעה ומישיר לדרך נכונה. בין שדי ילין כלומר בשלומותי ובשולי ויצאתי מן הכח אל הפועל. מדרש חזית בין שדי ילין שהיה מות אם בין שכינה למלאך. ועוד אמרו רבותינו ז"ל אע"פ שמצר וממר לי בין שדי ילין כטעם ואהבת את ד' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך.

אשכול הכופר דודי לי. כלומר שהוא מכפר עונותי וחטאתי ומסיר מדותי המגונות כטעם נגע זה על שפתיך וחטאתך תכופר. **בכרמי עין גדי** כלומר במה שידעתי לשמע אוזן ודרך הגדה בזאת אמר אשכול הכופר דודי לי, ובשניה אמר שלחייך וגו' כפרים עם נרדים בלשון רבים כלומר שהסירה וכפרה המדות המגונות והאמונות הכוזבות,

אמנם

ואמנם בשלישית היא משל לאשה החוטאת האוכלת מעץ הדעת טוב ורע לא הזכיר לא זה ולא זה כי גדול עונה מנשוא ואלכפר אחר שהזקינה במדתה ועוותה והחזיקה בו. מדרש חזית אשכול שהכל בו מקרא ומשנה הלכות והגדות ותוספות, הכופר שמכפר עוונותיהם של ישראל. ילמדנו פרשת ואתה תגיה אשכול הכופר דודי לי אם נעשה כאשכול ענן הקטורת והיה מתמר ועולה היה נודע שנתכפר לישראל ונתקבלו מעשיו.

הנך יפה דודי אף נעים אף ערשנו רעננה. כלומר אני מוכנת לקבל ולשאת פעולתך וצורתך.

אני חבצלת השרון שושנת עמקים כשושנה בין החוחים כן רעיתי בין הבנות. אפשר שדמו שניהם לחלק השכלי או העיוני ממנו לשושנה ושאר כחות הנפש לחוחים ואם לא זכרה היא אותה אשר יוכל האדם לגעת בה מפניהם פן ינקבו ידו כי כן שאר כחות הנפש מונעים השכל הפועל מהשלים השכל החומרי ומהוציאו מן הכח אל הפועל, או ר״ל כמעלת השושנה על החוחים שאינם ראוים גם לשריפה כי לא יוכל האדם לגעת בהם ולהנות מהם כן מעלת רעיתי על שאר הבנות. ויש מפרשים שושנה פרח אחד יפה שיש לו ששה עלים והוא הנקרא לזר״י ולכן נקרא שושנה ואפשר שרמז לששה עלות ישנים כלומר שהשכל האדם עומד בהם בין החוחים כלומר בין הכחות האחריות המונעות השלימות כאמרם אין בן דוד בא עד שיכלו נשמות הגוף. מדרש חזית מה שושנה זו מתוקנת לשבתות וימים טובים כך ישראל מתוקנים לגאולה של מחר.

כתפוח בעצי היער כן דודי בין הבנים. דמהו לתפוח להיות התפוח יפה למראה וטוב למאכל אין בתוכו ולא עליו דבר קשה או מר או חמוץ בלתי נאכל וערב גם ריחו טוב ומששו חלק ונקי עומד ומתקיים ללחותיו ברב זמן לא תמצא באחד מכל הפירות כל אלו השבחים ולא אמרה שידמה דודה בין הבנים לתפוח בין שאר עצי הגנים הנושאים פרי אבל כתפוח בעצי היער כי כן התפוחים היפים גדלים ביערים ודמתה אותו אליו בעבור שהוא דמה אותה לשושנה בין החוחים. כתפוח בעצי היער. מדרש חזית מה התפוח הכל בורחין ממנו בשעת השרב לפי שאין לו ענף לישב בצלו כך ברחו האומות מלישב בצלו של הקב״ה ביום מתן תורה. מה תפוח מוציא קודם לעליו כך ישראל במצרים הקדימו אמנה לשמיעה ויאמן העם וישמעו כי פקד ד׳ והקדימו עשייה לשמיעה כל אשר דבר ד׳ נעשה ונשמע. מה תפוח משעה שמוציא נצו עד שגומר פירותיו חמשים יום כך ישראל משעה שיצאו ממצרים עד שקבלו את התורה חמשים יום.

הביאני אל בית היין. בתחילה אמרה הביאני המלך חדריו נזכירה דודיך מיין כלומר נריח אהבתך כטעם וזכרו כיין לבנון וכטעם והריחו ביראת ה׳ או כטעם המזכירים את ה׳. ועתה השכילה יותר ואמרה שהביאה אל בית היין. ואמנם שני בתים אלו שהביא אותם שם בתים שאין בני אדם מצויים שם כדין חושק וארוס שמתביישים בהתחברו עם חשוקתו או ארוסתו. ואפשר כי היין הוא רמז לחכמה המדינית

המדינית הכוללת הנהגת האדם בעצמו ועם זולתו ויראתו מאלהיו ותקותו בו להיות טוב עם אלהים ועם אנשים כאומרו המשמח אלהים ואנשים כי היין מזון ורפואה לכחות הגוף לחזקם ולעוררם וריש אסון ומשקה ותענוג לנפש ומפקחת וכן החכמה המדינית כוללת תועלת הגוף ויושר המדות ותקון האמונות, והיין הוא דבר מלאכותי אינו הכרחי למזון מין האדם, גם לא להגיע אל היותר טוב כאשר הוא הלחם ולכן ישתנה מעשהו ותכונתו ולקיחתו כפי חלוף הארצות והמדינות מהם יקחוהו חי ומהם יקחוהו מבושל ומהם פשוט ומהם מרוקח מהם יין ומהם שכר כאמרם חמר מדינה ומהם תמיד עם מזונם ומהם לרפואה לבד פעם אחת בשבוע או בחודש כי כן ישתנו משפטי אלהי הארצות ויתחלפו המנהגים והתקנות והעבודות כפי טבעי האנשים והמדינות ודתיהם שונות וכל זה מפעולת החכמה המעשית היא המדינית. ילמדנו פרשת דגלים הביאני אל בית היין משל לעשיר שהיה לו אוצר מלא יין ובדקו ומצאו כלו חומץ חוץ מחבית אחת כך ברא הקב"ה שבעים אומות ובכולם לא מצא הנייה אלא לישראל. הביאני אל בית היין יוד עשרה יוד עשרה כ' חמשים הרי שבעים אומות ומכללם לא אהב אלא ישראל שנאמר ודגלו עלי אהבה. ואפשר כי חבר היין עם החלב באמרו שתיתי ייני עם חלבי להיות החלב מזון הנערים והעם ואחרי כן יאכל היער והדבש הראוי להם, והיין המשמר בענביו מששת ימי בראשית הוא המדות והמצות השכליות שהם נודעות לאדם מטבע השכל ואמרו המשומר בענביו ר"ל שנמצאים מתחילת יצירתו בכח. אבל המים הם רמז לחכמה האמתית וידיעת השם כי הם אינם מזון לגוף מרוב פשיטותם גם לא רפואה כי אם במקרה אבל הם משקה לבד ותענוג לנפש והם מקור מים חיים ומים קרים ושאיבת מים בששון וגשם ומלקוש טל ומטר. גם אמרו שם הביאני אל בית היין זה הר סיני שבו נתנה תורה שנמשלה ליין שנאמר לכו לחמו בלחמי ושתו ביין מסכתי, ואמרו הביאני אל בית היין כיון שנגלה הקב"ה על הר סיני ירדו עמו עשרים ושנים אלפים מרכבות של מלאכים שנאמר רכב אלהים רבותים אלפי שנאן. בילמדנו פרשת וישלח כשבא הקב"ה ליתן תורה לישראל ירדו עמו רכב רבותים שנא' רכב אלהים רבותים אלפי שנאן. רב אבדימי דמן חיפה אמר עשרים ושנים מרכבות מלאכים ירדו עמו לסיני, ולהיות המלות מהרכבת האותיות נקראו רכב ושנאן, עשה בן גנאה משניות ואולי הוא משנתם ומאחד מהם משנה ותלמוד. בפרק הבא על יבמתו ובנוחו יאמר שובה ד' רבבות אלפי ישראל. מלמד שאין השכינה שורה על פחות משני אלפים ושתי רבבות ומספר כ"ב *) ילמדנו ויהי במי אמרפל אך בך נריגו ננגח בשמך תרוס קרננו וא"ר יצחק בך ב' שנים כ' עשרים אלו עשרים ושתים אותיות שבהם נתנה התורה. ילמדנו על פסוק כי מי כל בשר אשר שמע קול אלהים חיים הקול יוצא ונחלק לשבעה קולות ר"ל לשבעה מלכים משבעה קולות לשבעים לשון שהמובן מהם מתחילה לשבעים דעות כמספר שבעים איש האסופים והנפוצים

---

*) יש כאן תיבה בכ"י אשר לא יכולתי לקוראה.

והנפוגים, והארך להמשיל המשל בדרך דברי חושקים אשר גדלה אהבתם ותשקם לדבר האחד אל חבירו.

סמכוני באשישות. מדרש חזית בשני אישות באש של מעלה ובאש של מטה. ד"א סמכוני באשישות בהלכות המאושטות, רפדוני בתפוחים אלו הגדות שריחן כתפוחים כי חולת אהבה אני אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה כל חלאים שאתה מביא עלי בשביל לאהבני לך, ד"א כל חלאים שאומות העולם מביאים עלי בשביל שאני אוהבת אותך, ד"א אע"פ שאני חולה אהובה אני . . .

השבעתי אתכם בנות ירושלים בצבאות או באילות השדה נראה כי קרא צבאות הכחות השכליות להיותם צבי ותפארת גם הם כנגד העולם האמצעי שהוא צבאות השמים, וקרא אילות השדה הכחות החומריות וקראם אילות לחזקתם ותארם בשדה להיותם חומריות כאמרו והנחש היה ערום מכל חית השדה וכאמרו וחית השדה השלמה לך, וכן דמתה הדוד לצבי כנגד צבאות ועופר האילים כנגד אילות השדה, וקרא הבנות ירושלם כל האנשים המוכנים להגיע אל השלמות כלומר שנפשותם ראויות לקבל השלמות והיתה מתרה בהם. או אפשר שבנות ירושלם הם כחות נפשו והשביע אותם שלא ישתדלו ולא ישימו פעולתם במעשים אשר הם חוץ מן העיר הנרמזת והם שקרא צבאות או באילות השדה שהם קרובים מעט אל העיר הנרמזת ואפשר שקרא צבאות התאוות כלומר אכילת עץ הדעת טוב ורע והוא הנאה והמגונה לא האמת והשקר, וקרא אילות השדה המעשים והקנינים ועבודת האדמה או אפשר שקרא צבאות הגלגלים והככבים כלומר עולם האמצעי וקרא אילות השדה העולם התחתון והשביע כחות נפשו בהם כטעם בשמים ובארץ שלא יעירו ולא יעוררו וגו', כלומר שלא ימרו ושלא יעשו דבר ממונעי דרך עץ החיים ומשחיתי האהבה בעוד שתחפץ. מדרש חזית ר' אליעזר אומר השבען בשמים ובארץ בצבאות בצבא השמים ובצבא של מטה או באילות השדה זו חית השדה כדאמרי כי עם אבני השדה בריתך וחית השדה השלמה לך, או אפשר שקרא צבאות חכמות הלמודיות וקרא אילות השדה חכמת הטבע והשביעה כחות נפשו שלא יחזו את האלהים בעוד דרשם שתי החכמות ההם פן יגשימו וישימו אותו כח בגשם כאלו תאמר נפש הגלגל ושלא יהרסו לראות ושלא יעפילו לעלות ההרה ושלא יגיעו ולא יפגעו בעין בחכמות ההם בלתי סדר ובזמן הראוי לפי כח שכלו ולא ישתכלו בחכמה האלהית כל עוד היותם לומדים בחכמת הלימודים ובחכמת הטבע, ואמר עד שאהבה עד שתחפץ כלומר עד שישל נעליו ויסיר כל המסיבים המבדילים ויטהר נפשו מכל טומאותיה ולא יבקש השכליות מבלתי ההקדמות הראויות ושלא יקח הצעירה לפני הבכירה אבל ילמד הכל על הסדר, ונראה כי עתה נתפרד הדוד מהרעיה, ואפשר כי עד כאן הוא משל למי שהוא ירא אלהים וסר מרע ויודע השם דרך קבלה ואין בו שום חכמה. מדרש חזית סדרא תניינא קול דודי הנה זה בא מדלג על ההרים וגו'. עתה בא הדוד ונראה שהוא משל על מי שלמד חכמת הלמודים וחכמת הטבע.

דומה דודי לצבי או לעופר האילים. הנה לא השיגה עדיין באמתתו

כי

כי אם בחכמת הלמודים ועליה אמרה שהיה דומה לצבי ובחכמת הטבע ועליה אמרה שהיה דומה לעופר האילים, הנה זה עומד אחר כתלינו משגיח מן החלונות מציץ מן החרכים, וטעם אחר כתלינו כי אחר שלמד האדם החכמה הלמודית והחכמה הטבעית הוא סביב הבית הפנימית ולא נשאר בינו ובין השם כי אם מסך אחד מבדיל ומתחיל לזרות עליו אור השכל והשגתו וטעם אמרו משגיח מן החלונות מציץ מן החרכים כי היה מביט בסתר במנהג ארוס וארוסה או כמנהג חושקים שמסתתרים לא בגלוי כדין איש ואשתו או כדין אוהבים שלמים.

ענה דודי ואמר לי קומי לך. כלומר העזרני והשפיע עלי משפע כבודו ולכי לך כטעם לך לך להנאתך כלומר השתכלי לצרכך ולשלמותך.

כי הנה הסתיו עבר הגשם חלף הלך לו. כלומר כבר יצאת ממצר הטבע החמרי.

הנצנים נראו בארץ וגו'. בראשית רבה ויצא ענה דודי ואמר לי א"ר עזריה לא היא עניה לא היא אמירה אלא ענה לי על יד אליהו ואמר לי על ידי משיח מה אמר לי קומי לך רעיתי יפתי ולכי לך, כי הנה הסתיו עבר זו מלכות הרשעה הגשם חלף אלו ימי השיעבוד.

התאנה חנטה פגיה והגפנים סמדר נתנו ריח. כלומר כבר התחילו הכחות השכליות לפרוח ולזרוח.

יונתי בחגוי הסלע בסתר המדריגה הראיני את מראיך. מה לך להסתר עוד בנקרת הצור בסתר המדריגה קומי והתנערי. מדרש חזית יונתי בחגוי הסלע שהיו חבוין בסתר בית העולמים, והיא הסיבה אחזו לנו שועלים כלומר הסירו השועלים המחבלים כי כרמנו סמדר כלומר הסירו הכחות הרעות והמדות המגונות המונעות הלמוד והשלמות כי כרמנו כלומר כחות הנפש השכליות דקים וחלשים עדיין אם לא יקדמו המדות הישרות ולא יתחזק השכל בקיום המצות יפסד השכל ויהיה כאילן שאין לו שורש כאמרו שמע תורה וקבל מוסר למען תחכם באחריתך. מדרש חזית ר' ברכיה אמר שועלים קטנים אלו ד' מלכיות שנאמר ארבעה המה קטני ארץ מחבלים כרמים אלו ישראל שנאמר כרם ד' צבאות בית ישראל.

דודי לי ואני לו. כלומר אע"פ שאני לדודי ושפעו שופע עלי ואני נכון לקבל.

עד שיפוח היום. כלומר עד שתתקרר רתיחת הטבעיים ונסו הצללים כלומר שיתלשו הכחות החמריות ויסורו המדות המגונות המחשיכות

סוב דמה לך דודי לצבי או לעופר האילים על הרי בתר כלומר הסתירה פניה כי יראה מהבט אל האלהים כטעם אכתי לא קשישא, ואמרה לו שילך מאתה וידמה לצבי או לעופר האילים שאמרנו שהם רמז לעולם האמצעי והתחתון כלומר שיתואר לו לפי המורגש והמוחש ובלשון בני אדם וידבר בפיהם כאמרם דברה תורה כלשון בני אדם לשכך את האוזן לא שידבר כפי אמתתו ואחדותו והיותו נפרד מחומר מכל דבר ממשיגי החומר כי איננה ראויה להבין בשכלים הנפרדים כלומר בחכמה האלהית. ואפשר שרמז באמרו על הרי בתר שיפרד ממנה, או אפשר שרמז בו שלא ישכילה כי אם חומר או משיגי החומר

והוא

והוא המקבל החלוקה לא דבר נפרד שאינו מקבל חלוקה. וכאן נשלמה הפרשה הראשונה, ונראה שהיא בענין שכל האדם בעודו נער שלא הוציא לפועל מציאותו המכוון ממנו וכחות הגוף גוברות עליו ושלא השתדל כי אם בלמודיות וטבעיות.

על משכבי בלילות בקשתי את שאהבה נפשי. זה הוא תחילת הפרשה השנית ואולי הוא תשלום הפרשה הראשונה והוא רמז לאדם שלא אכל מעץ הדעת טוב ורע ולא נגרש מגן עדן אם אפשר שימצא ושהוציא לפועל מציאותו המכוון ושלח ידו ולקח מעץ החיים וחי לעולם, ובעבור שאמרה הרעיה סוב דמה לך דודי לצבי הסתירה פניה כי יראה מהביט אל האלהים. עד שיפוח היום ונסו הצללים והרחיקה דודה מעליה הלכה לעת ערב לבקש אותו כאשר הכירה בעצמה שתוכל לו, ובשכר ויסתר זכתה לקלסתר ומצאה אותו ודבקה בו. גם בראשונה היא התחילה לעורר האהבה ולהכין עצמה לקבל השפע והשלמות באמרה ישקני מנשיקות פיהו, ועל הדרך הזה יחלק הספר לשני חלקים והחלק הראשון עד אני ישנה. והנה בקשה דודה לעת הערב לפני רבים אמנם לפי המשל כי התחברות הדודים וכל שכן החושק עם חשוקתו הוא בלילה כי אז עת דודים לבקש האשה את אישה, כי ביום הולך בעסקיו ורועה ומנהיג ענייניו. גם לפי הנמשל השכל יותר טוב וחזק בלילה לפי שהאדם פנוי מכל עסקי העולם ומכל עמלו אשר תחת השמש והחושים שקטים ונחים וכ"ש בעת היקיצה בסוף הלילה והם השעות הנכבדות אשר כל מפנה אותם לבטלה מתחייב בנפשו, ונאמר אין רנה של תורה אלא בלילה. ועוד כי כל השגת שכל היא בהשגת לילה שאינה בחושים ולכן אמר אדם ביקר בל ילין נמשל כבהמות נדמו, ואמר ואדם ביקר בל יבין, ובא כדרך אמרו יעלזו חסידים בכבוד ירננו על משכבותם, רוממות אל בגרונם וחרב פיפיות בידם. גם אינו רחוק שלשון משכב בשני מקומות אלו רמז למיתה מן ושכבתי עם אבותי, ור"ל קודם מיתתו וחולשת אבריו וכחותיו כטעם עד אשר לא יבואו ימי החושך שם נגד עיניו יום המיתה וביקש את שאהבה נפשו להשלים שכלו ולהוציא אל הפועל מה שיש בו בכח כדי שידבק עם השכל הנפרד להצילו מן ההפסד והכליון. ורבותינו ז"ל אמרו במדרש חזית על משכבי על מרעי הס"ד ונפל למשכב, ואפשר שהבינו הפרשה הזאת על דרך הדבור השני שידבר בה האל לבני אדם אשר יסורנה שהיא תוכחת מכאובים על משכבו כאמרו והוכח במכאוב על משכבו שר"ל שיכיר וירגיש פחיתת חומרו ורוב טבעו. ואולי הדרך הזאת הוא באור על אמרו בתנומות עלי משכב ויהיו נזכרים בפסוק האחד שני דרכים, ויאמר הראשון ראשון כאמרו אז יגלה אוזן אנשים, ויאמר הדרך השנית כאמרו והוכח במכאוב ואמר בקשתי את שאהבה נפשי בקשתיו ולא מצאתיו כטעם אם יש עליו מלאך מליץ אחד מני אלף להגיד לאדם ישרו ואמר מלאך מליץ הוא הכח המדבר שהוא השכל ואמרו אחד מני אלף ר"ל שהוא נמצא באדם אחד מני אלף כטעם אחד מאלף מצאתי ואמרו להגיד לאדם יושרו להדריכו ולהישירו כטעם ומלט הוא את העיר בחכמתו ואמר ויחוננו בו"ו פתוחה וכן ויאמר פדעהו שב לאל הקודם

וגוה

וגוה כן לשכל שעזרו האל וסייעהו מן השמים ובא לטהר מסייעין אותו והוא קרוב לאמר והיה בעבור כבודי ושמתיך בנקרת הצור ושכותי כפי עליך עד עברי וחנותי את אשר אחון וגו', או אמרו ויחננו ויאמר פדעהו שב לשכל שבקש מאת השם שיפדעהו מרדת שחת כי מצא כפרו והבקשה הזאת היא בראותו הפסד חומרו ורוע טבעו יתחדשו עליו ספיקות וקושיות שהם לו חליים קשים ומכאובים רעים ותפעם רוחו ויעוררהו שכלו וחכמתו לחפש על טבע החומר השפל ועל סבותיו על אמיתת המציאות, והוא המלאך המליץ להגיד לו יושרו ואשר יפדה מרדת שאול. וטעם בקשתיו ולא מצאתיו פעם שנית כטעם ויעתר אל אלהים. ואפשר כי ההעתרה הזאת הוא כי בהתפללו והתודותו אל השם יעזוב דרכיו הרעים ומדותיו המגונות ויחליף השם טבעו לטוב לו ויתקנהו כטעם אברם אינו מוליד אברהם מוליד, ואמרו את שאהבה נפשי ראיתם כטעם ישור על אנשים שר"ל שישלח להם תשורה כדי שיתפללו בעדו וירוהו הדרך שישרה כאמרו ויקח אבימלך צאן ובקר ועבדים ושפחות ויתן לאברהם וגו', או ר"ל שישאל אביו ויגדהו זקניו ויאמרו לו כי נמנע הוא לשום אדם להשיג זה על השלמות כי אם בלמוד איש מפי איש ודור אחר דור וישמע חכם ויוסיף לקח. והדרך הזאת היא השגה הכרחית וטבעית באדם ונמשכת אחר השכל ומדובקת בו, והוא חכמה אנושית. וכן בקש משה רבינו ע"ה אחר היותו שלם בנבואה שיודיעהו (השם) דרכיו גם הוא הוכח במכאוב על משכבו כאמרו ויפגשהו ויבקש המיתו. ואמנם הדרך הזאת לא ישורנה השם כלומר תוכחות המכאובים ופחיתות החומר אינו מכוון מן השם כונה ראשונה שידבר בה האל שהיא בחלמות ובחזיונות לילה, ויהיה אמרו אני ישנה ולבי ער וקול דודי דופק פתחי לי וגו' כטעם בחלום חזיון לילה בנפול תרדמה על אנשים אז יגלה אזן אנשים ובמוסרם יחתום. ילמדנו זה שאמר הכתוב אז יגלה אזן אנשים מדבר באבימלך ובפרעה שגלה את אזנם שנא' ויבוא אלהים אל אבימלך בחלום הלילה וגו', וכתיב ויבא אלהים אל לבן מה הוא ובמוסרם יחתום כשם שלקה אבימלך בעצירה שנאמר כי עצור עצר ד' בעד כל רחם וגו' בו לקה פרעה וכו'. וכן פירש ר' דוד קמחי ז"ל ובמוסר יחתום מקשר כמו מוסרות כסיל תפתח. להסיר אדם ממעשה כטעם השמר לך מדבר עם יעקב וגו' וכאמרו על כן לא נתתיך לנגוע אליה. וגוה מגבר יכסה, יש מפרשים גוה כמו גאוה ויכסה הפך יראה כי הגאוה היא לעינים כאמרו עינים רמות והגאוה ראש כל הרעות כאשר הענוה ראש כל הטובות. ויש מפרשים גוה כמו תוך כלומר העיקר והתוך יעלים ממנו כי הדרך הזאת היא מופתית וממעטית ונפסקת וידע בה האדם קצת דברים וקצת אזהרות והיא חכמה אלהית ומופתית ולכן כנה אותה לאל לא חכמה אנושית ולפי דעתי לא נכלל בזאת הדרך ענין הנבואה האמיתית כי לא היה אז מקובל ומפורסם ולפני משה לא היתה אמונת הנבואה כי הוא היה ראש הנביאים ומשה כתב ספרו וספר איוב והדברים ההם היו מקובלים ושם אותו על ספר או העתיקם מלשון אחרת. ואבא מרי מ"כ ערב בזאת הדרך החכמה, ולא נראה לי כן כי

החכמה

החכמה היא כאמרו אם יש עליו מלאך מליץ כמו שבארנו והוא הבין המלאך לענין אחר ולא יאות בו אמרו להגיד לאדם ישרו, ואינו רחוק אצלי כי אמרו כי אחת ידבר אלהים ובשתים לא ישורנה שאמר דוד בחלום חזיון לילה וגו' הוא באור לדרך השנית אשר לא ישורנה השם והוא הדבור בחלום חזיון לילה אם בלי מכאובים או במכאובים כי שניהם בכח הדמיון לא בשכל, ואידי דסליק מנה ביאר אותה ראשונה, ואמרו אז יגלה אזן אנשים שיודיעם רצונו ואמרו ובמוסרם יחתום ר"ל סתומים יקשור כטעם כי עצר עצור בעד כל רחם או ר"ל ענשם יגזור ודינם יכתוב ויחתום כאמרו הנך מת על האשה אשר לקחת, או ר"ל יסתום ויעלים שלא יודיעם עונשם כאמרו השמר לך מדבר עם יעקב מטוב עד רע, לא שהודיעהו ענשו כל שכן שלא נגעו בחלום ולא בהקץ. ואמרו להסיר אדם מעשה כדי שיסור אדם ממעשהו הרע, וגוה מגבר יכסה כמו שביארנו ואמרו יחשוך נפשו מני שחת וחיתו מעבור בשלח כדי שיחשוך נפשו ממי המבול והכליון המשחית כל בשר כזרע קין שכלה במבול וכדי שיחשוך חיתו מעבור בשלח כהבל שנהרג כמו שביארתי בשער ההגדה. והוכח במכאוב על משכבו הוא מין אחד מהדבור בחלום אשר לא ישורנו השם כענין וינגע ד' את פרעה נגעים גדולים ואת ביתו על דבר שרי אשת אברם כי לא הודיעו השם בחלום שהוא נגעו על דבר שרי כי לא היה יודע על מה. וכאן נשלמה הדרך אשר לא ישורנה השם ולא יגיע האדם בה לידיעת השם כי כל זה בכח הדמיון לבד ודברים לא יגיעו כי אם פעמים שלש עם גבר. ואמנם הדרך הראשונה אשר דבר בה האל ואשר ישורנה באר באחרונה והוא בהיות לו מלאך מליץ שביארנו כי היא ההשגחה האמתית והדבקה בו, או שעתר אל אלה או שיסור על אנשים כמו שביארנו, או שיהיה לו מלאך מליץ ויעתר אל אלוה ויסור על אנשים. או אפשר שאמרו על משכבי ר"ל כי גם בעת הראוי להתרשל ולהתעצל מדרוש החכמה והוא בעת השחדלי בשלמות הראשון שהוא שכיבה ושינה כאמרו עד מתי עצל תשכב מתי תקום משנתיך קמתי והתעוררתי בזריזות לבקש את שאהבה נפשי ואמרו בלילות כי כל מבקשהו יבקשהו מתוך חושך וערפל וזאת היא אשת חיל אל אישה תשוקתה מבקשת דודה לפני משכבה ואמרה בקשתיו ולא מצאתיו.

אקומה נא אסובבה בעיר בשוקים וגו' בקשתיו ולא מצאתיו. כפלה בקשתיו ולא מצאתיו לרמוז שמציאותו רחוק ומעט ושאינו נמצא בשתי בקשות אלו, ואחרי כן אמרה מצאוני השומרים הסובבים בעיר כלומר הכרובים שומרי דרך עץ החיים ושאלה אותם את שאהבה נפשי ראיתם, ומהנה נראה כי יש מין מראים ומין מונעים או הם מראים למי שלא אכל מעץ הדעת טוב ורע, ואלו הם מראים דרך עץ החיים אחר אשר שאלה מהם או ראו דודה אע"פ שלא נזכר בפסוק שהגידו לה אנה דודה, נראה באמת שהם הודיעוה דבר או הדריכוה אליו מאמרה כמעט שעברתי מהם עד שמצאתי את שאהבה נפשי וזאת לא פגעה בשומרי החומות כי לא יצא דודה מן העיר ולא הוצרכה לצאת לבקשו חוץ לעיר, גם לא הכוה ופצעוה השומרים הסובבים בעיר כלומר

בתוך

בתוך העיר אשר בקשה דודה בתחילת הלילה בעת הראוי ללכת בעיר לבקש כל איש בני ביתו לאסוף אותו הביתה. ולכן לא תמצא בה שיצאה מן העיר ולא שבקשה לצאת השדה ולשון בכפרים כי לא נסתה ללכת בצלה ולכן דמה אותה למגדל דוד שהיה בירושלים באשר היא שם באמרו כמגדל דוד צוארך וזאת מצאה דודה בתוך העיר אחר שתי הבקשות בבקשה השלשת. ונראה כי שלש בקשות אלו כטעם והיו נכונים ליום השלישי וכטעם יחיינו מיומים וביום השלישי יקימנו ונחיה לפניו שהוא רמז לשלשת החכמות כלומר הטבעית והלמודית והאלהית. ואמנם באלהית והם הבית הפנימי עומדים המראים דרך עץ החיים ומי שלא אכל מעץ הדעת טוב ורע כזאת האשה החשובה שלא נתעללה בדבר לא יפגעו בה המכים והפוצעים אף כי השוללים שומרי החומות או לא יהיו לה למכים ולפוצעים כי אם למראים ומישרים ועוזרים. ואמנם מי שאכל מעץ הדעת טוב ורע כלומר שאכל ממנו להרבות התאוות ובחר הערב ממנו לא הצריך לבד והמועיל לא יוכל לקחת מעץ החיים וחי לעולם עד יעבר בהם ויכוהו מכה רבה, ואולי ימנעהו לבד כמו שיתבאר בפרשת השלישית.

כמעט שעברתי מהם עד שמצאתי את שאהבה נפשי אחזתיו ולא ארפנו עד שהביאותיו אל בית אמי ואל חדר הורתי. כלומר כי בעוד השתדלי בשלמות הראשון שהוא צריך לגוף שהוא בית אמי כלומר נפשי היה תמיד נגד עיני כטעם בכל דרכיך דעהו וכאמרם כל דרכי נגדיך, או ר"ל עד שהביאותיו אל בית אמי וגו' ששמתי כל כחות הגוף לעבודתו ולמשמעתו, או ר"ל עד שהביאותיו אל בית אמי שחברתיו עם אמונתי ותורת אמי. ואומרו אל חדר הורתי אל הסתרים והרמזים אשר בתורה. מדרש חזית עד שהביאותיו אל בית אמי זה סיני ואל חדר הורתי זה אוהל מועד.

השבעתי אתכם בנות ירושלים בצבאות או באילות וגו'. כאשר ביארנו למעלה. אם תעירו וגו' שלא יהרסו או שלא ימרו בעוד שתחפץ. ועתה נפרד הדוד ממנה.

מי זאת עולה מן המדבר. עתה שב הדוד וקרא אותה ואמר מי זאת עולה מן המדבר. ואפשר שכוון באמרו עולה מן המדבר לשתוף מדבר כלומר שנעלה במעלת הדבר והחכמה. באלה שמות רבה על וינהג את הצאן אחר המדבר בזכות מי שדבר עמו בין הבתרים כי אין מדבר אלא דבור שנאמר ומדברך נאוה. ועוד שם וינהג את הצאן אחר המדבר למה היה רודף אחר המדבר לפי שראה שישראל נתעלו מן המדבר שנאמר מי זאת עולה מן המדבר המן והבאר המשכן והשכינה כהונה ומלכות וענני כבוד. ילמדנו על ומשה היה רועה מי זאת עולה מן המדבר עלויה מן המדבר ואפשר שרמז באמרו עולה מן המדבר והוא הגאות שעולה בזמן החרב כלומר בחר חריב שהוא ששים שנה כי אז יתחזק השכל בהחלש הכחות החומריות ולכן אמר אחר זה הנה מטתו שלשלמה ששים גבורים סביב לה. ילמדנו פרשת זאת חוקת למה נתנה תורה במדבר כשם שהמדבר לא נזרע ולא נעבד כך המקבל דברי תורה פורקין ממנו עול מלכות

ועול

ועול דרך ארץ. ד"א במדבר מי מקים את התורה מי שמשים עצמו כמדבר מפליג עצמו מן הכל. ילמדנו במדבר סיני ומי יתן והייתי במדבר עכשיו היכן שעשיתי להם הניסים וכן הוא אמר מי יתנני במדבר היכן שהיתי מתקלסת שנא' ישאו מדבר ועריו. משל לנשיא שנכנס למדינה ואותן בני המדינה ראו אותו וברחו נכנס לשניה ברחו מלפניו נכנס לעיר אחת הרבה ראו אותו והיו מקלסין אותו אמר הנשיא זו העיר טובה מכל המדינות כאן אני בונה לי אכסניא וכאן אני דר כך כשבא הקב"ה ליס ברח מלפניו שנא' הים ראה וינס ההרים רקדו כאלים בא מדבר הרבה קידמה אותו וקלסה אותו שנאמר ישאו מדבר ועריו זו העיר טובה היא מכל המדינות כאן אני בונה לי אכסניא ודר בתוכה התחילו שמחים שהקב"ה דר בתוכו שנאמר ישושם מדבר וציה, ואמרו כתמרות עשן ר"ל עולה ביושר וכתמר יפרח או היא כטעם ומשה נגש אל הערפל, ואמרו מקוטרת מור שמלאה ברשה מן התורה, ואמרו ולבונה שמדותיה ובגדיה לבנים, ואמרו מכל אבקת רוכל שלמדה כל מיני החכמות או רומז אל הסייגים והתקנות. מדרש חזית מהו מכל אבקת רוכל ר' אליעזר אומר קראי ותנאי וקרובי ופיטני.

הנה מטתו שלשלמה ששים גבורים סביב לה מגבורי ישראל. אפשר שלקח מספר ששים לטעם שהוא אלפי עלמא שהוא רומז לששים שנה כאשר ביארנו בשער ספירת העומר, וקרא נפש האדם מטה בעבור שהוא כחומר וכנושא לשכל הנפרד, והמטה והמצע והנושא אחד בענין, ולקח לשון מטה בעבור שאמרה האשה ר"ל שכל האדם על משכבי בלילות בקשתי את שאהבה נפשי וכן אמרה הנך יפה דודי אף נעים אף ערשנו רעננה. ואמר אשר לשלמה לה למלך שלמה כי לא יגיע למלכות ולהמשח בשמן משחת קודש עד יחלשו הכחות החומריות ויחרבו כטעם אין בן דוד בא עד שיכלו נפשות שבגוף, ואמרו ששים גבורים סביב לה אפשר שהוא כטעם כשושנה בין החוחים כן רעיתי בין הבנות ור"ל כי הששים שנה הם גבורים וכחות האדם בהם חזקים ובריאים, ואמרו סביב לה ר"ל מונעים ממנה לקבל השכל הנפרד שהוא צורתה ושלמותה ויציאתה אל הפועל וזה הוא אמרו כולם אחוזי חרב מלומדי מלחמה כטעם ובא מלך וסבב אותה ובנה עליה מצודים גדולים, ואמרו מגבורי ישראל הוא שבא לא שיהיו מבני עשו ר"ל כי אע"פ שהם אחוזי חרב בכלי אומנות עשו שנא' בו ועל חרבך תחיה הם מבני ישראל השר עם אלהים ועם אנשים. בראשית רבה ויצא הנה מטתו שלשלמה מטתו זה בית המקדש כולם אחוזי חרב מעשה הטוב מלומדי מלחמה זו תורה איש חרבו על ירכו זו מילה מפחד בלילות שהם זריזים מן החטא שמשול בלילה.

אפריון עשה לו המלך שלמה וגו'. אחר שהזכיר המטה שהוא רמז לשכל האדם בעוד היותו בכח מוכן לקבל קודש נאתו אל הפועל והשלמות הזכיר כי אחרי כן המלך שלמה שהוא רמז לשכל האדם אחר אשר יצא לפועל ונאחז בשכל העיוני עשה לו אפריון שהוא מקום אחד נאה ונכבד כמו חופה ומטה להתחבר עם דודו, וקרא שכל האדם מטה בלשון נקלה עד היותו תוך ששים שנה כי הם גבורים וחזקים כולם

אחוזי

אחוזי חרב מלומדי מלחמה למנוע ממנוע השלמות הגמור והאמתי, ואמר כי אז הוא לשלמה ולא למלך שלמה, ואמר הנה מטתו כלומר כן הוא הטבע והמציאות ברוב, ולא אמר בו עשה שהוא לשון תקון ויציאה מן הכח אל הפועל, ואחר כן קרא אותו אפריון בלשון כבוד, ואפריון מלשון פוריא שהוא מלשון פריה ורביה כי אז הוא עושה פרי ואמת עשה לו כלומר שתקן אותו והוציאו מן הכח אל הפועל, ואמר לו כלומר לצורך אמתתו ותועלתו, ואמר המלך שלמה כי אז הגיע למלוכה ואז בן דוד בא, ובזאת לבד כלומר המבקשת דודה על משכבה נקרא המלך שלמה, ואמר במלך שלמה לא בראשונה ולא בשלישית כלומר הישנה אע"פ שלבה ער ואמר שעשה אותה מעצי הלבנון שנתלבנו דעותיו ועצותיו ומדותיו זכות ולבנות וסרו ימי השחרות והילדות וחלשו הכחות המחשיכות.

עמודיו עשה כסף. כלומר היסודות והעמודים אשר הבית נכון עליהם, והם התורה והמצות הם נכספים וטובים ככסף, ושם התורה והמצות לעמודים כאמרם כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו חכמתו מתקיימת, וכאמרם וכל שמעשיו ר"ל התורה והמצות מרובים מחכמתו למה הוא דומה לאילן שענפיו מועטין ושרשיו מרובים ואפי' כל הרוחות שבעולם באות ונושבות בו אין מזיזין אותו ממקומו. הנה התורה ר"ל המצות השרש והיסוד וכאמרו שמע תורה וקבל מוסר למען תחכם באחריתך ובאמרו ראשית חכמה יראת ד' ואמר רפידתו זהב כלומר מה שהגיע על העמודים והוא החכמה הוא יקר מזהב קרא התורה כסף והחכמה זהב כטעם תפוחי זהב במשכיות כסף, וכן אמר תורי זהב נעשה לך עם נקודות הכסף. מרכבו ארגמן ר"ל כל מיני החכמות, ואמרו תוכו רצוף אהבה מבנות ירושלם ר"ל כי כל הכחות או כל הנפשות הטובות משתוקקות לו ונשמעות אליו שלא יעמדו כנגדו ויאחזו חרב להלחם בו והתגברו עליו. מדרש חזית אפריון עשה זה כסא הכבוד עשה לו המלך שהשלום שלו מעצי הלבנון זה בית קדשי הקדשים של מטה. הה"ד מכון לשבתך מכוון כנגד שבתך רפידתו זהב אלו דברי תורה שנא' הנחמדים מזהב.

צאינה וראינה בנות ציון במלך שלמה בעטרה שעטרה לו אמו ביום חתונתו וביום שמחת לבו. אפשר שאמרו צאינה וראינה בנות ציון שאמר כן נפש האדם או השכל החומרי לכחות הגוף או לשאר כחות הנפש אחר אשר נשלם שכל האדם ואחר בשכל העיוני ונפרד מן החומר ונדבק בשכל הנפרד וקרא אותם בנות כטעם חד חריב כי אז הגוף חרב וציון כמו שאמרנו בעולה מן המדבר. ילמדנו פרשת ויגש כל מה שאירע ביוסף אירע בציון וכו', בעטרה שעטרה לו אמו אפשר שהתורה והחכמה קרא אמו כאמרו ואם לבינה תקרא, ואמרו זנתה אמם הובישה הורתם אפשר שקרא אומנתם או מורה האומנה ומנהיגיה אם ישראל. בילמדנו פרשת כי תוליד בנים זנתה אמם הובישה הורתם אמם זה הקהל הורתם זה תורה הובישה הורתם הוביש הוראות שכתבתי בתורה. או אפשר שקרא אמו נפשו הטובה ותהיה הנפש האם והחומר ר"ל הגוף בית האם, או אפשר והוא הנראה כי

הנפש

הנפש אמו והתורה קרא בית אמו וחדר הורתו כטעם תורת אמך כי התורה סייג גדר בית וחדר, ואולי בא כאמרו אשר יסרתו אמו ואע״פ שנפש האדם חומרי לשכל והשכל צורתה והיא אשתו באמת והיא המעטירה את בעלה כאמרו אשת חיל עטרת בעלה קרא הנפש הנה אם השכל אחר אשר שכל האדם מכונה בספר הזה לאשה תשוקה כי היא כחומר וכנושא לשכל הנפרד כי לא היה מדרך המוסר במקום אחד להמשיל לזכר מה שהמשיל לנקבה, וכן קרא הנפש אם השכל כאמרו בני אמי נחרו בי שר״ל שאר כחות הנפש וכאמרו וישתחוו לך בני אמך ויום חתונתו וביום שמחת לבו הוא כאשר יצא שכל האדם מן הכח אל הפועל כי המציאות הוא העטרה והתפארת והוא השחוק והשמחה. וכתב הרב במדע שאמרם עטרותיהם כלומר דעה שידעו שבגללה זכו לחיי העולם הבא מצויה עמהם והוא העטרה שלהם כענין שאמר שלמה בעטרה שעטרה לו אמו. מדרש חזית ביום חתונתו זה סיני חתונים היו וביום שמחת לבו אלו דברי תורה כדכתיב פקודי ד׳ ישרים משמחי לב. ילמדנו אחרי מות ביום חתונתו זה סיני יום מתן תורה, וביום שמחת לבו זה אוהל מועד, ואמרתי כי אלו דברי האשה כי לא מצאתי בשום מקום שדבר הדוד לבנות ירושלם כי אם לדודתו בלבד, ולא שהרעיה דברה בשום מקום כי אם לדודה בלבד או לשומרים כטעם אויך חויא ואת חויא כאדם. הנך יפה רעיתי הנך יפה עיניך יונים, ילמדנו פרשת ויקחו לי תרומה הנך יפה רעיתי הנך יפה במעשה אבותיך וכו׳ עד הנך יפה בעולם הזה הנך יפה בעולם הבא.

הנך יפה רעיתי. א״ר שמעון בן פזי הקב״ה מקלסה בלשון כפול לפי שיכול להמירה באחרת, פי׳ כטעם הנך יפה בעולם הזה הנך יפה לעולם הבא והיא מקלסת בלשון פשוט הנך יפה דודי אף נעים לפי שאינה יכולה להמירו ובשתי הראשונות לבד קלסה בלשון כפול אבל הישנה לא קלסה בלשון כפול כי רחוקה היא להמירה באחרת אע״פ שלשון הילמדנו הוא באמרו להמירה באחרת אשה אחרת כטעם מודים מודים שמע שמע כך דרך התנאים לערבב הדברים להסתיר. מדרש חזית עיניך יונים מה יונה זו משעה שהיא מכרת את בן זוגה שוב אין ממירה אותו באחר כך ישראל משעה שהכירו להקב״ה לא המירוהו באחר

שניך כעדר. מדרש חזית הקצובות מילין קציבין שעלו מן הרחצה שהיו כולם מרוחצין מן העונות, שכולם מתאימות מדרש חזית שהיו כלם מתאימים בין שכינה למלאך, הה״ד ויסע מלאך ד׳ ושכלה אין בהם שלא נזק אחד מהם.

כחוט השני וגו׳. נראה שזאת הפרשה מהנך יפה רעיתי היא תחלת ענין ובא לבאר איך היתה מתחלת האשה הנרמזת בפרשת על משכבי ותאר אותה וספר שבחיה וזכר בה שבחיה בעשרה דברים במספר לרמוז על ענין עיניך, נמרתך שערך שניך שפתותיך ומדברך רקתך נמתך צוארך שדיך. מדרש חזית כחוט השני שפתותיך זה הקול שלפני הדבור שנא׳ וישמע את קול דבריכם, כפלח הרמון רקתך אפי׳ הקטן שבך מלאים כרמון.

כמגדל

כמגדל דוד צוארך בנוי לתלפיות. שאמרוהו פיות חיות.

שני שדיך כשני עפרים. זה משה ואהרן ואפשר כי צמתך מצומת הגידין והוא תאר לרבוי השער והראשון והוא אמרו עיניך יונים מבעד לצמתך הוא תואר לגבות העינים כי הם אחד מהדברים שדרך החושקים להזכיר ביופי האשה, והשני והם אמרו רקתך מבעד לצמתך הוא תאר לקווצות הראש כלומר לרבוי שער הראש, ואמרו שערך כעדר העזים וגו' תאר למראה השער שהיה צהוב או למעלותיו ושורותיו שקורין טוולאט, וכנגדם אמרה הרעיה על הדוד קווצותיו תלתלים שחורות כעורב ואפשר כי מלת תלתלים מורה על רבויו ושורותיו ואמרו עד שיפוח היום ר"ל עד שתתקרר רתיחת הטבעים ונסו הצללים שיסורו המדות המחשיכות או ר"ל ונסו הצללים שיחלשו ויחשוך אור הכחות החמריות כי בערב מתגדלים הצללים ומתארכים וראשיהם מתרחקים כאלו הם בורחים מבעלי הצל שהם אצלם בחצי היום או אמרו עד שיפוח וגו' כמו בעוד שיפוח כלומר בעוד רתיחת הטבעים ונסו הצללים בעוד שאין צל לכל בריה כלומר שאור הכחות החומריות חזק מאד, ואמרו עד שיפוח היום אלך לי אל הר המור אל גבעת הלבונה כלומר שלא יתן לה כי אם התורה שהיא המדות הישרות, ואפשר שזה הפסוק דברי האשה כי כן אמרה היא למעלה לדוד עד שיפוח היום ונסו הצללים סוב דמה לך דודי וגו', ולכן השיבה לה הדוד כלך יפה רעיתי וגו', והפסיק הפרשה כי זאת הפרשה לא שבחה כי אם באבריה ובדבורה ובפרשה הסמוכה לה שבחה במדותיה וחכמותיה, ואמר כלך יפה רעיתי ומום אין בך, העיד בה שהיתה שלמה ואין בה מום מה שלא עשה כן באחרות.

אתי מלבנון כלה אתי מלבנון תבואי. כלומר בואי אלי מתוך המדות והבגדים הלבנים והנקיים שרמז באמרו אל גבעת הלבונה, ואמרו תבואי מראש אמנה, כלומר תשתכל מתוך הקבלה והאמונה שהוא שרמז באמרו אלך לי אל הר המור, ממעונות אריות ומהררי נמרים הם כחות הגוף והם השועלים מחבלים כרמים.

לבבתיני אחותי כלה לבבתיני באחת מעיניך. כטעם אחת מצלעותיה כלומר באחת מצדדיה אבל הענין הזה הוא הצד הטוב הפך הצלע היא ואמר כן השכל הנפרד לנפש האדם.

מה טובו דודיך מיין וריח שמניך מכל בשמים. אפשר שלקח יין ושמן להיותם הנכבדים שבכל המשקים ונפרדים מעובי החומר והם התכלית משני הפירות ההם והמכוון בהם וכבר לקחה אותם לערך פעמים וכבר ביארנו טעם שמניך בלשון רבים, ואמרו דבש וחלב תחת לשונך הוא רמז להורה שנמשלה בהם לענין כמו שבארתי בשער ספירת העומר, ואמרו וריח שלמותיך כריח לבנון שמדותיה שהם בגדים ללובשו לבנים ונקיים כטעם בכל עת יהיו בגדיך לבנים.

גן נעול אחותי כלה גל נעול מעין חתום. נראה כי עתה בא לתאר איך ימצא ענין אשת חיל מבקשת דודה על משכבה בשלומותה ויציאתה אל הפועל והוא בהיותה בתולה אל אישה תשוקתה והיא זוג ראשון שנקל לזוגו, לא אלמנה, ימשל בה אישה והוא צדיק גמור לא בעל תשובה

מדרש

מדרש חזית גן נעול אלו הבתולות מעין חתום אלו הזכרים ואמר גן נעול אחותי כלה רמז בגן עדן אשר הושם בו האדם ואמר שהוא נעול וחתום כטעם אם חומה היא וגו' ר"ל שלא נכנס שם הנחש להשיא לאשה ולא הטיל בה זוהמא והוא הפך מאמרו עיר פרוצה אין חומה איש אשר אין מעצור לרוחו ור"ל שהיה האדם מתחילה מאמין ירא אלהים וסור מרע.

שלחיך פרדס רימונים עם פרי מגדים. כלומר אפי הפחות שבגנותיה שהוא בית השלחין נושא פרי נוטה למתיקות כלומר אם יש באחד ממעשיה או ממדותיה שום דבר נוטה לטבע ולחמוץ הוא עם פרי מגדים כלומר הוא מעורב במתיקות, כפרים עם נרדים כלומר שהסירה כל מדותיה הרעות במדות המישרות וכפרה על העונות כי הוא קרוב לנמנע שימצא אדם שלם בטבעו בכל כאמרו ואיש אין בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא, אך ימצא אדם שלם ברוב מדותיו ויכול להפך המדות הרעות ולמשול בהם ולהטותם כלפי חסד.

נרד וכרכום קנה וקנמון. כלומר שהיא טובה למראה וריחה טוב, עם כל עצי לבונה כלומר דעות זכות ואמונות נקיות וישרות, מר ואהלות עם כל ראשי בשמים, כלומר תורה ומצות שנלמדו באוהל מועד וקבלות שידעם יושב אהלים לא איש שדה..

מעין גנים באר מים חיים. כלומר ואחר זה הוא מעין גנים באר מים חיים שהשיגה לעץ החיים כאמרו תורת חכם מקור חיים, וכאמרו שתה מים מבורך ונוזלים מתוך בארך, ואמרו ונוזלים מן הלבנון ר"ל כל זה השלמות מגיע לה מלבון מדותיה.

עורי צפון ובואי תימן. כלומר הסירי הצפוני וקרבי הימיני כטעם לב חכם לימינו ולב כסיל לשמאלו. עורי צפון ובואי תימן ר' אלעזר אומר לכשיתעורו הנתונות בצפון ויבואו ויחנו בדרום כד"א הנני מביא אותם מארץ צפון וקבצתים מירכתי ארץ לכשיתעורר גוג ומגוג שהוא נתון בצפון ויבוא ויפול לו בדרום כד"א ושאתיך והעליתיך וכו' לכשיתעורר מלך המשיח שהוא נתון בצפון ויבנה בית המקדש שהוא נתון בדרום כד"א העירותי מצפון ויאת. הפיחי גני יזלו בשמיו, ר' נחוניא בשם ר' בנימן בר' לוי אומר לפי שבעולם הזה כשרוח דרומית מנשבת אין בו רוח צפונית מנשבת וכשרוח צפונית מנשבת אין רוח דרומית מנשבת, אבל לעתיד לבוא הקב"ה מביא רוח ארגסטס לעולם ומנהיג שתי רוחות כאחד ומשמשות שתיהן הה"ד אמר לצפון תני ולתימן אל תכלאי, והוא כטעם גומל נפשו איש חסד ועוכר שארו אכזרי, ואמרו אחוז בזה גם מזה אל תנח ידך, או ר"ל עורי צפון הביאי הצפון והנסתר ובואי והשתכלי הטוב והנבחר. הפיחי גני יזלו בשמיו כלומר יהיו דבריך בגני ותשיגי תועלותיו וריח בשמיו ומפני מעלתו ועליונותו אמר יזלו והיא הסיבה יבא דודי לגנו ויאכל פרי מגדיו כלומר הראוים לו, כלומר ישלים פעולתו כי אני מוכנת לקבל שפעו.

באתי לגני. מדרש חזית באתי לגן אין כתיב כאן אלא באתי לגני לגנותי מקום שהיה עקרו מתחלה ועקר שכינה בתחתונים היתה הה"ד וישמעו את קול אלהים מתהלך בגן מהלך אין כתיב כאן אלא

מתהלך

מתהלך. אכלתי יערי עם דבשי שתיתי ייני עם חלבי שהם משקה הזקנים והנערים ורמז לחכמה ולאמונה כלומר נשלמה תאותי וחשקי וכל אלו המאכלים דברים נפרדים מן החומר ומתוקים. אכלו רעים שתו ושכרו דודים, כלומר עשה משתה לרעיו ואפשר שקרא רעים הכחות כלם והאכיל אותם כטעם יודע צדיק נפש בהמתו, וכאמרו משכיל צדיק לבית רשע והם שרמז באמרו על עדרי חבריך. ואפשר שאחר שהתחבר השכל הנפרד עם השכל החומרי נחשב כחלק אחד מחלקי הנפש, או אפשר כי בהשלים הוא פעולתו ישלימו שאר הפועלים ג"כ פעולתם. וכאן נשלמה הפרשה השנית באשת חיל אל אשה תשוקתה שהיא אשתו האמתית ולכן היא לבדה כלה והוא צדיק גמור שכל מדותיו ישרות ואמונותיו אמתיות, ועתה יתחיל הפרשה השלישית בבעל תשובה או אמור באלמנה ימשול בה אישה והוא זוג שני שקשה לזוגו.

אני ישנה ולבי ער. מדרש חזית, אני ישנה מן המצות ולבי ער לגמילות חסדים, אני ישנה מן הצדקות ולבי ער לעשותן, אני ישנה מן הקרבנות ולבי ער לקריאת שמע, אני ישנה מבית המקדש ולבי ער לבתי כנסיות ולבתי מדרשות, אני ישנה מן הקץ ולבי ער לגאולתו, ומצינו שהקב"ה נקרא לבן של ישראל שנא' צור לבבי וחלקי אלהים לעולם. הנה נראה לכל מבין כי זאת פחותה מן השתים אשר לפניה כי זאת שכבה והתחילה לישן ולא שאלה דודה ולא בקשה אותו ולא המתינה לו, וקשה מכל זה כי קול דודי דופק, ואומר פתחי לי אחותי רעיתי יונתי תמתי שראשי נמלא טל קווצותי רסיסי לילה, דבר לה בתחנונים ואמר לה עד מתי עצלה תשכבי מתי תקומי משנתיך והיא לא רצתה לפתוח לו אמר עצל שחל בדרך ארי ברחובות.

פשטתי את כתנתי איככה אלבישנה רחצתי את רגלי איככה אטנפם. ואמנם אע"פ שנתעצלה ולא היה אל אישה תשוקתה עם כל זה נשקעה בשינה אבל היה לבה ער והתעוררה לקול דודה ושמעה לקול אישה ומשל בה בעלה בסוף והיתה בעלת תשובה וכאשר שלח ידו מן החור שהשגיח לה מן החור והאיר לה לא מן החלון שהוא גדול ושלח השפעתו אליה מעיה המו עליו והתעוררה אליו.

קמתי אני לפתוח לדודי וגו' פתחתי אני לדודי ודודי חמק עבר לא אמרה קמתי ופתחתי לדודי בזריזות אבל קמתי אני לפתוח ואחר אשר קמה השתכלה בנועם עיניה ושמה מחשבתה ברוב תענוגיה לא לפתוח מהר ואמרה וידי נטפו מור ואצבעותי מור עובר כלומר כל המעשים היו מבושמים או ר"ל פעלות ידי ומעשי אצבעותי היו מור עובר, מדרש חזית וידי נטפו מור עובר על מרדי שנאמר וינחם ד' על הרעה אשר דבר וגו' ר"ל שמעביר החטא, ואמרה על כפות המנעול, וטעם מנעול שהיו סוגרים ונועלים על פניה מבוא בית ד' ואפשר שהוא כטעם ושכותי כפי עליך עד עברי, ואמרו והסירותי את כפי וגו' כי לא ישיג עד הסרת הכף המסירה. מדרש חזית על כפות המנעול שמשם ננעל בפניהם שלא יכנסו לא"י ועם כל זה פתחה אחרי כן ודודה חמק עבר כטעם אם יום תעזבני יומים אעזבך התעיף עיניך בו

ואיננו. בקשתיו ולא מצאתיו קראתיו ולא ענני, היינו השתי בקשות שלא מצאה דודה בהן ואינו נמצא בהן.

מצאוני השומרים הסובבים בעיר הכוני פצעוני נשאו את רדידי מעלי שומרי החומות, כטעם על חומותיך ירושלם הפקדתי שומרים ואלו השומרים הם המכים והפוצעים אשר בידם להט החרב המתהפכת, אשר מקדם לגן עדן כלומר אשר שם בעבור חטא האדם על פתח גן עדן לשמור את דרך עץ החיים להכות ולפצוע למי שאכל מעץ הדעת טוב ורע אם שלא ידו לקחת מעץ החיים, ובדעת האומר עץ הדעת שאכל אדם חטה היתה ואינם המראים ולכן לא שאלה מהם את שאהבה נפשי ראיתם כאשר אמרה המבקשת דודה על משכבה, גם לא מצאה דודה על משכבה. גם לא מצאה דודה כאשר עברה מהם, או אולי הם מראים למי שלא אכל מעץ הדעת טוב ורע והם מכים ופוצעים ומונעים למי שאכל ממנו ויהא אמרו וישכן מקדם לגן עדן ר"ל שם בו מתחלה כלומר מעת היות האדם, ואולם יש מרבותינו ז"ל שהבינו מקדם לגן עדן קודם שנברא העולם ושהטבע חייב שיהיו מכים ופוצעים גם למי שאכל מעץ הדעת, וכדעת האומר עץ שאכל אדם הראשון תאנה היתה כמו שדרשו רבותינו ז"ל על נורא עלילה על בני אדם בפסוק ויוסף הורד מצרימה, ואמר נשאו את רדידי מעלי אפשר שהוא כטעם הורד עדיך מעליך, ויהיה הסרת הרדיד מניעות השלמות כטעם בן עזאי נכנס ונפגע כי אחר שנשתמש במדות השכליות בפעלות החמר נהלכלכו ונדבקו לחומר, ויקשה להם להשיג תחלה כאמרם משבא אדם על חוה הטיל בה זוהמא. מדרש חזית נשאו את רדידי מעלי זה הזיון, תני ר' שמעון בן יוחאי זין שנתן להם בחורב שם המפורש היה חקוק עליו וכיון שחטאו נוטל מהם כיצד נוטל מהם חד אמר ירד מלאך ומקלפו ואולי דעתי כי שני ההפכים נמצאים ולכל מציאות מלאכו הממציאו וחד אמר מאליו נקלף ואולי דעתו כי האחד מציאות והפכו העדר כמו שאמרו לא זכו נכתבים למיתה ואמרו אל יכנס לגן עדן הרי גיהנם. שומרי החומות שומרי חומותיה של תורה, או אפשר שר"ל שלילת התאוות הגשמיות והפשטת המדות החומריות שמתקשטת מהן ולובשת אותן האשה השינה והעגלה ומפני דבקותה בהם היא קשה לפרוש והפרידה מהם היא בעיניה מכתמו' והסרת רדידה ועדיה כי היא זוג שני שקשה לזווגו כקריעת ים סוף, אבל בחור שנשא בתולה כלומר צדיק שנשא אשת חיל אל אישה התשוקתה מבקשת דודה על משכבה אינו מצטער בהפרידו מכחות החומר ואינו מרגיש בו ואינו בעיניו ליסורין אף כי מכות ופצעים גם לא יצטרך לפצוע האוהב כי כן האב קודם חטאו היה בתוך הגן לא היה צריך לעבור השומרים אשר בידם להט החרב המתהפכת אשר היו מקדם לגן עדן כלומר אשר היו לפני פתח גן עדן ואולי הושמו שם למונעים אחר חטאו או לפני חטאו או שבו למונעים אחר חטאו ואם היו למראים קודם חטאו, ואם תאמר האדם אם יוא לאדם אפשר לקחת מעץ החיים מבלתי שיעבור השומרים איך לא ספר הכתוב, יש להשיב כי ספרו החרב ספר הקודם בו כבר ובעבור חטאו הוסלך משם והושמו

הסומרים

השומרים ועוד כי למיעוט המאמו לא זכרו וכל שכן שלא זכר מציאותו למי שאכל מעץ הדעת נגרש מגן עדן אף בעבורו השומרים כי הוא יותר מעט אע"פ שרמז היותו אפשרי כאמרו (ועתה פן ישלח ידו כמו שאמרו רבותינו ז"ל באמרו) הרף ממני ואשמידם כי משה תפוס היה בקדש אלא פתח לו שיעמוד ויתפלל לפניו. ואמנם יש מרבותינו ז"ל שדעתם כי הוא נמנע למי שאכל מעץ הדעת לשוב עוד לאכול מעץ החיים ואמרו כבת כהן שנתגרשה שאינה יכולה לחזור כמו שבארנו בשער הגן, ויש מהם שאמרו כבת ישראל ואע"פכ השאירו חטא האדם הקודם בזרעו אחריו והחטא הוא התאוה טבעית מצד הנפש המתאוה כדעת האומר לגן עדן קודם שנברא העולם ושהטבע כן חייב חשק ויצר מצד הנפש החיונית כדעת האומר שהושמו הכרובים ואת להט החרב המתהפכת אחר חטא האדם ואמרו ישראל שעמדו על הר סיני יוכל האדם לקחת מעץ החיים מבלתי שיכוהו השומרים. בראשית רבה על להט החרב המתהפכת אמר אדם מי מציל בני מאש לוהטת, רב הונא בשם ר' אבא אמר חרב מילה שנאמר עשה לך חרבות צורים כלומר מניעת היתרונות. רבנין אמרי חרב תורה שנאמר וחרב פיפיות בידם כלומר תקון המדות והאמונות, והלכו בדעת היותו נמנע לקחת מעץ החיים מבלתי ההכאות והפצעים זולת אומתנו עד שנדיק והוא השכל הטוב שנשא בתולה והיא הנפש הטובה לסבת עוותה ומריה הטבעי בה לדבקותה בחומר חייב הטבע שיפצעוהו השומרים ויכוהו מכת מות והמכות והפצעים יצילוהו מן המות האמתי ויוציאוהו אל הפועל והשלמות אשר נברא בו בכח והוא להיותו מגיע מן הארץ ועד הרקיע ומקצה השמים ועד קצה השמים, כאמרו למן היום אשר ברא אלהים אדם על הארץ ולמקצה השמים ועד קצה השמים, וקבלת ממלת ולמקצה משמש לשנים עם הלמד לפניו ועם המם למה שאחריו. אמרו רבותינו ז"ל אידי ואידי חד שיעורא הוא עם היות הנראה שהאחד כפלים מן האחר ועוד שיעור קוטר הארץ אבל הרמז שנברא בכח להיות אורך שכלו ורחבו כן כלום לדעת ולהגיע שכלו כל מה שבארץ עד לקצה השמים ומקצה השמים ועד קצה השמים שהוא ידיעת ציור סדר העולם והנהגתו והקשר חלקיו הנראה מאחריו ובצאתו אל הפועל ידבק עם השכל הנפרד ויופשט מן החומר. והיה אז באמת בצלם אלהים ויולד הבן השלישי לאדם שהוא לעולם חביב ואשר הוא בצלמו ובדמותו, בראשית רבה פרשת כ"ג כי שת לי אלהים זרע אחר ר' תנחומא בשם ר' שמואל אומר מאותו זרע שהוא קם ממקום אחר, ואי זה המלך המשיח כלומר שאינו בא מטבע חומר אבל הוא מגיע מצד השכל הפועל המשלים צורת נפש האדם והמוציא לפועל ההכנה אשר בה והוא שלמות אלהי. גם הוא קרוב לנמנע אבל רבים תשועת נפשם כי אם בענוי הנפש ובסגוף הגוף במאכל ומשתה בלבוש מצע כי בעבור שיהיה המכוון באדם שיהיו הכחות החיוניות והטבעיות מיוחדות לגוף ושיהיו הכחות השכליות ותכליתם וכוונתם לשלמות השכל, והיה יצר לב האדם רע מנעוריו וכל יצר מחשבות לבו רק רע כל היום ואיש אין בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא לדבקות השכל ההיולאני בנפש

החומרית

החומרית הדבקה בחומר הדבק תמיד אל ההעדר ולהמשכו אחריה, והיה מטבע האדם הרע (בכ"י חסר כאן כמו תיבה) ומריו להתפתות אל האשה שיעביר שכלו אשר הוא רוח אלהים בקרבו ואשר הוא בו בצלם אלהים ודמותו ושיתנהו לעבודת גופו עד שיהיה פעולת השכל וכוונתו לשלמות הגוף ושיהיה שלמות הגוף תכליתו וצורתו והגעת הצלחתו, רצה אלהיות אלהי באשר הוא אדם שיקח וישים פעולת אלהותו להגיע אל הצלחת אנשיותו והיה כאלהים לדעת טוב ורע לא לדעת האמת מן השקר כאלו עשה אלהים את האדם בצלמו לצורך שלמות הגוף, בענין חכמים המה להרע ולהטיב לא ידעו, כלומר שיש חכמתם אשר הם בה בצלם אלהים ודמותו בענינים הנפסדים והבלים ובעמל אשר תחת השמש כאומרם כשאין עושין רצון המקום מלאכתן נעשית ע"י עצמם ולא עוד אלא שמלאכת אחרים נעשית על ידם שנא' ועבדת את אויביך, היתה רפואות החטא הגדול ההוא בהצלת האדם מן המות האמתי שהיא מיתת הנפש השכלית בשישפיל השכל עצמו וירצה להשגיח ולהנהיג הכחות החיוניות גם הטבעיות לרצונו ולבחינתו ושישתמש בהם וישימם כלם לעבודתו עד יהיה פעולתם וכוונתם לשלמות השכל ושיהיה שלמות השכל תכליתם וצורתם והגעת הצלחתם ושיהיה אדם באשר הוא אלהי כלומר שיקח וישים פעולות אנושותו להגיע אל הצלחת אלהותו, והוא שלא ישתדלו הכחות החומריות הטבעיות גם לא החיוניות ולא יתעסקו כי אם בצריך אל הגעת שלמות הנפש השכליה, כטעם כשישראל עושין רצונו של מקום מלאכתן נעשית ע"י אחרים שנא' ועמדו זרים ורעו צאנכם, ואז יעונה הגוף וידוכה וכל אשר יענה אותו כן ירבה דבקותו עם השם כטעם אמלאה החרבה, כמאמר סוקרא"ט האלהי כי כל אשר יגרש האדם מנפשו הענינים הצריכים יהיה יותר קרוב אל השם כי השם בלתי צריך וכל מה שיצטרך אל הרבה יהיה השם ממנו יותר רחוק. וכתב אלפירב"י ואולם הטוב הרצוני והרע הרצוני והם הנאה והמגונה הנה הם יתחדשו מן האדם לבד והטוב הרצוני אמנם יתחדש באופן אחד וזה כי כחות הנפש האנושית חמשה, המדבר העיוני, והמדבר המעשי, והמתעורר, והמדמה, והמרגיש והצלחה. אמנם ישכילה אדם וישער במה היא בכח המדברת העיונית לא בדבר אחר משאר הכחות וזה נלמד ההתחלות והידיעות הראשונות אשר נתן לו השכל הפועל וכאשר ידע אותם ואחר השתוקק להם בכח המתעורר ונועץ במה שראוי שיעשה עד שישיגם במדבר המעשי ועשה אותם אשר הוציא מלבו בעצה מן הפעולות בכלי הכח המתעורר והיו המדמה והמרגיש אשר הם סועדים ומסכים למדבר ועוזרים לו בהעיר האדם אל הפעולות אשר ישיג בהם ההצלחה הוא אשר יתחדש אז מן האדם טוב כלו, ובאופן הזה יתחדש הטוב הרצוני עד כאן לשונו. אמנם התורה התמימה נתנה המצות והחוקים להנהגה טובה מתמדת הבריאות לבריא ומשיבה הבריאות לחולים ושומרת מכל חולי ומכל מדוה עד אשר לא יצטרך האדם עמה לרפואות חזקות והסמים החדים שהם הענויים הגדולים והסגופים והחזקים שהם הפך הטבע ותחלואי הנפש ומפסידי השכל כי צדיק הוא ד' צדקות

אהב ויודע צדיק נפש בהמתו וגומל נפשו איש חסד ועוכר שארו אכזרי. ונראה כי שומרי החומות הם זולת השומרים הסובבים כלומר בתוך העיר ואולי הם הכרובים אשר השכין השם מקדם לגן עדן כלומר על החומות ולפני שער העיר ואמרו ואת להט החרב המתהפכת הוא כאילו אמר בלהט החרב המתהפכת ור"ל שהיו מניעים החרב בידם ימין ושמאל לכל צד ולכל פינה להכות לכל עובר ושב כפירוש החכם אבן עזרא. או אפשר כי הכרובים הם השומרים הסובבים בעיר ואת להט החרב המתהפכת הם שומרי החומות. ולכן הפסוקים במלת ואת נראה כי זאת בקשה כל העיר ולא מצאה אותו כי עצלותה ופחיתותה הרחיקו אותו עד אשר יצא מכל העיר כטעם לא אבא בעיר אלא אמר הקב"ה לא אבא בירושלם של מעלה עד שאבא בירושלים של מטה, ואחר אשר הכוה ופצעוה השומרים הסובבים בעיר הלילה להם לשלול ולגזול אך יכו ויפצעו וייסרו ההולכים אחר הזמן הראוי להאסף הביתה ולכן לא שאלה מהם את שאהבה נפשי ראיתם כי העבירה מועד הראוי לבקש את דודה. ואמנם שומרי החומות ישללו ויגזלו היוצאים מן העיר בלילה והם אכזרים להכות מכות מות ליוצא ולבא, ומפני כי יצאה זאת מן העיר נמצא בה שדמה אותה דודה למגדל השן כלומר אשר על אחד משני הסלעים ולמגדל הלבנון צופה פני דמשק באשר היא שם גם אמרה נצא השדה נלינה בכפרים כי נסית ללכת באהלה כטעם שדה ועל הדרך הזאת יהיה העיר הגן ושומרי החומות הם שומרי חומת העיר כטעם על חומותיך ירושלם הפקדתי שומרים, והיתה האשה בתוך העיר כמו שהיה אדם ואשתו עמו בתוך הגן בכח או בפועל קודם אכלם מעץ הדעת לדעת טוב ורע, ויצאה מביתו לבקשו בשוקים וברחובות אשר בתוך העיר ולא מצאה אותו, ותצא אחר כן מחוץ לעיר לבקשו וכי כן האדם נגרש מגן עדן באכלו מעץ הדעת, ואפשר לומר כי שומרי החומות הם שומרי חומות היכל המלך אשר בתוך העיר ויהיה העיר הגוף או הנפש כמשל עיר קטנה ואנשים בה מעט ויהיו השומרים הסובבים בעיר הכחות החומריות, ויהיו שומרי החומות הכחות השכליות אשר הם סביב היכל המלך שהוא גן עדן ושומרי חומותיו הם הכרובים אשר מקדם לגן עדן. ואפשר לומר כי היא היתה עומדת מחוץ לעיר קרוב מן העיר והם הכוה ופצעוה השומרים הסובבים בעיר כלומר הסובבים את העיר וכאשר לא מצאה אותו רצתה להכנס בעיר אשר שם ביתו ולא תוכל כאמרו עמל הכסיל תיגענו אשר לא ידע ללכת אל עיר ואז הסירו רדידה מעליה שומרי החומות הם הכרובים אשר מקדם לגן עדן ומלאך וכרוב שמות נרדפים והם ג"כ משותפים או מושאלים ואמרו רבותינו ז"ל בשעה שהאדם ישן נפשו אמרת למלאך ומלאך אומר לכרוב, וכתוב ודברתי אתך מעל הכפורת מבין שני הכרובים.

השבעתי אתכם בנות ירושלם אם תמצאו את דודי מה תגידו לו שחולת אהבה אני. שלחה דברים ביד כסיל ואמרה להם שיודיעו לדודה שהיא חולת אהבה כאלו אפשר להם לדבר עמו, ובזאת נזכר שהיתה חולה גם בראשונה כאמרו סמכוני באשישות רפדוני בתפוחים

כי חולת אהבה אני. האמת חולי הראשונה היה נערותה ורתיחת הטבעים כי הם מנעו אותה מהשיג השלמות לא עצלותה, אבל חולי זאת היתה עצלותה והשינה אשר גברה עליה ורדיפתה התענוגים וגאותה בתענוג גופה וטוב ריחה. וכתב הרב וכיצד היא האהבה הראויה שיאהב את ד' אהבה גדולה ויתירה ועזה מאד עד שתהא נפשו קשורה באהבת ד' ונמצא שוגה בה תמיד כאלו חולי האהבה שאין דעתו פנויה מאהבת אותה אשה שהוא שוגה בה תמיד בין בשבתו בין בקומו בין בשעת שהוא אוכל ושותה יותר מזה תהיה אהבת ד' בלב אוהביו ושוגים בה תמיד כמו שצונו בכל לבבך ובכל נפשך וגו' והוא שאמר שלמה דרך משל כי חולת אהבה אני, וכל שיר השירים משל הוא לענין זה, ואע"פ שהרב זכר החולי שבה כלומר רבוי האהבה הנראה כי אע"פ שהוא שבח כי הוא מורה על רוב האהבה הוא גנאי כי מורה על מונע או מונעים מלדה או מלד זולתה והוא החולי. גם ספרה להם שבחיו ותארה אותו לכהן כאלו הוא ראוי לכהן וכן ישיגו עניני ואמתתו ואמרה דודי צח ואדום ר"ל לבן לובן נקי כאמרו כיום צח, ואמרו ואדום ר"ל מעורב באודם ואמרו דגול מרבבה ר"ל שהוא מושל על כל הכחות ומתעסק בהן לא אמרה ודגלו עלי אהבה כלומר מיוחד לי כאשר אמרה השנית, ואפשר שרמז במספר רבבה לעשרה שליטים אשר היו בעיר, או רומז לפעולתו בעולם התחתון שכולל אותו עשרה מאמרות, ולתוספת ביאור לעורר על המספר ספרה משבחיו עשרה בפרט באברים ועניינים מיוחדים, ראשו קווצותיו, עיניו לחייו שפתותיו ידיו מעיו שוקיו מראהו חכו, ור"ל מראהו תמונתו וקשר אבריו, ור"ל חכו דבריו שהם נחמדים ומתוקים, וכמו ששבחה אותו בתחלה בכלל באמרה דודי צח ואדום חזרה לשבחו דרך כלל באמרה כלו מחמדים זה דודי וזה רעי. וכל אלו השבחים אשר שבחה דודה בהם הם גשמים דומים לשבחים אשר שבח הדוד אותה בהם והתחילה שבחיו מראשו ותרד עד רגליו כי עיקר מציאותו למעלה ופעולתו יורדת עד למטה. ילמדנו פרשת כי תשא אמר ר' אבא בר' יהודה כנסת ישראל מקלסה להקב"ה מלמעלן למטן ראשו קווצותיו וכו' שהורידה אותו מן העליונים לתחתונים ועשו לי מקדש, והקב"ה מקלסן מן למטן למעלן מה יפו פעמיך וכו' שהעלה אותה ונתנך ד' אלהיך עליון, וכאשר השיבו לה אנה פנה דודך ונבקשנו עמך השיבה דודי ירד לגנו וגו'.

אני לדודי ודודי לי הרועה בשושנים. ואחר כך בא הדוד ואמר יפה את רעיתי כתרצה נאוה כירושלם, לא הזכיר בה מגדל דוד שהוא היכל המלך. ילמדנו בפרשת במדבר מתו כתרצה שאני מתרצה ללב, ד"א כתרצה שאתם מתרצים לו בקרבנות ואמר איומה כנדגלות כנגד אמרה דגול מרבבה.

הסבי עיניך מנגדי וגו'. לא אמרה שלבבה אותו באחת מעיניה כאשר אמ' לשנית אך אמר שהפנה ותסור מעליו ואמר שהם הרהיבוני ר"ל חסרו ממעלתי ומעטו הועלת פעולתי, ושבח אותה בשערה ובשניה ובדבר שאינו עצמי בגוף ולא קיים ועומד כל ימי חייו והם בעצמם השבחים ששבח בהם השנית בתחילת פרשת הנך יפה וגו' עד כמגדל

דוד נואריך אבל הוסיף בשנית כחוט השני שפתותיך ומדברך נאוה גם אמר בשנית הנך יפה רעיתי הנך יפה עיניך יונים וכן אמר בראשונה אך לא הזכיר עיניך יונים לשלישית, אמנם השלישית אמרה על הדוד עיניו כיונים על אפיקי מים.

ששים המה מלכות ושמנים פלגשים ועלמות אין מספר. אמר המה כלומר כן הוא הטבע והמציאות ברוב כמו שאמר הנה מטתו שלשלמה וגו' ולקח מספר ששים מלכות כנגד ששים גבורים שזכר לכל זכר נקבתו מקבלת צורתו והכל הפלגה לרבוי הכאות. או אפשר שזכרם שם בלשון זכר למעלתם וזכרם הנה בלשון נקבה לפחיתותם כאשר אמרנו בקראה שולמית. ואפשר שרמז במספר הזה לשנות האדם וזכרם בזאת בלשון נקבה לפחיתותה. מדרש חזית ר' ברכיה ור' חלבו משום ר' שמואל נמשלו ישראל לנקבה מה נקבה זו נוטלת עשור נכסים מאביה ויוצאה כך ישראל ירשו ארץ שבעה עממים שהוא עשור לשבעים אומות ועל ידי שנמשלו ישראל לנקבה אמרו שירה בלשון נקבה שנא' אז ישיר משה ובני ישראל את השירה. אבל לעתיד לבא עתידין לירש כזכר היורש נכסי אביו והם אומרים שירה בלשון זכר שנא' שירו לד' שיר חדש, ואמרו ושמנים פלגשים אינם זולת הששים אבל מששים ועד שמנים כי כן סגנון החכם הזה כאמרו שלשה המה נפלאו ממני וארבעה לא ידעתים, וכמוהו רבים. ואמר כי ימי האדם עד ששים גבורים וממלכות מששים עד שמנים הם פלגשים שהם למטה מן המלכות כטעם תרי חריב שאמר אחד מן התנאים, והאחד אמר חד חריב כי התנא האחד דבר על ההווה ברוב מהזקנים שיגיעו קרוב לשבעים שנה, והתנא האחד דבר על המיעוט הנמצא לפעמים שיגיעו לשמנים כטעם ימי שנותיו בהם שבעים שנה ואם בגבורות שמונים שנה וכטעם תן חלק לשבעה וגם לשמנה ומשמנים ומעלה לא חשב כלום כי הוא פחות מחריב וכמת הוא חשוב. ואמרו ועלמות אין מספר אולי הוא רמז לשנים שעברו על גבורת (השם) שמנים ואם הוא מעט שהולך בהם לעולמו, וכוון על מה פחותה מפלגש כי פלגש היא מיוחדת אע"פ שאינה אשתו, או אפשר שאמרו ועלמות אין מספר הם רמז לשנים שהם לעולם אחר המות וטעם אין מספר כטעם כי יהיו כל שנא הבל, או אפשר שהוא הטוב כי בעבור שזכר השנים אשר מששים שנה ומעלה שהם פחותים מאשר לפניהם במעלה מפני חולשת הטבע אמר כי מן השנים אשר עד ששים מה שינהג האדם בהם במדות הנערות בזמן הגדול והצמיחה ובימי העולמים מפני רתיחת הטבעים הם אין להם מספר ידוע כי מהם יקדם לעורר לבבו ומהם יתאחר כפי הטבע וההכנה והזמן והרצון כמאמר אחד מן התנאים מחד לשבתא לשבתיך כלומר שישתדל להשלים נפשו מנעורתו כטעם ימות המשיח לישראל שבעת אלפים, והאחר אמר ברוך ד' יום יום דבר יום ביומו כלומר שיתנהג בימי הנערות בתענוגות גופו ובימי הבחרות בתורה ובמצות ובתקון המדות, ובימי הזקנה בחכמות וידיעת האמתות כטעם שתא אלפי הוי עלמא שני אלפים תורה שני אלפים תהו שני אלפים ימי המשיח, כמו שביארנו בשער ספירת העומר. אמר אחת היא יונתי תמתי אחת היא

לאמה

לאמה כלומר מיוחדת להשתדל ולשים שכלה והשגחתה בצרכי האם וכפל ואמר ברה היא ליולדתה כלומר מכל וכל היא ליולדתה, ולכן אמר ראוה בנות ויאשרוה וגו' כלומר בעבור שראו אותה מיוחדת וברה לצרכי האם כלומר לנפש החיונית אשרוה ויהללוה ימי הנערות והוא שקרא בנות והוא שקרא למעלה עלמות. גם יש הבחרות והזקנה והוא שקרא מלכות וגבורים, גם ימי הישישות והוא שקרא פלגשים כי החלק השכלי טוב לגוף ולנפש בכל זמן כי חיים הם למוצאו ולכל בשרו מרפא, ואחר הנה מה שקרא למעלה עלמות כי הזכיר בנות במקום עלמות והזכירם כסדרן. בראשית רבה פרשת ויגש והקול נשמע בית פרעה באו אחי יוסף אחת היא יונתי תמתי זה יצחק שהיה יחיד לאמו ברה היא ליולדתה זה יעקב שהיה בכור לאמו שהוא צדיק, ראוה בנות ויאשרוה אלו השבטים מלכות ופלגשים ויהללוה זה יוסף.

מי זאת הנשקפה כמו שחר וגו'. נראה כי עתה בא הדוד פעם שלישית ואמר כמו שחר כלומר שהתחילה להאיר, השיבה אל גנת אגוז ירדתי לראות באבי הנחל לראות הפרחה הגפן הנצו הרמונים, ואמרתי כי זה דברה האשה כי כן אמרה למטה לכה דודי נצא השדה נלינה בכפרים נראה אם פרחה הגפן פתח הסמדר הנצו הרמונים, כי היא המסתפקת באמרה אם לא הדוד, וצריך להשתדל אחר שאמרה אל גנת אגוז מדוע לא אמרה ירדתי לגנים. ואפשר כי לא אמר אם פרחו האגוזים בעבור כי ענינו הולך אחר זמן השנה יותר מכל האלנות עד שכל אילני האגוז מתקשה קליפתם קרוב מהתקופה או ביומה. ואפשר כי דמו האשה לאגוז לפתיתותה ודבקותה בחומר ונקראת גנת בלשון נקבה לפתיתותה לא גן כאמרו בשבית גן נעול, ודמו נפש האדם לאגוז לפנים רבים האחד כי העץ ממנו טוב מכל העצים וכן חומר האדם טוב מאחר חומרי בעלי חיים וכן עליהו שומר הפרי טוב הריח מאד וכן מדות האדם שהם נקנים לו בכח התורה והמצות שנתנו לצרוף בהן את הבריות ולזקקם שמורים ומדריכים אל דרך עץ החיים, והשגת השם דרך קבלה הוא ההשגת ריח ולשמע אזן שהוא משיג דבר גדול ממנו לא שיראהו וישיגהו השגה אמתית ועצמית כהשגת ראיה אף כי שיקרב אליו ויאכל הפרי שהיא התכלית המכוון, וכן פריו בעודו בוסר מר מאד בלתי ראוי לאכילה לשום אדם כשקדים וזולתם שאוכלים קצת האנשים וכן שכל האדם שהוא פריו המכוון ממנו פחות ורע מאד בימי הנערות בעודו בוסר כי עיר פרא אדם יולד והם ימי התהו, וכן הפרי הזה מכוסה בשלש קליפות והתחתונה דבוקה באוכל ודקה, והשניה קשה והעליונה מלוכלכת וכן שכל האדם ר"ל החלק העיוני יש לו שלש קליפות שאר חלקי החלק השכלי כנגד המכסה הדבק בו, והחלק החיוני כנגד הקליפה העליונה המלוכלכת, וכן הפרי הזה דבק בקליפתו גם העץ נאחז בו בתוך הפרי ולא יוכל האדם להבדיל אותו מהם כי אם בקושי עד שייבשו קליפותיו קצת יובש. וכן שכל האדם לא ישלם ולא יוכל השכל הפועל להוציא אל הפועל ולהפרידו מן החומר עד יחלשו הכחות החיוניות ויתקרר דמו וינוח מרתיחתו ויגיע לחד חריב. וכמו שהאגוז אינו נאכל פריו עד שתשבר קליפתו כן האדם לא ישלם השכל

כי אם בהשבר והחלש הכחות החיוניות כאמרם אין בן דוד בא עד שיכלו נשמות שבגוף כלומר שיגיע לאחד חריב, גם עקר פריו הוא אחר המות ר"ל השארות נפשו הוא אחר הפסד הגוף. גם הפרי הזה בקנתם כאשר ייבש יפרד ממכסהו לגמרי ומהעלים המסובבים והנאחזים עם האוכל ובקנת לא יפרד מהם לעולם. וכן שכל האדם בקנת האנשים כאשר יחלשו הכחות הטבעיות יזדכך השכל ויהיה נקל בו להפרד מן החומר ובקנתם נאחז בחומר ונדבק בו עד לא יוכל להפרד ממנו גם בימי הזקנה, והפרי הזה גם בהיותו בוסר עם רוב מרירותו ברוב התקון והבשול בדבש יוסר מרירותו ויהיה מאכל טוב ומועיל, וכן שכל האדם יתוקן גם בימי הנערות עד יהיו ימות המשיח לישראל שבעת אלפים בתורה שהיא מחכימת פתי ובמצות שהם מתוקים מדבש ובלמוד הטוב.

לא ידעתי נפשי שמתני מרכבות עמי נדיב. כלומר לא הרגשתי בנפשי עד ששמתני. אמר כן שכל האדם המכונה לאשה בספר הזה כי נפשו הטובה והישרה היתה לו עזר וסבה לקבל השכל הנקנה ושיהיה ראוי להיות מרכבה ומטה נושא ומקבל לרוח הנדיבה כלומר השכל הפועל ולקבל צורתו. והשיב הדוד שובי שובי השולמית כלומר הראויה לקבל השלמות ולהיות בת זוג למלך, ואמרו שובי שובי ראיה מבוארת שהיא בעלת תשובה. גם נקראת שולמית בלשון נקבה לדבקותה בחומר ולפחיתותה כאשר אמרנו באמרו מלכות וגנת. שובי שובי ונחזה בך כלומר נסתכל ביופיך, ואמרו ונחזה ולא אמר ואחזה רמז כי אינה מתיחדת לו לבדו כראוי אבל היתה נראית לאחרים עמה ולא לו כמו שאמר בסוף חברים מקשיבים לקולך השמיעיני כלומר אחר שהם שומעים קולך השמיעיני ג"כ, או אל תשמיעי את קולך כי אם אלי. השיבה מה תחזו בשולמית כמחולת מחנים, אמרה תחזו גם מחנים בלשון רבים או (בכ"י חסר כאן תיבה) ואינו רחוק שאמרו שובי שובי השולמת שובי שובי ונחזה בך כאמרו ויעקב הלך לדרכו אחר שאמר ויאמר ד' אל יעקב שוב אל ארץ אבותיך ולמולדתיך, ואמרו ונחזה בך כאמרו ויפגעו בו מלאכי אלהים אבל ביעקב ספר שכבר פגעו בו וכאן הוא אומר שהיה מבקש ממנה שיחזו אותה, ואמר ונחזה בך ר"ל נתן לך שלותך וגורתך כאמרו עיני ד' המה וכאמרו מלאת עינים סביב לארבעתם, ואמרו מה תחזו בשולמית כמחולת מחנים כאמרו ויאמר יעקב כאשר ראם מחנה אלהים זה ויקרא שם המקום ההוא מחנים, ואמרו רבותינו ז"ל מלאכים שמלוין לאדם בחוצה לארץ אין מלוין אותו בארץ. ואמרה כמחולת מחנים ר"ל תחשבו שיוכל להיות זוכה בשתי שולחנות שלמות הגוף ושלמות הנפש ושאהיה שמחה ומעדנת בתענוגות הגוף ובתענוגות הנפש יחד זה אי אפשר כי לא נתמלאה צור אלא מחורבנה של ירושלם כאמרו אמלאה החרבה, כי כן אינו יכולה להתראות להם ולך יחד ולהתפעל. מדרש חזית כמחולת מחנים מה אתם יכולים לעשות לנו כמחולה שנעשה ליעקב אבינו כשיצא מבית לבן. ילמדנו פרשת במדבר מה תחזו בשולמית שהיא כמחולת מחנים ושאנו חוטאים והוא מוחל לנו, והשיב הדוד מה יפו פעמיך בת נדיב כלומר כמה

דרכיך טובים וישרים, וקראה בת נדיב חומר הראוי לקבל הרוח הנדיבה כלומר השכל הפועל ולהדבק בו כטעם בת פלוני לפלוני, והאריך בשבחיה ופרט אותם עשרה כנגד העשרה שאמרה היא בו בפרט, וכנגד העשרה שליטים אשר הם בה. גם רבותינו ז״ל זכרו בפרק המפלת ג׳ שותפין יש באדם הקב״ה אביו ואמו דברים שהקב״ה נותן בו רוח ונשמה וקלסתר פנים וראית העין ושמיעת האוזן ודבור שפתים והלוך רגלים ודעה ובינה והשכל וכיון ברוח הריח ובנשמה הטעם ובקלסתר פנים המשוש אשר בכל שטח הגוף והם פעמיך חמוקי ירכיך שררך בטנך שני שדיך צוארך אפך ראשך ודלת ראשך וכנגד אמרה כלו מחמדים אמר מה יפית ומה נעמת אהבה בתענוגים ור״ל כמה את נעמת ויפה לצורך אהבת התענוגים, או אהבת בתענוגים שם תואר לה כלומר את האוהבת בתענוגים או שאת אהבה בתענוגים, והוא התחיל לשבח אותה מרגליה כי עיקר מציאותה בארץ.

צוארך כמגדל השן עיניך ברכות בחשבון על שער בת רבים. כלומר שכל הרוצה לראותך יראה אותך לא כבת מלך פנימה כי היא היתה חוץ לעיר כאשר זכרתי ולכן דמה אותה למגדל דוד שהוא בתוך העיר, ואפשר כי אמר השן בהא הידיעה כלומר על השן הידוע הגבוה אשר על ראש ההר הגדול כי כן דרך לעשות מגדלים על ההרים הרמים באחד משני הסלעים להביט למרחוק אם יבוא צר ואויב. ודמה צוארה על קומת גופה אשר דמתה לתמר למגדל אשר על שן סלע ההר להיותו ישר וגבוה ונראה לעין כל ומביט למרחוק כטעם ויגבה מכל העם משכמו ולמעלה, ודמה עיניה לברכות מים, כי אמרה היא עיניו כיונים על אפיקי מים רוחצות בחלב אמר בחשבון על שער בת רבים אולי בחשבון היו באים שתי עיינות מים ממקום גבוה על שער העיר שעוברים בו רוב אנשי העיר ולכן אמר על שער ולא אמר בשער. ואמרו אפך כמגדל הלבנון צופה פני דמשק, דמה סמיכות אפה אל ריח פיה למגדל אשר בלבנון שריח הלבנון תמיד בו שהוא טוב כאמרו וריח שלמותיך כריח לבנון, ואולי ממנו נגזר לבונה גם כל עצי לבונה ושפונה פני דמשק שסביבו גנות ופרדסים הרבה מאד, כי כן אמרה היא לחייו כערוגות הבושם מגדלות מרקחים, פי׳ ר׳ יונה פרחי הבשמים, ואולי לשתופו לקח מגדל הלבנון.

אמרתי אעלה בתמר אוחזה בסנסיניו ויהיו נא שדיך וגו׳. כלומר מי יתן ויהיה כך וכך וריח אפך כתפוחים, וחכך כיין הטוב ויהיה לי חכך כיין הטוב שהולך למישרים. והוא השיבה אני לדודי ועלי תשוקתו והיה ראוי לה לומר ועליו תשוקתי, ואבא מרי ז״ל כתב בפסוק ומוצא אני וכן מצאנו ביפה בנשים שאמרה אני לדודי ועלי תשוקתו שהוא בשוה ואע״פ שקראוה בנות ירושלם היפה בנשים אינה אשת חיל אבל אשה יפה וסרת טעם, כי שניהם דברי השינה והעצלה לא המשתוקקת והמבקשת דודה. לכה דודי נצא השדה נלינה בכפרים לא אמרה נבוא לבית אמי נתעלסה שם באהבים אך נצא השדה כטעם ויהי בהיותם בשדה וכטעם איש שדה, והנה תועה בשדה כטעם ותצא דינה, כי היתה מתביישת ומסתתרת ומתעלמת מאהבתו כדרך החושקים והמנאפים

לא

לא שהביאה לבית אמו כדין איש ואשתו, ואמרה אם פרחה הגפן וגו' כלומר אם הגיע שום בשול ושום שלמות כי היא המספקת במציאות לא הוא כי לא היה מסופק, אבל אמר לראשונה הנצנים נראו בארץ וגו', ולשניה שלחיך וגו', ואמרה שם אתן את דודי לך, לא שנתנה את בתה, לא עדין, וכן אמרה דודי צפנתי לך כי היתה מסתירה ומעלימה...

מי יתנך כאח לי. מפני שהיתה יודעת בעצמה כי איננה אשתו הראויה לו היתה מתאוה שיהיה אחיה יונק שדי אמי כלומר משתדל בכחות החומריות ותמצאהו בחוץ חשקהו ולא יבוזו לה..

אנהגך אביאך אל בית אמי. גם אביאך אל בית אמי ולא אבוש ותא"ו תלמדני כנוי לנסתר שב לאם כלומר תלמד אמי אותי להתנהג עמך, או היא לנכח הדוד וכל זה מורה שהיתה כעגל לא לומד עגלה יפיפיה אשר לא עלה עליה עול. אשקך מיין הרקח כלומר שאהיה משקה אותך מיין הרקח.

שמאלו תחת לראשי וימינו תחבקיני, והכל עטוף על מי יתנך ואמרו אשקך מיין הרקח וגו' כטעם ותשקן את אביהן יין. שמאלו תחת לראשי וימינו תחבקני כטעם ותשכב עמו. . . . .

השבעתי אתכם בנות ירושלם מה תעירו ומה תעוררו את האהבה עד שתחפץ. לא אמרה אם תעירו ואם תעוררו כאשר אמרו בשתים הראשונות כי אין ראוי לומר לזאת כי אם כבר העירו ועוררו עד שנתעצלה מלבקש דודה גם לא נמצאת לו כאשר דרש אותה לא השביעה אותם בצבאות או באילות השדה להזהיר עליהם או שלא יהרסו לראות בעוד דרשם החכמות ההם מרוב חשק לבקש התכליות כאשר עשו הראשונות כי לא דורשת החכמה ולא גדל חשקה בדודה עד שתהיה צריכה הזהרה והתראה, אבל היתה צריכה לזרז בעבור היותה נמשכת לתאוות הגשמיות. ואמרה מה תעירו ומה תעוררו את האהבה ר"ל למה תהרסו לראות והעפילו להעלות עד שתנוח רתיחת הכחות ואסירה עדיי מעלי. ילמדנו פרשת אלה הדברים שלש שבועות בשיר השירים אחת שהשביע הקב"ה את ישראל שלא יגלו את הקץ ואחת שלא ידחקו את הקץ ואת שלא ימרודו על המלכיות, ונראה כי על הראשונה והיא הקטנה קודם הגיע לארבעים אמר שלא יגלו לה את הקץ כי איננה ראויה לשמוע התכליות ועל המבקשת דודה על משכבה אמר שלא ידחקו את הקץ כלומר שלא יהרסו לראות ושילכו בלמוד על הסדר, ועל הישנה המתענגת והמתקשטת אמר שלא תמרוד במלכיות ר"ל כחות הנפש אחר שהיא דבקה בגשמיות ושכלה מלוכלך בהן פן תאבד שניהם. ועתה נפרד הדוד ממנה פעם שלישית, ואחרי כן אמר מי זאת עולה מן המדבר להכנס עמה כטעם איכה וכטעם מי אלה, וטעם מן המדבר כמו שבארנו אך לא אמר עליה שהיתה כתמרות עשן מקוטרת מור ולבונה מכל אבקת רוכל כאשר אמר על אשר לפניה והיא לא שבחה כי אם ביופי ובטוב טעם כי אמרו וריח אפך כתפוחים, וחכך כיין הטוב הוא עטוף על אמרו אפך כתפוחים אמרתי אעלה בתמר וגו' ויהיו נא שדיך וגו', ואמר השכל הנפרד לשכל

העיוני

העיוני תחת התפוח עוררתיך כלומר תחת החומר. ואמרו רבותינו ז"ל על אמרו תחת התפוח עוררתיך צריך לקהויי זכר לתפוח, ושמה חבלתך אמך כלומר הנפש נתעברה ממך כיון החומר ולא נפרדה מן החומר כראוי, או אפשר כי אמרו תחת התפוח וגו' הם דברי השכל הנפרד לשכל החומרי, וכן אמרו שימני כחותם על לבך כי עזה כמות אהבה קשה כשאול קנאה כלומר קנאת הכחות החומריות מן הנפש וזה ראיה גם כן כי גברו התאוות והכחות הגשמיות ורבו הקנאות. מדרש חזית כי עזה כמות אהבה שהקב"ה אוהב אתכם עזה כמות קשה כשאול קנאה שמקנאים אותו בזרים, ד"א אהבה שאהב יצחק את עשו קנאה שקנא עשו ליעקב ד"א אהבה שאהב יעקב את יוסף קנאה שקנאו בו אחיו. רשפיה רשפי אש שלהבת יה כלומר שלהבת גדולה כטעם הררי אל ר"ל רתיחת הטבעים גברה מאד ולכן לא נמצא בזאת עד שיפוח היום ונסו הצללים כי לא נתקררו גם בעת היותה עולה מן המדבר שהוא זמן חריב, ואמר עוד תחינה ובקשה אם יתן איש כל הון ביתו וגו' הנרמז באמרו בית והון נחלת אבות בוז יבוזו לו הכל לא חשב לכלום.

אחות לנו וגו'. נראה כי אמר כן השכל הנפרד לשכל הנקנה מן השכל החומרי ואמרו קטנה ושדים אין לה כלומר שלא יצאה מיון הטבע והנערות והעלומים ושהיא בוסר שלא הנצו הרמונים ולא פרחה הגפן ולא פתח הסמדר ולא נתבשלו מדותיה ולא שקטה רתיחת טבעיה כי השדים הוא בשול האשה ויציאת ימי הנערות והכנס ימי הבגרות כזקן באדם. ילמדנו פרשת לך לך קטנה ועדיין לא היו לה בנים, ואמרו ביום שידובר בה ר"ל בעת שיגיע לה ידיעת המושכלות שהוא השכל הנקנה והוא רוח הקודש כאמרו רוח ד' דבר בי כי הדבור באדם הוא השכל ולכן נקרא חי מדבר כמו חי משכיל. והשיב השכל העיוני אם חומה היא שלא בא עליה זר ולא הטיל בה הנחש זוהמא כלומר שלא שחתה שכלה במעשיה, נבנה עליה טירת כסף כלומר יוציאה אל הפועל ונשכילה ולקח לשון בנין להיות היציאה מן הכח אל הפועל הוא בנין והוא הבינה כי הבינה גם תבונה מגזרת בין והוא הצורה העומדת כנגד הנקב האמצעי במוח הראש בין צורת הדעת והוא הדמיון ובין צורת החכמה כנגד הנקב האחרון והדמיון בנקבי המוח על המצח, ואמר טירת כסף מלשון נכספה נפשי כלומר בנין נחמד ונכסף בלתי נפסד ובלה וכלה. בחגיגה אם עשיתם עצמכם כחומה ועליתם כולכם בימי עזרא נמשלתם ככסף שאין הרקב שולט בו ר"ל שרוח נבואה שרויה בתוכם עכשיו שעליתם לדלת נמשלתם כארז שהרקב שולט בו. ואם דלת היא כטעם עיר פרוצה אין חומה איש אשר אין מעצר לרוחו כלומר שבעלוה הכחות החומריות נצור עליה לוח ארז שהרקב שולט בו. מאי ארז אמר עולא סם מגור מאי סם מגור א"ר אבא בת קול כדתניא משמתו נביאים ראשונים חגי זכריה ומלאכי נסתלקה רוח הקודש מישראל ועדיין משתמשין בבת קול ופירוש סם מגור הסם כטעם שהרקב שולט בו ור"ל עץ פחות ונפסד הפך עץ החיים. ילמדנו פרשת לך לך אחות לנו קטנה מדבר באברהם ולמה נקרא אחות שאיחה את העולם לפני הקב"ה. אם חומה היא אם הוא נותן נפשו כחומה

הזאת

הזאת שהיא עומדת בפני המלחמות וימסור נפשו על קדושת שמי נבנה עליה טירת כסף וכו'. ובאמת השכל החומרי מחבר בין העליונים והתחתונים ועומד בפני מלחמות ארבעת המלכים והחמשה, ואולי הם רמז לארבעת היסודות וחמשת החושים. בראשית רבה אם חומה היא נבנה עליה טירת כסף ואם דלת היא נצור עליה לוח ארז אם דל הוא ממעשים טובים וממצות נצור עליה לוח ארז מה הצור הזה אינה אלא לשעה כך אני איני מתקיים עליו אלא לשעה, אמרה לפניו רבון העולמים אני חומה ומעמיד אני דברי תורה כחומה ושדי כמגדלות אז הייתי בעיניו כמוצאת שלום שנכנס בשלום ויצא בשלום, ואפשר שאמרו מה נעשה לאחותינו ביום שידובר בה שאמ' כן הסבה הראשונה או השכל הנפרד לפמליא של מעלה מנפש האדם או מן השכל החמרי כטעם נעשה אדם בצלמנו כדמותנו, וטעם אומרו אחות ואחותנו כענין אמרו הן האדם היה כאחד ממנו, וקראוה אחות בלשון נקבה להיותה המקבלת הצורה והם באמת הבונים והמציירים, והשיב פמליא של מעלה אם חומה היא וגו' כטעם מהם אמרו שיברא ומהם אמרו שלא יברא.

אני חומה ושדי כמגדלות. השיב השכל החומרי אני חומה ויש מעצור לרוחי מאכול מעץ הדעת כלומר לא שמתי שכלי במעשים ולא היתה תשוקתי אל קין עד שיהיה משפטי לצור עלי לוח ארז לכלות ולכלות ולהיות הבל. ואל תקראוני קטנה ואל תאמרו כי אין לי שדים ושאני בוסר כי איני מבושלת. ושדי כמגדלות כלומר גדולים ושלמים ורוחי נכון בקרבי ומזומנת לקבל השכל הנקנה כלומר המושכלת ואז הייתי בעיניו כמוצאת שלום כלומר ראויה לקבל השלמות. ואדוני דודי החכם כתב בפירוש וישמע יתרו אחות לנו הם דברי השכל הפועל לשכל החמרי על השכל הנקנה והנה השכל הנקנה אם הוא נקבה אנל' השכל הפועל הוא זכר וצורה אצל השכל החמרי. גם חומה ודלת ושדים אינו נופל על השכל הנקנה. סוף דבר הנה לא נמצא בפרשה השלישית שנתחברה עם דודה חבור שלם ודבוק אמתי ולא שהביאה אותו אל בית אמה ואל חדר הורתה ולא שהוא הביא אותה לשום מקום, ולא יום חתונתו ולא יום שמחת לבו, ולא שהנצו הרמונים ולא שפרחה הגפן ופתח הסמדר כל שכן שלא נתבשלו הפרות ולא שאכל ושתה או שהאכיל והשקה רעיו אבל כל אחד משבח חברו ומספר כי אוהב אותו ונכסף אליו כדרך החושקים קודם שנשלמה אהבתם כאמרו אמרתי אעלה בתמר וגו', ואמרה ועלי תשוקתו והתשוקה הוא קודם האהבה. ואמרה לכה דודי נצא השדה לא שהביאה אותו אצלה ואמרה שם אתן את דודי לך, וכן דודי צפנתי לך לא שעדיין נתנה אותם לו ואמרה מי יתנך כאח לי דרך תפלה אמצאך אשקך אנהגך אביאך אל בית אמי לא שעדיין הביאה אותו. ואמרה תלמדני לא שעדיין לומדה אבל היתה כעגל לא לומד ואמרה אשקך מיין לא שאכל ושתה אף שהאכיל והשקה רעיו ודודיו. גם אמרו שמאלו תחת לראשי וימינו תחבקני כל זה עטוף על אומרה מי יתנך. גם הוא אמר אחות לנו קטנה ושדים אין לה כלומר עדיין הוא בוסר. אם חומה היא וגו' לא שהעיד עליה שהיתה

גן נעול מעין חתום, אבל היא העידה בעצמה שם שהיא חומה ושדיה כמגדלות ואז היתה כמוצאת שלום לא מוצאת שלום. ונראה כי מתחלת המגילה עד על משכבי בלילות היה משל על האדם שהיה בגן עדן בכח או בפועל קודם שחטא כל זמן שלא הוציא לפועל בחירתו לטוב או לרע לחיים או למות כאמרו ויטע ד' גן בעדן מקדם וישם שם את האדם אשר יצר, ויצמח ד' אלהים מן האדמה כל עץ נחמד למראה וטוב למאכל ועץ החיים בתוך הגן ועץ הדעת טוב ורע והרשהו השם וצוהו לאכול מכל עץ הגן ויורהו ד' עץ לבלתי אכול ממנו פן ימות כאמרו ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו כי ביום אכלך ממנו מות תמות. ואז היה בבחירת האדם לאכל מעץ החיים ואכל וחי לעולם בלא פגע ובלא מכה ובלא פגע רע כאמרו ראה נתתי לפניך את החיים ואת הטוב ואת המות ואת הרע ובחרת בחיים והוא על מי שישתדל ללמוד החכמה על הסדר וירא מהביט פן יציץ ויפגע כי לא היו אז פירות הגן מבושלים כאמרו סוב דמה לך דודי לצבי או לעופר האילים על הרי בתר. וכאמרו אחזו לנו שועלים וגו' וכרמנו סמדר לא שנתבשלו הפירות ולא הזכירה שאכלה מהם כי אמרה בצלו חמדתו וישבתי ופריו מתוק לחכי הוא ספור חשקה בו והעד חמדתי וטעם הנה דבריו וחכמתו ומוסרו כטעם פרי צדיק ינוב חכמה פרי צדיק לחיים. ומן על משכבי בלילות עד אני ישנה הוא משל על האדם שמצא אשת חיל אל אישה תשוקתה מבקשת דודה על משכבה ואשר בטח בה לב בעלה והוציא לפועל מה שהיה בו בכח ושלח ידו ולקח ואכל מעץ החיים, כאמרו כמעט שעברתי מהם עד שמצאתי את שאהבה נפשי אחזתיו ולא ארפנו עד שהביאותיו אל בית אמי ואל חדר הורתי. והזכיר יום חתונתו ויום שמחת לבו, שהוא יום הנשואין והדבוק ושהיה לו מטה ועשה לו אפריון ושהגיע למלוכה. ואמר המלך שלמה ובמלך שלמה מה שלא עשה כן בשאר כי לא נקרא בשן כי אם שלמה או שולמית בלשון נקבה לפחיתותה, והדוד העיד על דודתו שמצאה גן נעול ושהיה שלחיה פרדס רימונים עם פרי מגדים כלומר אפי' ומה שהרוב מהם חמוץ הוא מתוק ומבושל, והעיד כי כלה יפה ומום אין בה וקראה כלה ששה פעמים מה שלא עשה כן בשאר כלל כי היא אשתו האמתית והמיוחדת לו מכל וכל. מדרש חזית בעשרה מקומות נקראו ישראל כלה הששה וארבע בנביאים וכנגדן לבש הקב"ה עשרה לבושים, והיא חלתה פני דודה שיבא לגנו ויאכל פרי מגדיו כלומר הפירות הטובים לו והראוים אליו והם שהזכיר הוא באמרו שלחיך פרדס רמונים עם פרי מגדים לא שתתן היא לבעלה והאכילהו מן הפירות הראוים לאשה הנשמעת לדברי הנחש והנשמעת אליו, והוא העיד בעצמו כי בא לגנו ואכל ושתה ושהאכיל את רעיו ודודיו ושעשה להם משתה כי במשול צדיק תעלוז קריה וזה שלא ידו ולקח מעץ החיים ואכל וחי לעולם בלא פגע ובלא מכה, ועבר שלשת החכמות ונכנס בהם בשלום ויצא בשלום כלומר שעבר אותם כלום והשלימם על סדר בלא פגע ובלא מכה בלא הריסה ובלא טעות וכחותיו החומריים והם שומרי העיר וכל שכן השכליים והם שומרי החומות כולם כאחר טובים ומישרים הדרך לא שיעותו דרכה

או שיבטלו או יאחרו עד כי שאלה משומרי העיר את שאהבה נפשי ראיתם ולרוב יושרה ושלמותה דמתה כאלו הם רואים ומראים ואמנם לא השיבו לה דבר כי אין מטבעם להראותו אבל כמעט שעברה מהם ורחקה אותם רוחק מעט מצאה דודה והתחברה עמו כאמרו אחזתיו ולא ארפנו ועשו מטה ואפריון וחדוה ושמחה ומשתה ככל אשר באֵרנו, ואמני ישנה עד סוף המגלה הוא משל על אדם שיש לו אשה חוטאת ונפתת לנחש ונשמעת אליו ואשר אכלה מעץ הדעת טוב ורע ותתן גם לאשה עמה ויאכל, ואמרו עמה כי האדם לא יוכל לאכול ממנו כי עמה לא גלה הקב"ה אותו אילן לאדם ואינו עתיד לגלותו ואין לו שליחות יד בו כי אם על יד האשה כי הוא אשר תמצא אותו ואשר תקחו והוא אשר נמשך ההנאות ונמשך אחר התאוות כזאת האשה שלא בקשה דודה לפני משכבה ולא המתינה לו והלכה לישן והפשיטה את בגדיה ורחצה את רגליה וידיה ורגליה מבושמים במור עובר לא נכאי וקיים גם התעצלה לפתוח מהר וקול דודה דופק, ואמנם אחרי כן משל בה אישה והיתה בעלת תשובה כי לא נשקעה בשינה אבל לבה ער ופתחה לדודה בעצלות גדולה כמו שבארתי והנה דודה חמק עבר ובקשה אותו ולא מצאתהו וראתה לו ולא ענה אותה ומצאוה שומרי העיר הכוה פצעוה נשאו את רדידה מעליה שומרי החומות כלומר כולם עותו דרכה ומנעו אותה להשיג דודה כי קשה להם לפרוש אחר שטעמו טעם החטא עד כי לא נזכר שנדבקה עם דודה דבוק שלם כאשר בארנו, כי כן לא נזכר בתוכה על האדם אחר שנגרש מגן עדן שׁשלח ידו לקחת מעץ החיים ושב ורפא לו אע"פ שהיה בידו היכולת בזה כאמרו ועתה פן ישלח ידו ולקח מעץ החיים ואכל וחי לעולם, שר"ל אולי ישלח ידו כי צדיק ד' וצדקות אהב ולא אל חפץ רשע הוא כאמרו חי אני נאום ד' אם אחפוץ במות הרשע כי אם בשוב רשע מדרכו וחיה ועם כל זה לא נמצא בתורה שאכל מעץ החיים אחרי כן ואולי הוא רמז כי קרוב הוא לנמנע למי שאכל מעץ הדעת טוב ורע לאכול עוד מעץ החיים כי זוג שני קשה לזוגו כקריעת ים סוף שהוא שנוי טבע אע"פ שאינו נמנע לגמרי לפי האמת וכן השאיר הדבר שלמה סתם ואם ספר גודל חשקם אחרי כן ושבח כל אחד חברו כדרך חושקים לא נמצא בהם שנדבקו דבוק שלם ושעשו חתונה מטה ואפריון ומשתה כדרך איש ואשתו. ואחרית דבריה כי כאשר אמר לה דודה מיסר אותה חברים מקשיבים לקולך ואין דרך האשה להשמיע לו קולה העיזה פניה ותאמר לו ברח דודי ודמה לצבי או לעופר האילים על הרי בשמים כאלו הם הבעלים והוא החושק מסתתר ובורח מפניהם פן יפגעו בו והוא הטעם ועתה בני שמע לקולי קום ברח לך אל לבן אחי חרנה למה אשכל גם שניכם יום אחד כמו שבארנו במקומו. ונראה שהמגלה הזאת נחלקה לשלש פרשיות וכל פרשה נחלקת לשני חלקים, והפרשה הראשונה היא עד על משכבי והוא באדם שעומד בכח שלא הוציא לפועל לא אכילת עץ החיים ולא אכילת עץ הדעת טוב ורע. או אמור שמדותיו טובות ודעותיו ואמונותיו אמתיות וישרות דרך קבלה לא דרך מופת, והיא נחלקת לשני חלקים. החלק הראשון

מראש

מראש המגלה עד השבעתי אתכם וגו'. והחלק השני מקול דודי דופק עד על משכבי. והחלק השני באור לחלק הראשון וספור ענינו כטעם נחזור לענין ראשון כמו שבא אלה תולדות השמים והארץ בהבראם שהוא תשלום למה שקצר בו ובאור למה שאמר. והפרשה השנית מן על משכבי עד אני ישנה והיא באדם שהוציא לפועל שלמותו ושלא ידו ואכל מעץ החיים, גם היא נחלקת לשני חלקים. החלק הראשון עד השבעתי אתכם, והחלק השני מן מי זאת עולה עד אני ישנה והחלק השני באור לחלק הראשון, והפרשה השלישית מן אני ישנה עד סוף המגלה והוא באדם שאכל מעץ הדעת טוב ורע גם היא נחלקת לשני חלקים, החלק הראשון מן אני ישנה עד השבעתי אתכם בנות ירושלם מה תעירו וגו', והחלק השני מן מי זאת עד סוף המגלה, והחלק השני באור לחלק הראשון, ואפשר לומר ואם הוא דרך רחוקה כי הפרשה הראשונה הוא על מי שהשתדל בחכמה הלמודית לבד ולמיעוט חכמתו שב והגיע לתכלית האהבה ואמרה הביאני אל בית היין ואמרה שמאלי תחת לראשי וימינו תחבקני דרך ספור, ואחרי כן האירו מעט עיני לבבה והכירה בעצמה כי לא הגיעה מעלתה לגשת אליו ולא תוכל לו ואמרה לו עד שיפוח היום ונסו הצללים סוב דמה לך דודי לצבי או לעופר האילים על הרי בתר. והפרשה השנית היא על מי שלמד גם הטבעית, ונראה כי בעבור שאלה אותו מאתו באמרו סוב דמה לך דודי לצבי או לעופר האילים הלכה לבקש אותו לעת ערב כאשר הכירה בעצמה שתוכל לו, וזה חשב שהגיע לתכלית באהבה בלא פגע ובלא מכה והוא לא נכנס עדיין אל הבית הפנימית אשר בה המכים והפוגעים ויהיו הכרובים ואת להב החרב המתהפכת כלומר המראים המכים והפוגעים מקדן לגן עדן כלומר מתחלה גם לצדיק ולמי שלא אכל מעץ הדעת טוב ורע. והפרשה השלישית היא על מי שלמד גם האלהית ולכן לא השביע בנות ירושלם בצבאות או באילות השדה שלא יעוררו ושלא יהרסו לראות בעוד דרשם החכמה הטבעית והחכמה הלמודית כי כבר נכנס באלהית, וזה לא ינצל מעבור בשומרים ויכוהו ויפצעוהו ויודיעוהו דברים שהם כנגד המורגל והמוחש והמורגש וכנגד (בכ"י חסר כאן תיבה) הקודמות המסורות בידו והמקובלות אתו על דרך טבעו וחמרו ולשכך את האזן. גם יפשיטוהו המדות החומריות והתאוות הגשמיות. ואפשר כי זה הסרת הרדיד מעליה וההכאות והפציעות, וזה לרוב שכלו והשגתו הכיר מעוט חכמתו וקוצר ידיעתו ופחיתות עצמו לפי גודל מעלת השם ורבוי דרכיו וידע ויכיר המונעים הגדולים אשר בו להגיע אל השלמות מצד טבעו וחמרו הרע וספר מניאותו כי כן חייב הטבע, וזהו אמרו פשטתי את כתנתי איככה אלבשנה רחצתי את רגלי איככה אטנפם לא אתעצל בדבר. וישבח הדוד ויתאוה ויאמר מי יתנך כאח לי כלומר דבק בי לא שיתפאר בדבקותו כי הוא יודע כי מעט הוא מה שידע האדם מגדולתו ושישיג משפע כבודו לפי רוב הטובה שהיא והכבוד הגדול שהוא. אמנם הדרך הראשונה טובה בעיני ואמיתית ועניני המגלה נקשרים בה קשר טוב ונאה והדרך השנית דרך אבא מרי מ"כ. ואמנם דעת הרב באמרו

אני

אני ישנה ולבי ער הוא שבח ור"ל כי גם בעת השתדלה בצרכי הגוף שהוא שינה או כשינה היה לבה ער, והלך אחריו אדוני דודי החכם. הנה יקשה עליהם דברים רבים כאשר ספרנו ולכן נראה באמת כי אמרו אני ישנה הוא ספור החטא. ואמרה לבה ער באה להודיע כי לא נשקעה בשינה עד שלא יהיה לה רפואה אבל היא מכת בעלי תשובה ומהכובשים את יצרם, והיא האשה אשר ימשול בה אישה ויוכל להפך מדותיה ולתקן את אשר עותה. ואדוני דודי החכם כתב בפרשת כי יגש כי התורה קרא משכב לפי שהתורה היא משכב לשכל כי בה יחול וינוח וזאת הדרישה שיחל עליה המגיאה באמרו ובקשת משם את ד' אלהיך ומצאת כי תדרשנו בכל לבבך ובכל נפשך אי אפשר לה על משכב בלבד כי היא דרך העצל מדרוש החכמות שהוא פעמים ישן שלא יביט כלל בדברי תורה והקבלה ופעמים יביט בהתרשלות ובהפסק כדרך נים ולא נים ופעמים ישקוד עליה אבל לא יקום ממשכבו לדרוש ולבקש בחוץ כמו שאמר החכם עד מתי עצל תשכב וגו'. ואמר עוד ובקשתו הראשונה היא על משכבו בלילות כי אין שם אור שמש רק נר ואור ככבים. ואמר סוף דבר הבקשה הנזכרת תעיר האיש הישן במשכבו והוא בעיר עם האהוב עד שיקום ממשכבו ויסובב בעיר בשווקים וברחובות והם חכמות הלמודיות שהם חוץ לבית ולחצר כמו שאמר עדין בן זומא מבחוץ, גם לא ימצאנו כמו שאמר בקשתיו ולא מצאתיו, ואחר כן אמר מצאוני השומרים בעיר וגו' לרמוז בו על שומרי דרך החיים ודרך השומרים הם שימצאו האיש המבקש ואליהם ישאל את שאהבה נפשי ראיתם. וכל היותו מתעסק בחכמות ההם ולא יענוהו דבר ולא יעשו בו שום מעשה בדרך שיתפעל למצוא האהוב אבל כשיעבור מעט ויכנס בטבעיות כבר מצאו מצד אחד כי פעלתו נגלית בהם אבל לא מציאותו השלמה לפיכך בא הדבור שלא לנכח ואמר אחזתיו ולא ארפנו וגו' ולא אמר אנהגך אביאך כמו שאמר בסוף וכאן לא אמר הכוני פצעוני נשאו את רדידי מעלי כי אותם הם שומרי החומות כבר נכנס בטבעיות וכפי השגתה היא מוכה ופצועה בפצעי אוהב כי הוא הולך הכות ופצוע החומר והפשיטה רדיד שהיה לה ובסוף ימית אותו כמו שאמר כי עזה כמות אהבה, ומה ואל בית אמי ואל חדר הורתי, רוצה בו אל דברי הקבלה ואל הסתירם שהורו אותו וגלו לו מוריו, עד כאן לשונו. ואתה ראה איך נקשרים דבריו ואיך ימשכו וראה הדברים הקודמים ובחר לך הטוב.

כרם היה לשלמה בבעל המון. כבר זכר החכם במקומות רבים כאמרו שמוני נוטרה את הכרמים כרמי שלי לא נטרתי, וכן אחזו לנו שועלים שועלים קטנים מחבלים כרמים וכרמנו סמדר, ואפשר כי מה שאמרו רבותינו יין המשומר בענביו מששת ימי בראשית הוא כאשר הכרם הזה נוטרה מתחלה כראוי, ונראה כי קרא נפש האדם כרם ואמר שהוא בבעל המון לרוב כחות הנפש ופעולותיה, ואמר כי נתן הכרם לנוטרים הם קצת כחות הנפש הראויים להנהיגם ולשמרה ולעבדה ואמר איש יביא בפריו אלף כסף, ואמרה כרמי שלי לפני הוא הכרם שאמרה עליו כרמי שלי לא נטרתי, ויהיה הכל דברי שלמה

שהוא השכל החומרי קודם שיבא זמן הכח אל הפועל ויגיע לשלמות וידבר עם נפשו, או הכל דברי השכל הנפרד שידבר לשלמה שהוא השכל החומרי. האלף לך שלמה ומאתים לנוטרים את פריו אפשר כי האלף והמאתים שהם שתי עשרה מאות לקח לכוונת היספר שנים עשר וחלק בהם השנים קודם שיכנס ליום השבתא והם השתא אלפי והם שקרא ששים גבורים או ששים מלכות, ומפני שאמר כי ימי עלומים אשר בששים שנה אין להם מספר ידוע כי ירבו באחד וימעטו באחר לסבות רבות בא עתה לחלק אותם ולמנותם ואמר כי האלף לשלמה כלומר החמשים שנה כי כן נקרא האלף ברוב הלשונות כי בכלם חמשים פעמים עשרים והאלף דנרין חמשין לטרין, ואמר כי בהם ראוי לו להשתדל להשלים נפשו ושכלו והם ראוים לשלמה, והמאתים והם עשרה פעמים עשרים ואמר שהם לנוטרים כי הם אינם ראויים לו כי אם לגדול כי עיר פרא אדם יולד, וקרא הנוטרים הכחות החומריות, ויהיה שלמה השכל, ויהיה אמרו איש יביא בפריו אלף כסף מי שהוא איש וטוב יביא בפריו כלומר ישים מהם לתועלת ולפרי חמשים נכספים והמאתים לבד יניח שלא יקח לעצמו, או ר"ל כי הכרם הוא הנפש אשר היה לשלמה נתן לנוטרים כלומר ליצר טוב וליצר רע לעבדה ולשמרה וכל איש יביא ממנו אלף כסף לשלמה כלומר לזמן אשר הוא קודם שיגיע שכל האדם להיות מלך גם כרמי שלי לפני שהוא מיוחד לי כלומר אפי' ממנו מהאלף והמאתים שמוציאה שהם שתא אלפי דהוי עלמא האלף מהם הם לך שלמה כלומר שיעברו ברוב חמשים שנה קודם שישתדל לנפשו האמתית ושינטור כרמו והמאתים לבד יהיו לנוטרים כלומר לתועלת עצמם כטעם שמוני נוטרה את הכרמים לתועלת אחרים כרמי שלי המיוחדת לי לא נטרתי כלומר לא השתדלתי לצורך אמתתי והשארות נפשי כטעם ומתי אעשה גם אנכי לביתי, ואפשר כי הכרמים הם המדות הנפשיות החומריות והמדות והכחות השכליות, גם אפשר לחלק האלף והמאתים לשנים עשר בני יעקב ולתת כח הטעם והמשוש לנוטרים ויהיו הנוטרים הכחות החומריות והעשרה האחרים הם לשלמה כלומר לשכל האדם, או הענין בהפך, כי העשרה שליטים הם החומרים והם לשלמה לא למלך שלמה, והמאתים הם שני חלקי השכלי המחשבי והעיוני, ואפשר והוא הנראה לי יותר כי מתחלה זכר ששים גבורים וששים מלכות והם השתא אלפי דהוו עלמא חזקים ובריאים קודם שיגיע לחד חריב שהוא השבת שבו כחות גופו ונפשו חלשים והרבים והם הששים שנה הקודמים. ועתה עשה חלוקה אחרת וזכר השנים הראוים לעבודת השם ולשלמות הנפש משנות האדם שהם ברוב שבעים שנה ועזב מהם השני אלפים תהו והם העשרים דלא ענשי עלייהו כי אז הוא עיר פרא כי יולד וזכר החמשים הנשארים והם החמשים יום שעשה הכל קיים בעולם והם ימי הספירה והם החמשים צדיקים שאם ימצאו שם ישא לכל המקום בעבורם, ואמר כי כרם היה לשלמה בבעל המון והוא הגן שהושם בו האדם לעבדה ולשמרה והוא בפשיעתו ובסבת האשה החוטאת נתן את הכרם לנוטרים כלומר לכח המדמה ומתעורר או למחשבה ולמעשי כי הם המנהיגים הגוף

באדם הסמוכי לא שעבדה ושמרה השכל כמו שצוה וכמכוון ממנו, והכרם הזה איש יביא בפריו אלף כסף, כלומר שהעובד אותה ושומר אותה בעליה שכל ההנאה שלו ומי שראוי להקרא איש שעובד אותה כראוי ושומר אותה שמירה מעולה ישים בפריו ובתועלתו חמשים שנה נכספים וטובים לשלמות נפשו ושכלו, כרמי שלי לפני כלומר המיוחדת לי, ואמר כן הנפש לשכל החמרי או השכל הנפרד לשכל החמרי האלף לך שלמה אם אתה תעבוד הכרם על פי השכל בו השתדלותך ותשמרהו שמירה טובה כראוי לבעל הכרם שהשכל שלו יהיה לך החמשים שנה כלומר לפעולתך האמתית ולשלמותך כטעם תספור לך וספרתם לכם, ומאתים לנוטרים את פריו, כלומר אם תתנהו לנוטרים הנזכרים או אם לא תעבוד אותו אבל תשמור פריו לבד היוצא מאליו בטבע, או שתשמור אותו כארים שאינו בעל הכרם שאינו שומר שמירה מעולה ולא עובד כראוי בעבור שאין כל התועלת וההנאה שלו לא יהיה לך כי אם מאתים והם חד חריב והם עשרה צדיקים אשר אמר עליהם לא אשחית בעבור העשרה וכנגדם צריך לכל עיר עשרה בטלנים והוא כטעם שוב יום אחד לפני מיתתך, וכן אמרו כל היושב בתענית בשבת קורעין לי גזר דינו שבעים שנה כמו שבארנו בשער ספירת העומר. מדרש חזית האלף לך שלמה, ר' חייא בריה דר' אבא אמר דיפו (?) הלומד תורה בצער גדול נוטל שכר אלף ושלא בצער נוטל שכרו מאתים, ר' יודן בשם ר' אבדימי הלמד תורה שלא במקומו נוטל שכר אלף ובמקומו נוטל שכר מאתים, ממי את למד משבטו של יששכר ומשבטו של נפתלי על ידי שהיו לומדין תורה בצער ושלא במקומן נוטלין שכר אלף הדא הוא דכתיב ומנפתלי שרים אלף אבל שבטו של יששכר על ידי שהיו לומדין תורה בלא צער ובמקומן נטלו שכר מאתים שנא' ראשיכם מאתים, ואמרו הלומד תורה בצער שאינו מרבה הנאת גופו ויספיק לו הצריך לו להעמיד גופו עד שלא יעכור שארו, ואמרו שלא במקומו שיעזב כל עסקי העולם, או ר"ל ששים שני אלפים תוהו בתלמוד תורה או בתקון המדות וישים שני אלפים תורה בחכמה שהיא עקר התורה וצורתה ויהיה קרוב מטעם ימות המשיח לישראל שבעת אלפים ומטעם מחד בשבת לשבתיך, לא כדעת האומר ברוך ד' יום יום. מדרש חזית האלף לך שלמה ר' הלל אומר הרב נוטל אלף והתלמיד מאתים מה טעם האלף לך שלמה, פרשת ואתחנן ר' הלל בריה דר' שמואל בר נחמן הרב מלמד את הכל נוטל חמשה חלקים והתלמיד נוטל חלק אחד מנין כרמי שלי וגו' מקרא התלמיד המתרגם ומשמיע לעם.

היושבת בגנים חברים מקשיבים לקולך השמיעיני. כלומר, הפרדי מהם ואל תשמיעי את קולך כי את אלי. אמנם בראשונה בעודה נערה אמר יונתי בחגוי הסלע בסתר המדריגה הראיני את מראיך השמיעיני את קולך כי קולך ערב ומראך נאוה, העיד עליה שהיתה צנועה לא תשמיע את קולה לאיש זר ושהיתה נסתרת ונחבאת מרוב צניעותה לא יושבת בגנים, והיא הסיבה על אמרו חברים מקשיבים לקולך ברח דודי מפניהם פן יפגעו בך, ודמה לך לצבי או לעופר האילים על הרי בשמים, כי כל כחות הגוף אויבים אותו ואורבים ל

גם

גם היא לא תוכל להביט אליו ולהשיג האלהיות דרך מציאותם ודי לה ממנו שיעמוד על הרי בשמים שתריח ריחו ותדעהו דרך קבלה ולשמע אוזן כטעם דבר אתה עמנו ונשמעה ואל ידבר עמנו אלהים פן נמות. אמנם הראשונה בעודה נערה אמרה סוב דמה לך דודי לצבי וגו', אמרה לשון סוב כלומר שילך וישוב ואל יתרחק ממנה אבל יעמוד סביב לה וכן אמרה על הרי בתר כמו שפירשנו. אמנם אחר שנשלמה ויצאה מן הכח אל הפועל והיא האשה המתוארת בפרשת על משכבי לא נזכר שלחה אותו מאתה אבל הוא אמר עד שיפוח היום ונסו הצללים אלך לי אל הר המור ואל גבעת הלבונה כלומר שנפרד ממנה להרגיעה פן יהפך עליה הודה למשחית ויעכיר שאמרו לא שידמה לצבי או לעופר האילים, ואמרה אל הר המור ר"ל שתסתפק בתורה המשיבת נפש אשר תורה אל הדרך הממוצעת לתועלת הגוף ולתועלת הנפש ואל גבעת הלבונה שתלבן מדותיה במצות הישרות שנתנו לצרוף בהם את הבריות עד שתהיה ככסף מזוקק שבעתים ותלבין כשלג וסיים ספרו וחתם באשה העצלה השוכבת והנרדמת האוכלת מעץ הדעת טוב ורע שתוכל להשיג הטבעיות והלמודיות ותדבר בעולם העליון כלומר בשכלים הנפרדים בדרך דמיון ומדמה צורה ליוצרה. ואמרה ודמה לך לצבי או לעופר האילים כי לא תוכל להבין דרך נפרד מחמר, מפני שאלו הם החם וזולתם מעט מזער אחד מאלף רבבות, כאמרו אשת חיל מי ימצא כאלו ספק במציאותם, ואמנם אחר אשר ספר מדותיה ואחריה גלה שהיא אפשרית אבל מציאותה רחוק מאד ומעט, וכן השלים במזמור שמעו זאת כל העמים, ואמר אדם ביקר בל ילין נמשל כבהמות נדמו גם לא באר בזאת השירה בפי' אם מצאה דודה מציאות ידבק בה, כי כן הזהירה התורה האדם האוכל מעץ הדעת טוב ורע נגרש מגן עדן, אע"פ שהוא אפשר לאדם החוטא לשוב ורפא לו כאמרו ועתה פן ישלח ידו ולקח מעץ החיים ואכל וחי לעולם . . . .

תם ונשלם תהלה לאל עולם

ספר המוסר.

א.

זה רע אשר נעשה תחת השמש, מנהיג בהנהגה ישרה, כי כן יסד המלך, ויצוהו, ולבבו לא כן יחשוב כי שוא תהיה, מרמות ותוך תוכו רצוף, כי להשמיד בלבבו ולהכרית מארץ החיים, הכל כאשר לכל מקרה אחד, לצדיק ולרשע אחת היא, על כן אמרתי תם ורשע הוא מכלה כליון חרוץ, ושוטף צדקה בטיט היון כמו און, ואיש הישר בעיניו כפתלתל, מי האיש אשר נפתולי אלקים נפתל והתאבק באפר רגלי החכמים, יחשבהו נפתל ועקש, על כן מלא לב בני האדם, בראותם הרועה בשוא נתעה בהם לעשות רע.

ב.

ומוצא אני מר ממות את הזמן הזה, בהנהגתו, כי עוד יוסיף סרה, ורבה העזובה בקרב הארץ. כי מה הוה לאדם בכל עמלו להיות צדיק הרבה, אם מקום הצדק שמה הרשע עולה היא למעלה, ולמה יחכם אז יותר, אם ברוב חכמתו רב כעס?! טוב הולך את חכמים יחכם ויוסיף מכאוב להוסיף דעת, ובאף יקנה חכמה להפיק רצון מד׳, והשטן עומד על ימינו לשטנו, והיה לו למוקש למקדש ולצור מכשול, ולאבני חפץ יהי׳ לאבן נגף, יגופנו בתחבולותיו כאלו שונא לו מתמול שלשם. ורע עליו המעשה בשובה ונחת, וכל אשר שאלו עיניו לא יאציל מהם, הטהור יאכלנו כאכל קש, לשון אש וחשש, כל רגעיו להרע עמו, ובלהבת טרדותיו ירפה כחו והי׳ למס, והטמא יקראהו לרגלו, וטובל בשמן משמניו ושפו עצמותיו בעצם כחו באהבתו אותו, הזובח זבחי רצון לפני ד׳ לריח ניחת, יזבחהו כשה אובד, ויפל עליו חיל-כאים והכהו נפש ותזנח משלום, ולאשר איננו

זובח, זבח משפחה יכין, ובכל יום משעשעת לפניו הנהגתו, וכל אשר הוא עושה מצליח בידו. לחוטא נתן עיניו וטובה הרבה והנשבע בחי אלקים ירין, ישמרהו ויחיהו ואשר בארץ, ואשר שבועה יראה ד׳ וסר מרע ירע לו רעה רבה בעצומיו, ונשבר ונוקש ונלכד ברשת רגשת שבט הנוגש בו, לא ינוח ולא ישקוט מעוף צוקת הזמן ואפלת הנרגהו, כאשר ימאס החכמה והצדק, ובעליהם ימסו כמו מים.

ג.

העם ההולכים בחשך ובאפלה, אשר לא ידעו ולא יבינו המצות והחקים אשר צוה ד׳, ראו אור גדול, ואור החמה להם יהי׳ שבעתים. יושבי ארץ צלמות ולא סררים לא יראו רע, כי אמת ושלום יהי׳ בימיהם ואור נגה עליהם, ויהיו מאשרי העם בדרך ישר וסלולה, מבלעים, ועצתם יבלע הזמן ויתעם כשכור ונשוא פנים הוא הראש קרחה וכל זקן זקנו גדועה, ונביא מורה הוא הזנב ויזנב כל הנחשלים אחרי הרעים העצומים, ואחרי רבים לרעות, ומאס ההולכים לאט לרגל המלאכה אשר לפני ד׳, כי כלו חנף ליושב בגאוה ובגודל, ולבו יקבץ און מצא און לו, ומרע לענו מאד ועול עול סבלו ומטה שכמו על שכמו יכביד. לבני נכר יאמר: שבו לכם פה, ואת הארץ תסחרו, ומיטב שדותיה לכם הוא, והאחזו בה, ואיש עברי הביא מעבר הירדן לשחק בו במחול משחקים ולעבדתו יצוה לשומו מרמס כטיט חוצות, האבות הדורשים אל האובת, יובלים לראות באבי הנהל, והשעורה אביב, ולבנים היודעים חכמת הידעונים המהגים והמצפצפים אין נודד כנף ופוצה פה ומצפצף, הלא עם אלקיו ידרוש בעד החיים הנצחיים, ולתורה ולתעודה יביעו ידברו, והזמן יאמר כדבר הזה אשר אין לו שחר.

ד.

עת ספוד מספד ולקדש צום, ולקרא עצרה, כי עצור עצר הזמן בעד כל חכם לב, וסגר כל בית ההצלחה, מבא אליה. ויותר מהמה בני הזהר ותשוב תתפלא, אשר הרשעים מגיע אליהם כמעשה הצדיקים ויחיו, עתקו גם גברו חיל, ומיד הזמן להם כח וגבורה, לגדל ולחזק לכל, ולא שבטו עליהם, ובתיהם שלום מפחד, וישמחו כשמחה בקציר, ובניהם יגדל וירומם. והם פושעים בנים משחיתים, עזבו את ד׳, ינוחו על משכבותם, לא שמעו קול נוגש, ויען כי נגש העם הזה לעשות רע בפיו ובשפתיו, ולבו רחק מד׳ הי׳ לחסון נכון ונשא ונהרו אליו כל טובות השמים, יעלה ולעב יגיע, והמלא ארצו כסף וזהב, ונשגב ביום ההוא, ובנות העיר יוצאות נטויות גרון ומשקרות עינים, הלוך תלכנה טפוף בתף וחליל וברגליהם תעכסנה בתפארת העכסים, להכעים כל הכתוב לחיים בירושלים.

ה.

ויש צדיק אובד בצדקו, והוא יושב בתוך האפר והיה טוחן בשפל קול הטחנה, או יהי אסור בבית האסורים, ואל יראו עפעפיו בעפעפי שחר, והנוגשים אצים הצדיקים לאמר: כלו מלאכת העצבון דבר יום ביומו, מקום אשר דבר המלך ודתו מגיע להם, יגיע כפים, ובבשרם פצע וחבורה, ואין בו מתום, ונותרה נפשם נצורה, כעיר נצורה וכסדום ועמורה, ויהפכו כמהפכת זרים, אוכלים אותם קורות הזמן, והיו לשמה, וישח אדם ונמשל כבהמות, וישפל איש משכיל, ובשפל ישב, לא ישא הזמן פנים להם, ואותם יחלוף, חלף עבודתם לד׳, ויצו אל עבדיו, שלוחיו, וציריו, גשו נא ופגעו באדם אשר נשמה באפו, כי במה נחשב הוא.

ו.

החכם עיניו בראשו, היודע פשר דבר ומבין דברי חכמים וחידותם, גבור ואיש מלחמה במלחמתה של תורה ימות ויחלוש לפי חרב ויגוע ואיו, והצדיק, צדק צדק ירדוף למען יחי׳, צדק ילבש כמעיל וכצניף יצנוף משפט לא יקום ולא יהי׳, ויום רעה יראה וכעס הרבה וחליו וקצף יתקצף, ורוב עצמותיו יגרם, מקרי הזמן יבעתוהו כמרירי יום יום, יום ידרשון וידכאוהו בשער, יקושן כקש נדף ואיננו, והוא כרקב יבלה אבל וחפוי ראש, ושבע ילין שבע רגז, כגבר אשר דרכו נסתרה בסתר מדרגות הצרות ופחד יקראהו, כחרב בציון יחרב, ויבש יבוש כבשת גנב כי ימצא, במצוקות לא יקיצו ולא יעורו משנתם, עד יקוץ בחייו ולא יאמין בם, אך בשרו עליו יכאב, ידאב והוא אב לתנים, ויענה באלמנותיו כבנות יענה, ונפשו עליו תאבל.

ז.

ויש רשע מאריך ברעתו, אורך ימים ושנות היין ושלום יוסיף לו הזמן, המזמן לעשות עול, ואהל רשעים איננו נגף ולא יעננו אחת מני אלף, בעני ודלות. ידריכהו על במתי עב ומעשי עבות ורקמה לבושו, ואין קצה לאוצרותיו, ויוצא פרח ויציץ ציץ, צמח צבי וכבוד, והי׳ לגאון ולתפארת הפארים, ונפשו אותה ויעש בתי הנפש ונצר משרשיו יפרה, עשה פרי, וברוח שפתיו ימות רשע, והכה נקי, ובשבט פיו ישרים נכחדו. לא ירעו מקרי הזמן, ולא ישחיתו בכל הריו ושריו יתרו מלכים מולכים על כל שכיות החמדה והזמן צוה למקדשיו גבוריו לאט, לרשע, אל תגעו בו כי קדשתיהו. הוא מרומים ישכון חוצבי מרום וחוקקי בסלע משכן לו יבנה גזית, וטל השמים יהי׳ על הגזה, יעלה תמנתה על גוזזי צאנו ואלפים כלם, וגם בהמות שדי וחיתו יער לו לבדו נתנו בארץ, כלו שלאנו ושל

ישליו

ישליו אהליו ויאהל עד סדום, הי' בעץ שתיל בשתילי זיתים על פלגי מים וכל אשר יעשה יצליח.

ח.

עמודי שמים ירופפו ויתמהו מגערת הזמן לבן חיל! וראיתי אויל משריש שרש רתמים, ונתן הסכל במרומים רבים, וברוב אולתו ישגא שגיא כח, ולא מצאוהו קורות הזמן בדרך אשר בא בה, רטב הוא לפני שמש ולא ימיש מאהל ההצלחה מעשות פרי, ברית הזמן היתה אתו החיים והשלום, וטל ילין בקצירו, עלה לשמים שיאו וממעל הרים, כסאו, וישב בשבת תחכמוני בהר מנער בירכתים צנוף יצנפהו צנפה, ולא יירא לבו משוד כי יבא, וסר מעליו עולו, לבטח ירבץ בין המשפתים ואין מחריד, הנה נתן לו רחמים, אורה ושמחה ששון ויקר, אכל ושתה לשבעה, ולמכסה עתיק.

ט.

נדיבי עמים נאספו אל אבותיהם, נספו בלא משפט, ואנשי חסד נאספים, חסד הוא ועול, כי מפני הרעה נאסף הצדיק, הזמן חפץ דכאו, ויומם ולילה לא ישבות להרע עמו, בשש הם גורלכם, גם על הר גבה ונשא שמתם משכבכם והי' ביום הניחם הזמן על אשר רטיב הסרו לכם, וקצף עמכם ותצעקו לאסיפת הכסף וקבוצות הזהב, יבואו ויעזרוכם יהיו עליכם סתרה. ואת כלם ישא רוח גדולה והזק יקח הבל. ולכן לכו שמעו אלי ותחי נפשכם, תמאסו בכסף, וזהב לא תחפצו בו, ותבחרו לקחת להקת החפצים כי העושר שמור לבעליו לרעתו.

י.

והרשעים כים נגרש, גרש יגורשו מהסתפח בנחלת קדושים על אדמת הקדש, כי במותם השקט לא יוכלו, ועונותיהם היו מבדילים ביניהם לבין אלקינו, כי כפיהם נגאלו בדם ודמים מלאו, אצבעותיהם, טבעו בעון, ולשונם עולה תהגה, יהגו אך נכאים, מעשיהם מעשי און וחמס, ופעל שוא פעלו, רגליהם לרע ירוצו (ולא יגעו) וימהרו הנמהרים מהרה לשפוך דם נקי ואבד תחת און ראיתי אהליהם, ודרך שלום לא ידעו ולא יבינו, בחשכה יתהלכו, ואין משפט במעלגותם, כל דורך דרכם לא ידע שלום:

יא.

זה ינחמנו ממעשה הזמן ומעצבון ידינו, מן האדמה אשר ארורה

בעבותנו, כי אשר רחק משפט ממנו לא תשיגנו צדקה, ולא יראה אור באור החיים, ו מ ש מ נ י ה ם ב א ש מ נ י ם כמותם, ורוחם כרוח הבהמה היורדת היא למטה לארץ. וכזה וכזה יאכלם אש לא נפח. וכן יובן למפרע*) והאותיות לאחור, כי הצדיקים יודעים שימותו בנשיקה, והרוח תשוב בשובה ונחת אל האלקים אשר נתנה, והצדיק ילבש צדקה ותושע לו זרוע, וצדקתו היא סמכתהו, וכבוד ד׳ על נפשו זרח.

יב.

מ י זה כעב ת ע ו פ נ ה מ ע ו ף צרה וצוקה אל ארבות שאול, כספם וזהבם אתם, ולא תזכרנה הראשונות, כחותיהם וגבורתם אשר היתה בחייהם, ומעשי ידיהם ל א ס ו ף א ס י פ ו ת א ו ס ף הון עתק, ואת כל ת ק ף גדלת מעלתם ומלכותם, כי נשכח זכרם.

יג.

ו א ת ם כהני ד׳ ועם סגלתי, תקראו משרתי אלקינו, בשרות מלאכי השרת יאמר לכם: אל דמי לכם, ולא תחשו יומם ולילה להזכיר את ד׳, הנה ישעכם בא בעולם הבא, עם הקדש גאולי ד׳ גאלת נצח, יושיע אתכם תשועת עולמים, רב להושיע, ישרי לב, יהי לכם למושיע, ואתה ד׳ אבינו גואלנו מעולם שמך.

יד.

ו א ו ל ם אנכי מלאתי כח, ורוח ד׳ משפט וגבורה, להגיד לזמן הזה פשעו והטתו, אשר עם מה שהתנחמתי מעט, במה שראינו לצדיקים ישועה בעולם הארוך לעולמים, ולא ירגזו אם בארץ הזאת ירבו עצבותם, ויגזול עורם מעליהם, ותכלנה לאין, ולא תמצא בארץ החיים. ה נ ד י ב י א ד י ב הזמן נפשו, רוחו זרה, ונכרי׳ עבודתו, ועבודת האדמה עליו, לא ישא הזמן פנים לזקן ונער. טוב ילד מסכן וחכם לא יחון. ו נ ב ל, י ב ל ה בטוב ימיו ושנותיו, ב נ ע י מ י ם נ ע י ם גורלו, וטובל בשמן רגלו, ועמדה במישור. המשכיל ישכיל יום אחר, והסכל בכל אשר יפנה ישכיל. לחכמים אין לחם ואין שמלה, ולא לנבונים עושר, כי אם עשרת בני המן תולדותיו, וליודעים אין חן בעיני מלכים ושרים. העשיר ירבה לו מעלה וגדולה, כבוד והדר יעטרהו עטרת זהב גדולה תכריך ב ו ץ וארגמן, והדל לא ימעיט לו צרה וצוקה ממחצית ה ש ק ל, לו ש ק ל י ש ק ל בעסו, או ס ק ל י ס ק ל, או י ר ה י י ר ה לא יחי׳, כי כן צוה לו הזמן, וגם במותו מאומה לא ישא

בעמלו

---

*) עיין בספר השרשים לרד"ק שרש פרע מה שהביא בשם י"ו — מכלל יופי (יחזקאל כ"ד י"ד) וביאור להחכם ק"ל (משלי א׳ כ"ה) ונתשני בשרש הנזכר. — המעתיק

בעמליו, כי אם תבריך בוז ומעטה חרפה. ולמה זה הבל תהכלו קורות הזמן לאיש אשר לו חכמה ודעת יראת ד׳. למה יתן לעמל באור התורה חשך ולא אור, מה לעני למלט את העיר הבנויה בחכמתו, אם חכמת המסכן בזויה, למה לא מרתם ומכתן, לפלא נדר יזיר איש את בנו, ויעתיקנו משדים, לחשוב מחשבות, לעשית בזהב ובכסף אם זולתם נחשבנו כבהמה, ויתרון דעת החכמה תחי׳ בעלי׳ בעצבון ובראבון נפש, ואם מקום בינה לא ידע אנוש, מה נעמול לרוח, הלא טוב לאדם שיאסף אודם פטדת כוש וברקברקת, ויכנוס סגלת מלכים, יעשה לו מטות זהב וכסף, אחרי היותו יחס ומשפחה למי שאין לו, ומטהר הממזרים והטמאים והיא חכמתו תחת השמש, גם זה הבל.

טו.

מה יתרון העושה חיל, באשר הוא עמל לעולמים, לבקש את נרדף מורדף. ולא חשך ממנו, לרוץ אל המערכה הערוכה, לסיר לקחת מוסר, להבין רעיוני, להבין משל ומליצה, אם ללצים הוא למשל ולשנינה. והנה דמעת העשיקים, ואין להם מנחם משיב נפשם, כי לא ינפשו יומם ולילה לדרוש באמונה, עדות ד׳ נאמנה לראות את המראה הגדולה, ולא יועיל הון החכמה ביום עברת אוצרות רשע. ואולי חי אלף שנים פעמים שלש, ומחכמתו שעמל תחת השמש טובה לא ראה, כי פי כסיל יביא מחתה קרובה, והככבים יסלו ממסילותם להלחם אתו וגללו הגלגלים את האבן, ויתקעהו בבשרו אשר לא ירע להזהר עוד. ואחר שיפנה בכל מעשיו ועמלו, והנה הכל הבל כי האיש העני, ואם יחכם מכל אדם טוב ממנו הנפל.

טז.

הוי חכמים בעיני הכסילים, ונגד פניהם הנבונים, נכונים לאור נבון ולאין יחשבו, אין חכמה ואין עצה ואין תבונה לפניהם, ומפניהם לא חשכו רוק, הרק אך במשה דברו, ואיך נמלט אנחנו מה ינתנו משל בפיהם. לכן בני שמע בקולי, אל תהי צדיק הרבה, ולמה תמות בלא עתך, כי יבעתוך בכל עת פגעי הזמן, ורע רע יקרה צרות ושבע, ובמשפך שופך בוז על נדיבים ובוז משפחות ובני השפחות, בזזו איש לו הנדיבות, ויעזרהו לרע, ונדיב נודד הוא ללחם, איא איפוא תקותו, ויונקתו תיבש שלהבת, נתקו מורשי לבבו ונמס והי׳ מים, וכאשר ינתק הפתיל ברגליו ינתק מאהלו מבטחו ומשענתו, כל משען להם וכל משען מים, ויישם על פניו מסוה וכסות חרפה, יחרף לבבו, כי אין כסות בקרה, והנה הסתו עבר, יעבור עליו רוח קנאה, וקנא שרים זרים זהב להם, לבישי מכלל כולם, ירחקו בניו מישע. וישוע אל ההר, כי חזק

הרעב

הרעב והוא נקשה, ורעב ירעב והתקצף, ופנה לביתו ובבית כמות כי יצעקו בניו ללחם, מזי רעב ולחומי רשף רשפי אש ואפס כסף לשבור אוכל, להשיב נפשם, חובק את ידיו ואוכל את בשרו. העל אלה לא יפקוד ד׳ חטאת הזמן, ואם באשר כזה לא התנקם נפשו, האף על זה לא יפקחו עורים עיניהם לחמול ולקנא בחמס המנהיג הלז? שמו שמים כי ישמו ישרים, וארבותיהם יזלו מים.

יז.

ונבל נבלה עמו, עלהו לא יבול, ידבר בלבו אין אלקים, ולא יבצר ממנו מזמת כל מזימותיו, והשליטו הזמן באוצרת כסף, נתון לו לעשות בו כטוב בעיניו, יצבור חמרים חמרים, ויטען עשרה חמורים, וגמליו נושאים נכאת וצרי ולוט הלוט פני הלוט הלוט, והמסכה הנסוכה צרה כהתכנס, יבנה היכל ומשכן על רצפת בהט מצפה זהב, סגר וצהר יעשה לו מתחת לגגו, וקירותיו מזהב וזכוכית וכתם אופיר, וכלי כליו שנים כסף וזהב, כאשר יבחר, ושהם יקר וספיר מספר גביעיו כפתוריו תורי זהב, ושמלותיו, חור כרפס ותכלת וארגמן, לבושו, תולעת שני ושש משזר מעשה חושב מחשבות, וחשב אפדתו אשר עליו כמעשהו ממנו יהיה, אחוז בחבלי בוץ ושש ודר וסוחרת, ואת הארץ יסחר סחר כוש, הכין מכון כסאו, ברחוב העיר מושבו, ישב בדר, ואלדר ומדר מתנבאים, קמו עמדו, והנם במחנה, מתחבאים אל הכלים, בצאתו שער שרים, ושרים עצרו במלין, ולשונם לחכם דבקה לעפר נפשם, והוא יושב מרום, ונגד זקניו כבוד.

יח.

על אלה אבלה ארץ, נתנה ביד רשע הזמן הסוער הזה, אשר פני שופטיה יכסה חרפה, ויעטם כמעיל בוז, עובר בעברתו שומרה נצח בגאונו והמונו ורצונו מסיר לב ראשי עם הארץ ימששו כעור חשך ולא אור, מסיר שפה לנאמנים, הנבונים אבות ובנים, וטעם זקנים שקנו חכמה ודעת, יקח כדגים הנאחזים במצודה רעה, וכצפורים האחוזות בפח, תקותם מפח נפש, וכהם יוקשים בני הנדיבים לעת רעה כשתפול עליהם פתאום סערת הזמן, כי תאנה הוא מבקש לשום שפלים למרום, כרום זולת ונשא ורם ידכא ישוח ונפל, והחכמה לכל הברואים תחת השמש, והשומע לקול החכמה וישגה בתורה טוב הארץ השמנה יאכלהו, ואשר ימאן ויסרב חקי האלקים, לטרות עיני כבודו, חרב תאכלהו, ואם לא ישמע בשלח יעבור, וקריה נאמנה מלאתי משפט ישפוט בצדק, לא ייעף ולא ייגע מלכה ושריה, והארץ חנפה, והיתה לזונה יטאטאנה במטאטא השמד, ואם בה מרצחים ירחצם ויכבסם בנתר משחית ויגלחם בתער השכירה, ועוזבי ד׳ יכלו, גם יקיץ בקציני סדום ועם עמורה בקצה הערמה יאסוף בעמרי ערמות

הזמן

הזמן ותחבולותיו, והי' ע ר ו ם ויחף, והוא עיף, והמכשלה הזאת תחת ידו, ובביתו לא יהי' לחם ושמלה לא ישים ולרשע רע גמול ידיו יעשה לו.

יט.

א ב ל מה שתראה עושק רב וגזל משפט וצדק הצדיקים, אל תתמה על החפץ, כי ג ב ה מ ע ל ג ב ה משפיל ג ב ה י ם, ו ג ב ה ים עליהם, שם שם חק, אשר אם יחטאו ויעשו עול יתן להם מגינת לב ותאלתו להם, יען וביען יגיעו ויראו לאור באור פני מלך לנצח נצחים, גם פרי מעלליהם יאכלו, ויזכו לרב טוב אשר פעל לחוסים בו. ואם החוטא לבטא בשפתים נדר נדר ושלמו, יעלהו הזמן על גפי מרומי קרת אל קצה תועלת ה ב ר כ ה העליונה, ו י ב ר כ ה ו ויאמר, השמר והשקט, אל תירא, ולבבך אל ירך, וכל זה איננו שוה כי אם מעט מזעיר, ולכן בני רע את אלקי אביך! ועבדהו עבודת עולמים באהבה! ודע כי על כל אלה יש יתרון לחכמה מהסכלות, ולהצדק מהרשע, כיתרון אור מן ה ח ש ך, ולכן לא י ח ש כ ו עיניך מראות בראותך י ח ש כ ו כבבי הצדק ורע לו, וירח בעמק אילון דום לרשע אמר אלקים, כי כל זה עשה ומשגיא לגוים ויאבדם לאבדון, למען ירד אל אבני ב ו ר כפגר מובס, ב ו ר איננו ירא חטא עם אשר תמצא את אלילי כסף והזהב ותורף התרפים לא יחי', ובמשוך ה י ו ב ל י ו ב ל לקברות, ומה שתראה רשע עריץ ומתערה, וקיר ערה ומגן, אינו פלא, כי אחרי מותו ישלח ד' תחת כבודו יקר יקוד כיקוד אש, מנפש ועד בשר יכלה, ולא שם לו על פני חוץ.

כ.

א ת הכל עשה האלקים שיראו מלפניו כל ברואיו, כי לאדם שטוב לפניו נתן חכמה ובינה, גבורה ורוח דעת, והריחו ביראתו, ויתן במתניו אזור צדק, ולמנת חלקו נתן לו ה א מ ו נ ה בעדות נ א מ נ ה, למען י א מ י ן במלאכיו ונביאיו משרתיו עושי רצונו, תמים יהי' בתורה תמימה ויחכם במחכימת פתי, ישמח ויעלוז בפקודים ישרים משמחי לב, יאירו עיניו במצוה מאירת עינים, ולא כבדה אזנו משמוע ומהבין תבונה יושב ראשונה להשכיל אמרי בינה, והנה יום הזמן בא לקראתו אכזרי ועברה וחרון אף ישימהו לשמה, וישמיד פריו ממעל ושרשיו ישרש מתחת, והי' קל כצבי להציב גבולות עמים במשפט ישר כצבי מרח ואפלה מנדח וימיו לא י מ ש כ ו ב מ ש ך העסק בתורות, כי נספחו ונלוו אליו כל היגונות שלוחי הזמן בעצב וברגז ובעבודה קשה, ויכהו בעברה מכת בלתי ס ר ה כאלו דבר ס ר ה, וכאלו אלקים קלל ונשיא ארר, כן יורד שאול לא יעלה, נ פ ל משמים ו כ נ פ ל טמן נגדע לארץ, חלוש מאד כנצר נתעב ונאלח, כלה יילל יורד בבכי ויצעק צעקה גדולה ומרה וקולו י ע ל ה ל מ ע ל ה כי מ ע ל ה הלוחות בבכי י ע ל ה, והיה כעוף נודד, קן משלח, מפני שורד, והי' כי נראה כי

נלאה

נלאה חמשים אלף ל ו ל א ו ת א) ל א ו ת ב) ועמל, ובא אל מקדש להתפלל ולא יוכל.

כא.

ה י ר צ ה ד' באלפי אילי הארץ, אשר אין להם כי אם רבבות נחלי שמנם, היתן הבכר כבכרתו לפשע וחטאת הזמן בהנהגתו, ומה ד' דורש, כי אם עשות משפט ואהבת חסד ותושי' יראה שמו, ואם כן למה יהי חכם לפגע כמטרא לחצי הזמן אשר אור עיניו גם הם אין אתו, כי עוד לאיש הרשע נתן אוצרת רשע ולצדיק רזנו (רזון?) ואפה זעומה, היזכו מ א ז נ י רשע רשעים א ז נ י ם להם ולא י א ז י נ ו, לא ישמעו ולא יבינו, ואיש אשר לו כים מלא מרמה, ירום ונשא וגבה מאד, והעשירים מלאו חמס ושוד, דברו שקר ולשונם מרמה בפיהם, הנדיב יזרע זרעו ולא יקצר קצירו, ידרוך זית ולא י ס ו ך מ ס כ ת שמן, י י ר ש ת י ר ו ש ולא ישתה יין, למען יהי' לשרקה, וחרפה ישא, ובוז ינהל *) ולב נבל טוב עליו, אך לשקר שמר לו הזמן הדר הכרמל והשרון, וכל כלי הנבלים, ולא נפקד ממנו כל טוב מראש ועד סוף.

כב.

ו א מ ר יושב האי הזה לאמר: הנה כה מבטנו אשר נסנו שם לעזרה, וצרות נמצא מאד, כאשר נבקש משפט, וצדק נרדוף, ואיך לא נ מ ל ט ב ל ט בתוך ערי מ ק ל ט, להלוך ממדבר ו צ י ה צ י אדיר, אשר כסופות ים ה צ ר ו ת נ ו צ ר ו ת למבקשי החכמה? על כן מלאו מתני ח ל ח ל ה ב ת ח ל ה, צירים אחזוני ולא ירפוני, ו ב צ י ר י הזמן הנאמנים חלאים רעים ונאמנים, ו צ י ר י ם כ צ י ר י יולדה נבהלתי, ולבהלה ילדתי מראות ברע, עמל ובעס אביט, תעה לבבי בשדה הזמן, ב ע ת ת נ י בכל ע ת ו ת י הנהגתו

(א) (ב) המלה הראשונה הוא משרש לול, ובהטור הזה הנה שני כתובים א) חמשים אלף איש (שמו"א ו' י"ט) ב) חמשים ללאת (שמות כ"ו ה') מסובכים הם ובאים כאחד. ועוד לו שלישי' אם נאמר כי שכל המחבר על המקרא שכתוב ובלולים יעלו על התיכונה (מ"א ו'. ח'.) ועיין לזה מחברת מנחם בן סרוק ומדרש מלים להחכם געזעניוס שרש לול. והשני משרש לאה המושג גם סבל צרה מצער ויגון כמו „עמל" הנכפל ליופי המליצה. ותרגומו של ומעצבון ידינו (בראשית ה') ומלאות ידנא. ועיין אוצה"ש לבן־זאב ולהחכם פרקפ: פירסט מ"א סוף שרש הנזכר. המעתיק

*) ינהל, כך מצאתי כתוב לפני בהכת"י, ולקט שכלי נראה להגיה ינחל בחי"ת בהיותו יותר נרדף עם תיבת „ישא" דלפני', ועינינו כמו כבוד חכמים ינחלו (משלי) והבן.— הדברים הנזכרים העירותו זה כביר בהוצאתי השער בה"ע „שומר ציון הנאמן" (מכתב קכ"ו לשנת תרי"ג, בשפת היריעה הקיצונה שם) אמנם אחרי שובי ועברי היום עליהם בחנתי ונגלו לעיני כי שגיתי אני ברואה, ולא עלה בחפזי על זכרוני כי כוון במליצתו על לישנא דקרא בישעי' (מ'. י"א). המעתיק.

הנהגתו, אחזתני פלצות, ופריץ בי פרצות, את נשף חשקי להעודה, שם לי לחרדה. קומו השרים! משחו מגן וצנה לנגר הזמן החומס דזה, לכו העמידו במצפה המצפה כאשר יראה הזמן בלב רגז יגיד, וראה רכב רוכבי אתונות וצמד פרשיו והקשיב קשב רב קשב, פן יבא כעב קל מנשר, וכסופה מרכבותיו, ויקרא על מצפה ויאמר, נפלה נפלה החכמה וכל בעלי' שבר לארץ.

כג.

אם תמוש היתר התקועה במקום נאמן, ונגרעה כרגע, ונפלה מעי מפלה, ונכרת המשא אשר עליה נשאו המושלים משל, והזמן יעצה לחלל גאונה וצבי תפארתה, ולהקל הדרה, ידו נטה והרגיז בעלי', צוה להשמיד עז מעוזניה, ותהי האמת נעדרת, ומעשי' אשר הזמן יסדה לציים, הקים בחוניו, שלוחיו ומקריו עוררו אל ארמנותי' שמה למפלה. אם כן הלינו חכמים יודעי נהי ויודעי מספד, ספדו כי שודד המעוז אשר אמרנו בצלו נחי', ונקפה הזעקה סבו עיר, דטיבו קול בגרון אל תחשוכו, והרבו אבל למען תזכר.

כד.

מי יעץ זאת על זאת המעטירה אשר בעליה נכבדי ארץ, וליושבים לפני ד' יהי' סחרה כי טוב מסחר כסף ותבואתה מחרוץ, הנה הזמן בוקק אותה ובולקה בוקה ומבוקה ומבלקה ועוה פני'. לכן נעותי משמוע והפיץ יושביה אל קצות הארץ ויחרדו חרדה גדולה. אלה אבלה נבלה אמללה החכמה ובגזרת הזמן אמללה מרום עם ד', עד כי האנשים אשר בארץ עברו תורות, חלפו חק, הפרו ועזבו ברית עולם, על כן יאשמו הצדיקים כי חרו אפם העמי' בחכמה ונשאר מאוהביה אנוש מזעיר.

כה.

מכנף הארץ זמירות שמענו צבי מצריק, כי הזמן הזה שונא חכמה וצדק צדיק תושב הארץ ואוהב גר לתת לו לחם ושמלה, ולנדיב אין כסות ולאבדון ילך יוחן רשע בל למד צדק, ובארץ דובר נכוחות יעול, והחכמה ישפילנה, יגיענה עד עפר, תרמסנה רגל למרמס שה, ולמשלח שור נגח הוא, שוכני עפר הרים והנם יושבי מרום, וארץ רפאים יפיל.

כו.

הכל היום יחרוש החורש רע הזמן הזה, יפתח אמתחת הנהגתו, יפתח

וישדד אדמתו הלא יראה כי שגגה היא, והאלקים יבקש את נרדף בכחו, ויקצוף לקולו, וחבל את מעשה ידיו, כי תחת אשר צוהו ישים במשורה שורת ההנהגה אל השערה ולא יחטיא, וככה אלקיו יורני, בעת הראשון שאם יחטא אחד למשפט ייסרנו ולא לנצח, אדוש ידושנו במדושת קומותיו (קורותיו) ובן גרנו ובפרשיו ורכבו לא ידוקנו עד אשר דק, אבל זה מצותיו לא שמר, ופניו הפך אחורנית, והיתה הנהגתו להפיק תאני' ואני', והנה הוא נצב על עולת שלמיו נצר עליו מוצב ומצודות הקים במקומו, וכמוץ עובר המון עריצים והי' לפתע פתאום.

כז.

ועוד יוסיף להפליא את עם ד' הפלא ופלא, להאביד חכמת חכמיו, לסתיר עצה יעצים עיניהם, והי' במחשך מעשיהם ובנים כחשים לא אבו שמוע תורת ד', רהב הם שבת, ויאמרו לאל סור ממנו, סורו מני דרך, הטו מני ארח, החוזים ולא תחזו לנו, ולנביא אשר דבר ד' אתו אמרו אמור אל תבהל על פיך ולבך אל ימהר להוציא דבר מלפני אלקים והשביתו מפנינו את קדוש ישראל כי אין חפץ בכסילים לשמוע, והשבע לעשיר אינו מניח לו לאהוב דברי צדיקים, אפס כי לא תהי' תפארתך אתה האיש העשיר בצפוי פסילי כספך ואפדת מסכת זהבך, ואבד העושר בענין רע, ואם נתן לך הזמן לחם ותבואת האדמה והיית דשן ושמן, ושמן על ראשך לא יחסר וכד הקמח לא תכלה, ושירעה מקנך כר נרחב, ונתן לך אלף אלפים צונה ואלפים, סוסים וחמורים, עבדים עובדי האדמה, עושר ונכסים, ואינך חסר לנפשך מכל אשר תתאוה. הנה שם ד' בא ממרחק באף ובעברה בוער אפו, וכובד משאה ישאה עליך ולא ישליטך לאכול ממנו, ואם רבות שנים תחיה ורב שיהיו ימי שניך גם קבורה לא תהי' לך ובחשך שמך יכסה, ולכן בליל התקדש חג ושמחת לבבך, בהתהלכך בחליל לא תשמח, כי אלה וזולתם הם דברים הרבה מרבים הבל מספר ימי חיי הבלך, ויעשם כצל, ובאשר הוא סוף כל הארם נשכח זכרם ולא תעלנה על לב, והחי יתן אל לבו כי כל אשר יטיב חסדו הזמן את האדם נודע היות כל טובותיו עמו לא לעזור ולא להועיל, כי לבשת וגם לחרפה.

כח.

ואם כן ימאסון איש את כספו ואת זהבו אשר עשו להם ידיהם חטא, כי בצל החכמה צל הכסף, ולא תשענה עיני הרואים לתהו והבל, כי האלקים עשה את האדם ישר, והן לצדק ימליך מלך צדיק ושרים ישורו למשפט, והמה בקשו חשבונות רבים, ומה שראוי לקרב רחקוהו, והקריבו

והקריבו רחוק רחוק מי ימצאנו, ימאסו התורה ויבחרו בכסף נבחר, והיה מעשה הצדקה לצעקה, והמשפט ל מ ס פ ח, ואת ס פ י ח קציר החכמה בשפלה ישפל, ואם לבב נמהרים יבין לדעת שהחכמה היא עצה וגבורה וטובה מכלי ק ר ב, ו ק ר ב ם מזמות לעשות חנף ולדבר תועה והוללות בלבבם בחייהם על הארץ אם כן העם היושב בה נשוא עון.

כט.

ק ר ב ו גוים לשמוע כי כל זה בחפץ הזמן ובגזרתו וחמתו בערה על כל (יושבי) צבא הארץ, החרימם נתנם לטבח במה שהראה להם טוב בעמלם, ייטיב לבם וילכו במראה עיניהם, יסיר כעס מלבם ויעביר רעה מ ב ש ר ם ב ב ש ר ו אותם ב ש ו ר ה מוצאת, ו ת ר ו ץ אליו ג ל ת הזהב ב מ ר ו צ ת ג ל ג ל י סבותיו, ועשה אתו ברכה ואכל גפנו בשובה ובנחת, תאנתו ימשיל זר בעץ ארז שטה ושעורה נסמן והדס ועץ שמן ישים לו בפרדסי רמוניו, יעלה ר א ש ב ב ר ו ש תדהר והאשור יחדו מתפארת אדם לשבת בית, והחכמים משיב אחור ודעתם יסכל ועצת מלאכיו משלחת מלאכי רעים לנגד הצדיקים לרעה ישלים, ואיך לא ישים על לב זה הזמן ולא יאמר הלא שקר בימיני.

ל.

ל כ ן אתה אל מסתתר, אלקי ישראל! כי בהנהגת הזמן הזה יבושו וגם יכלמו כל חכמי לב, כרעו יחדיו ליגיע כפי הזמן שלוח למו לא יוכלו מלט משא ונפשם בשבי הצרות הלכה, הנשואים מני בטן להקים דבר אלקינו, העמוסים מני ר ח ם ל ר ח ם על פלטת החכמה בתורת ד׳ עד זקנה ועד שיבה, בערב נפשם באה ובבקר היא שבה לעבודתה, תסבול ותשא עול כבד וחזק ועל כתף תסבלהו איך תשא חרפה ולקחה מיד הזמן כפלים כלמה ובוז, איך תהיה לאין התורה והחכמה ותשועת תפארתה ירדה וישבה על עפר ב כ ס א ליום החג אין כ ס א, ולא יוסיפו יקרוא לה רכה וענוגה, מדעתי כי קשה עורף אתה הזמן המר, גם לא שמעת מצות אל עליך עת נתן לך ממשלה למשול בהנהגת ברואיו, גם לא ידעת בין טוב לרע — גם מאז לא פתחת אזניך בחכמה ובדעת מה שידרש לעשות למנהיג בשינהוג זולתו ביושר, כי ידעתי בגוד תבגוד, ופושע מבטן קורא לך.

לא.

ה ת ק ב צ ו כלכם ושמעו! מי בכם ירא ד׳ אשר הלך ה ש כ י ם

בחשכה

בחשבה ד' אהבו, ויבטח בשמו וישען בו, כי יעשה חפצו בעולם שכלו טוב והצליח דרכו, וצדיק צדקתו כגלי הים וכנהר ינהר שלומו, לא יכרת שמו ולא ישמד מארץ החיים. לא יאמר לריק יגעתי בראותו ילדי הזמן יזמנו לו מצוקות ובמקנהו פרץ פרצות בארץ כחמר חוצות, כאבני גיר מנפצות כי ינחמנו עמו וירחמהו, ואתם בערתם הכרם גזלתם העני, וביתכם בנוי לא בצדק, ושוא עמלו בוניו בו, עשיתם עושר ולא במשפט. ברוכים אתם לזמן ברכות תהום רובצת תחת ברכת שדים ורחם רחם רחמתים ריחים ורכב, רכב ופרשים, עבדים ושפחות, מקנה ועבדה רבה, וכל אבן יקרה, והתנחלתם אותם לבניכם אחריכם לאחוזת עולם, גם בניהם עדי עד ישבו על כסא המלוכה על מבועי מים יתנהלו ועל כתף תנשאנה בנותיכם ובניכם יביאו בחוצן, הן אתם כלכם קדחי אש הגדולה מאזרי זיקות, לכו באור אשכם ותבשו מאשר בחרתם, ובנזק זיקות בערתם את הבערה, מיד הזמן היתה זאת לכם למעצבה תשכבון.

לב.

שמעו אלי רודפי צדק מבקשי ד'! הביטו לאברהם אב המון, על מה שבצדקתו החזיק מה שהגיע אליו מהטוב, ולא צרר אותו הזמן מעט אם רב, ויברכהו וירבהו (ויאמר) ברוך אברהם לאל עליון קונה שמים וארץ לו לבדו נתנה עם מה שרבו לו הצאצאים והצפיעות, ומלכים ממנו יצאו עם רכוש ומקנה כסף, ונוסף עוד מה שהוא נפשו צרורה בצרור החיים, יתענג מזיו ד' והדרת שכינתו, ועמו אלף אלפים ורבי רבבות הטובים זכו ונחלו כל טוב וכבוד ותפארת. ואין צריך שיעלה כעס בלבנו אם הזמן ישלח מלאכיו להאריב גופנו בעולם הזה, בהשקפה בראשונה לאשר פשענו, שזולתו מהבלתי אפשר, כי אין צדיק אשר לא יחטא אבל אם הוא בהנהגתו המשתפת עזר לרעה וד' קצף מעט, מעט מעט אגרשנו זה החמס מלבי במה שאשער רב טוב הצפון, ויושבי הארץ כמו כן ימותון מבלי מחסה לגמול שכר טוב כי מאסו תורת אלקינו ויקוצו בחכמת החקים אשר צוה ד' אלקינו אותנו, וסבת השגחת ד' תהיה לנו לצל כי ינוסו הצללים, וישועתו לעולם תהי' וצדקתו לא תחת.

לג.

אולם מה שהתקצפתי את הזמן הוא שיראה מהנהגתו כאשר אמרתי, היותו מואס בחכמה וקץ בבעלי', עד שבאשר יראה חוקר אותה אז אמר אל ציריו ושלוחיו שימו האנוש הזה חרפת אדם ובזוי מאד, וכל עוד יגדילו

לאיש

לאיש צרות וצוקות עד אשר לא יכול נשוא, ולא נתן לו עת לחפצו, גם לא האציל לו ברכה בזמן הזמן מזמן מועט וימים אחרים בם יוכל להוציא מאויו מכחם לפיעל, ואשר כמה בשרו ונכספה נפשו להציל לו מרעתו בחקירת השלמות לא יניחנו, ויבא רגז ופחד ופחת ופח מפחד תמיד מפני חמת המציק אשר כונן להשחית עם שוד ושבר או רעב וחרב, ולכן כחותיו עלפו שכבו בראש כל חוצות כתא מכמר, המלאים חמת הזמן וגערתו.

לד.

וממה שיתחייב מזה הוא כי הנה ישכיל עבד ד׳ לתור בחכמה מספר ימי חייו, כן משחת מאיש משכיל מראהו ברצון הזמן ובגזרתו, כי הוא ישנא התבונה, ותארו כבני אדם עם (עני?) הארץ, ועליו יפוצו פיהם עוברי דרך, כי נבל הוא ונבלה עמו, לא תואר לו ולא הדר, כי שתה מיד הזמן כוס חמתו את קבעת כוס התרעלה, והוא ערל שפתים, נבזה וחדל אישים, איש מכאובות ויכאב בשרו כאב אנוש, חבור עצבים*) כדובר כזבים, והוא בחכמתו הנשאה והגבוהה מאד נשא מכאובות וחלי סבל נגוע ומכה מיד הזמן ומשלוחיו מענה, מעמל נפשו יראה וישבע, ובדעתו (וברעתו?) הצדיק אבד באין מבין, וצרות רבות הוא יסבול.

לה.

עד הגל הזה ועדה המצבה. שיתיצב האיש ההוא בצרה גדולה, כל ימי מגוריו הרעים ולא ישמח ולא יראה טובה, ושק ישים בסותו, ועם כל שהבדילהו הזמן לרעה אל יאמר הן אני עץ יבש.

לו.

כי בשמחה יצא מזה, ובשלום יובל וינוח וישקוט, ויצא כנוגה צדקו, וישועתו לדור דורים, אין חקר לאות עולם אשר יתן לו ד׳ עם שם תפארת בביתו ובחומותיו, ונתן זרע לזורע לצדקה ולחם לאכול.

לז.

ואתם קרבו הנה בני עוננה, אשר אל מעוננים ואל קוסמים

קסמים

---

*) יתכן שפירושו כי עמוסים הם (עבדי ד׳) כינוי לצער כדאגה ויגון ועצבת רוח דוגמת לחם העצבים (תהלים) ויעויין בספר השרשים לרד"ק שרש עצב שם ומזה הענין נקראו אלהי ע"ז העצבים וגו׳. המעתיק.

קסמים תשמעו, זרע מנאף בנאפופים, ותזנו אחרי ההבל, ואחרי לא יועיל ולא יעזור, על מי תתענגו בתענוגים ונוע תנועו כשכור. על מי תרחיבו פה דובר נבלה, ותאריכו לשון מדברת גדולות, הלא אתם ילדי פשע פושעי פשעים, זרע שקר תשקרו דברי אלקים חיים, שקץ תשקצו ותעב תתעבו עולה על במתי עב להבין ולהשכיל, והירא את דבר ד׳ תניסו, וכמסוס נוסס תרימו קרן, ותחת סעיפי הסלעים תשבו ימים רבים, וחלק משמן חיך הזמן לכם בהנחילו בחלקו נחל חלקכם, חלק כחלק האבלו הם אדמת החכמים על ראשי ההרים, כשעירים*) שעירים ירקדון, וכגבורים ירוצון, כאנשי מלחמה יעלו חומה בחמה וכעס, יבאו כגנב לגנוב לב גונבי מים גנובים ימתקו. ועליהם ימתיקו ויערימו סוד, והצית אש בחומת החכמה, ואכלו ארמנות התבונות בסער הזמן, ביום סופה, יום חשך ואפלה, עברה וזעם וצרה, ועלה באשו, ותעל צחנתו, כי הגדיל לעשות.

לח.

מה אדבר והוא עשה, ומה אצטדק כי כן חפץ וגזר, אבל אחרי ראותינו ומה שירענו שיחו, שונא צדק ואוהב רשע, מואס באמת ובוחר בשקר, אותז בסכלות ומרחיק חכמה, למה ניגע לריק? ואם לוקח שכלי חכמה ודעת והזמן שונא לה, למה לי חיים?

לט.

ואחר שראינו שעם אשר האלקים צוהו להיות ציר, והוא ילך בדרך עקלתון כאשר הוא עושה היום הזה, ועוד ידו נטויה להטות מרין מי שדלו עיניו למרום במרום החכמה, [*) ומי שלא ראה ולא ידע ערכה יעלהו על מרומי שרי ההצלחות] הנה אנחנו בקדש השרידים בעם, אחרי שיגענו להשיג תועלתה בקצת אם היא הבל ורעות רוח; כתנו יפה, וברכינו תכשלנה, וזרוע ד׳ על מי נגלתה זרועותיו תשברנה, כי כל עוד יוסיפו כחות שכלנו לעשות כח לקוח את ספר התורה, עוד יוסיף הזמן על חטאתו פשע, ויאמר על נפשי אפשעה בה אציתנה יחד.

מ.

לבד ראה זה מצאתי בספרי הפילוסופים חכם אחד ברתם פילוסוף גדול

---

*) מלשון הכתוב כשעירים עלי דשא (דברים ל״ב ב׳) ריגענשויער והכן. המעתיק.

*) המלים האלה המסוגרים בסגור זה הנם כתובים על גליון הכת״י מידי סופר אחר. המעתיק.

גדול ואמיתי, והנה זכרו על היותר נאות מהצדדים ראיתי אני עם לבבי לבלתי אביאהו, ומספיק שבאשר נבון לעשות, אומר אני הדבר בשם אמרו, שאמר בספרו הנכבד בראש חלק הרביעי ממנו כלשון הזה.

אנשים יקרים!

הלא לדברי החכמים המפורסמים שבשבבר זמנם שמעתים, והן מצר מה שראיתי וקראתי הנה הייתי משער שהרוח הבעום והבוער מהקנאה יהי' בטבעו בלתי משבר כי אם המגדלות הגדולות והשרשים מהאלנות היותר גבוהים. אולם מצאתי את עצמי מכמו זה השיעור והסברא שוגה שגגה נפלאה — והטעם שאני כבר עם כל היותר בורח לעולם ומתנכל נכל רב לנוס התוזק מסער כמו זה הרוח הנרגז, לא זולת בעמקים, אבל עוד בשפל השפלים הערמתי להלוך, שזה מפורסם, ובעדות ברורה יתבאר לאותם שדעת דרכי יחפצון, אשר בהם בעים רוחי כונתי אל הענוה מה שרחוק להאמין, ועם זה היותי מנשיכות קנאת זה הרוח נשוך מרדף ולא חשך, עד כי קרוב ששרש אותי מארץ לא יכולתי להמלט. —

והנה על זה הרבה מפורש יכול אני להבחין תהי האמת בפי אותם הקדומים החכמים אבותינו שאמרו העני זולת קנאה מהדברים ההוים, אם כן והיותי נשוך משנים כמו אלה עד התי נגוע איך שיהי' ומה בסיוע המקום יתברך, אחרי דרך ישכון אור, ארדוף אשיג, וכל עוד גוי אתן לרוח הזה, ואניחנו להפריח ולהפיח, יען כי אני איני רואה שממנו יוכל להמשך במה שעתיד, ויקרה דבר עיניהם בכלות ימיהם וכחם לתהו והבל, ולא נשאר שארם (שארם) על עצמותם, כי אפס כלה במה שעשה עמם כלה.

לא מפני זה אעצור במלין ואעצור כח ואומר: שמעו נא ראשי יעקב וקציני ישראל! הלא לכם לדעת אשר הזמן שונא טוב ואוהב רע, ושלוחי הנהגתי מתעבים המשפט לאלקים הוא, ומתעים את עם ד׳ כהתעות שכור בקיאו, ונושכים אותם נשך ותרבית בשניהם, וקראו להם מלחמה, ואת כל הישרה יעקשו, והחכמה צולעה נדחה ונהלאה, ונדחה יד הזמן בגרזן לכרות בעלי׳ ישלח בם חרון אפו, ויציר מצור עליהם יכה בלתי החמור על הלחי משופטי ישראל, עושה באף ובחמה אתם נקם, ונקה לא ינקה נקי מסור צרות אבד חסיד מן הארץ וישר באדם אין, כי מתו כל האנשים המבקשים את החכמה, ותכסה בושה, היתה לשממה ואין איש

שם

ספרים

היוצאים לאור בפעם ראשונה

על ידי חברת

מקיצי נרדמים

תחת השגחת ראשי החברה:

משה מונטיפיורי בלאנדאן,
אברהם הכהן (המכונה ד"ר אלבערט כהן) בפאריז,
אליעזר הלוי (המכונה ד"ר לעווע) בברייטאן,
אליעזר ליפמאן זילבערמאן בליק.

שנה רביעית תרכ"ט—תרל"א.

ספר המוסר

מאת

ן׳ אפרים ז"ל מארין מודינ"א.

Lyck, 1871.

Herausgegeben im Selbstverlage des Vereins M'kize Nirdamim.

(L. Silbermann.)

Schnellpressendruck von Rudolph Siebert in Lyck.

ספר המוסר

לר׳ אפרים ז״ל מארץ מודינ״א.

נעתק מאת

יוחנן במש״ז וויטטקאווער מאלטונא.

יוצא לאור בפעם ראשונה

מכת״י הנמצא בביבליאטהיקא הגדולה בעיר האמבורג יע״ע

Cod. heb. CCLV. 4to.

על ידי חברת

מקיצי נרדמים.

Lyck, 1871.

Herausgegeben im Selbstverlage des Vereins M'kize Nirdamim.

(L. Silbermann.)

Schnellpressendruck von Rudolph Siebert.

דבר מהמעתיק.

יתברך צורי מלכי וגואלי אשר החזיק בידי ועמד עוד הפעם על ימיני בהניפי אותה להיות חבר למעתיקי דברים העתיקים להעיר ולהקיץ שפתי ישנים הישנים והנרדמים — לחיי עולם —! הוא הנחני ועזרני להעלות נר הספר הנוכחי הזה אשר זרח עד עתה בחשך (בין גנזי אוצרות ספרי כת"י בהאמבורג) עלי מנורה הטהורה היא חברת „מקיצי נרדמים" המאירה עיני דורשי רשומות בכתבי ידות אשר לא ראו עוד אור עולם או היקרים במציאותם.

הספר היקר והנכבד הזה אשר אני אקריב לאשכר לבעלי החברה והעתקתיו מכת"י הנמצא בעקד ספרי כת"י בעיר האמבורג Hamburger Stadt-Bibliothek Cod. hebr. CCLV חובר זה שלש מאות ותשעים שנה — בו יורה המחבר מוסר ודעת בדרכי ההגיון ובחקירת הפילוסופיא אשר סובבים הולכים על קוטב אמונה ודת עומק הגיוניו, פאר ויופי שרעפיו משובצים המה במליצות צחות נשגבות ורמות כעין סגנון הספרים המפורסמים: „בחינות עולם מר"י הפניני, וארבע כוסות מר"ש פאפענהיים" ומלאים המה המלות הנשלבים והכפולים בלשון נופל על לשון, ולרוב השווים בהברתם ושונים בענינם — הנו נכתב יפה מאד בכתב מזרחי (אריענטאלישע שריפט) בכתב רש"י, ויקיף י"ט עלים

בתמונת

בתמונת קווארטא. שם הסופר וזמן הכתיבה לא נמצאו בו — בגליון ובשוליו נוספים לפעמים איזה מלות או טורים שלמים ואשר הכרת פני הכתב ענתה בהם כי מידי סופר אחר המה נכתבים. ולמען שלא ימצא הקורא והמבקר אחרי מאומה שתלתי אותם בערוגת העתקתי בסגור עגול כזה ( ). בעלי מחברי רשימת ספרי כת"י בהביבליאטהיקא הנ"ל ה"ה החכמים הנודעים ה' פראפעססאר וואלף וכ' יהודה ליב דוקעס משבחים אותו מבחינת תוכו ומפאת מליצותיו המפוארות במאד מאד. אמנם עגמה נפשי עד מאד להודיע כי הקדמת בעל המחבר נמצאת כתובה לפני אפס קציתה כי העלה הראשון נקרע בתוך לשנים קרעים, ואציגה הנה עד היכן שהיא מגעת, וזאת ראשיתה.

„אמר אבן אפרים מארין מודינא בהמצאי היום ששי שמיני
„לששי רמ"א לאלף הששי אשר בכאן זה לי עשרים שנה
„בעיר ואשט"ו שבמדינת אב'רוצ'י (?) [הסימן השאלה הזה
„מצוין מבעל המרשים כ' י"ל דוקעס הנ"ל. המעתיק] במלכות
„פירדיננדוס שמי' והתיצבי במאד מאד נבוך וטרוד מהשרת
„מים הזדונים נטפי מאבי שחקי סער הזמן במקריו ותחבולותיו
„עלי הי' כלנה כונן להשמיד ולהשחית חציו אל יתר השערה
„ולא יחטיא, יחטיא בונותינו ולא זולת יצו שלילתם כי עוד
„חזר מה שהפכם" עד כאן, והחצי השני עד סופה נעדרה;
חסרון לא יוכל להמנות!

בדבר העתקתי אעיר ברוח אמון כי עשיתי מלאכתי באמונה ובכל אשר מצאה ידי לעשות בכחי עשיתי, נכון וסמוך לבי לאמר: שיצאתי ידי חובת המעתיק עד למדי, באשר שמתי דברי החכם המפורסם, המגלה מצפונות מה"ו שי"ר לנגד עיני, באמרו: „ראוי שכל מעתיק ספר קדמון להשים עין על כל מאמר מבלי דלוג „אפמלה אחת" (בכה"ע לשנת תק"ץ. תולדות ר"נ סימן ג') ופקודתו שמרה רוחי, ואשתדל בעד עדבון בכסף בכדי ערכו ושווי הכת"י, והבאיתיו אל הדרי משכני ימים רבים והעתקתיו בהשגחה ובשקידה רבה אות באות. ואעידה להקורא כי ילך בטח בפתשגן הכתב מהעתקתי כאשר הי' באמנה אתו הכת"י עצמו בלי תוספת ומגרעת דבר מדעתי וכי לא שניתי ולא שבחתי אף מלה אחת. ואם ידעתי כי כל ספר ישן נושן עלול הוא לשגיאות ולטעיות, ונשארו לי בזה מקומות רבות סתומים וחתומים בחידה, נעלמו
לי

לי התרתם וקצרה בינתי להבין אותם; לא רציתי ליגע ולשלוח בהם ידי הכהה אמנם הנחתי הדברים ככתובים לפני *) ובמקומות מעטים העירותי עליהם עלי שפת היריעה כיד ד' הטובה עלי ועד מקום שדעתי הקלושה מגעת.

ואני טרם אכלה לדבר אומר קבל עם: אם מנחתי דקטנה בהעתקת הספר הנחמד הזה יעלה לרצון להקוראים הנעימים, אתאמץ ואשתדל עוד למצוא פדות לאוצרות החכמה ומטמוני דעת הספונים וגנוזים בכת"י דהאמבורג ואשר כמעט ספו תמו מן בלהות, ואינם.—ועם הבן־סירא (כ', ל"ו) אקרא עליהם לאמר: „ח כ מ ה נ ס ת ר ה ו א ו צ ר ט מ ו ן מ ה י ו ע י ל ו ג ם ש נ י ה ם" ?!— אשנס ואתחזק בל"נ להסיר המסוה מעליהם ולהוציאם מאפלתם לאור פני תבל, אקרא להם דרור ואשלחם חוצה ע"י חברתנו *) למען י ר א ה אל ב ע ל י ה ם פ ע ו ל ת חכמת ישישים
והדרת

---

*) ות"ל נסיתי במלאכה הלזו ע"י העתקות הכת"י אשר יצאו כבר לאור עולם, ואלה הם. א) ספר מחברת מנחם בן סרוק בחפוש הכתובים הרבים ממני בפקודת חברת מעוררי ישנים בלאנדאן ועדינבורג. ב) ד' שערים מס' התרשיש לר' משה בן עזרא — ודוגמאות מס' המוסר לן' אפרים ועניניים שונים במ"ע שומר ציון הנאמן, י"ל ע"י הרב הגאון מהר"ר יעקב עטטלינגער אב"ד דפה. ג) מדרש אהרון אבא גוריון. הראשון להי"ז מדרשים של ספר בית המדרש (ח"א) להחכם דר' יעללינעק. ד) מדרש אלה אזכרה. במחברת מיוחדת עם הוספה ע"י הנ"ל. ה) כתר שם טוב לר' אברהם דקלוניא תלמיד הרוקח ז"ל. במחברת ראשונה של ספר גנזי חכמת הקבלה להנ"ל. ו) השאלה הששית והשביעית מספר הנפש להחכם טומאס די אקינו (כומר מכת הדרשנים) במחברת „Thomas von Aquino in der jüdischen Literatur" להנ"ל. ז) מאמר בכחות הנפש להחכם הנ"ל במחברת „Philosophie und Kabbala" להנ"ל. ח) ספר עולם קטן לר' יוסף בן צדיק ז"ל. הועתק מערבי לעברי ע"י ר' משה אבן תבון. וי"ל בפעם ראשונה ע"י הנ"ל.

*) בישע אלקים אעלה הפנינים ממגולת הזמן לראשונה הפירושים הנחמדים והיקרים מהמחברים הקדמונים הנמצאים בכת"י בקובץ אחד באוצרות ספרי עיר האמבורג Nro. 32 Folio נכלל בו. 1) פירוש על איוב י"ז דפים. 2) פירוש על שיר השירים ו' דפים. 3) על רות ג' דפים. 4) על איכה ז' דפים. 5) על קהלת ח' דפים. 6) על אסתר ו' דפים. ואשר כבר הטיף עליהם מלתו החכם הנודע ר' י"ל דוקעס בהפילותי איזה דוגמאות וציונים במ"ע ציון שנת תר"ב צד 100 עד 106. וכה דבר עליהם..... „כנראה הם כלם מקדמוני צרפת. הפירושים ההם יקרים מאד עצמם ומאד זמנם כי כאשר ידע כל קורא משכיל אין לנו מחכמי צרפת פירושים על נ"ך רק מרש"י לבד. ומי יתן וישים משכיל אחד על לבו להעתיק הפירושים האלה
ולנקותם

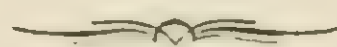
והדרת טעם זקנים על־פניהם. ויהי נעם ד' אלקי עלי ומעשה ידי יחונן.

כ״ד הצעיר בחכמה ובשנים **יוחנן במש״ז. Wittkower**

אלטונא בחדש הרביעי.

החזק במוסר **אל־תרף!** לפ״ק.

ולנקיתם מפניאית המעתיק ולהוציאם לאור". (עיין צונץ צור געשיכטע אונד ליטעראטור. S. 473 רשימת כת"י אשר היו לי לעינים במלאכתו הנכבדה והנכבדה דרוש הרשימות שם ותראה ותבין ערכת גדלת קנאות פירושים האלה, כי ידבר בם נכבדות לרוב) ואני, בשומי דבריו אלה על לבי, אמרתי אך אוכל והייתי באבדן זכרם כמסך התפוצות העתים, בהיות לאל ידי להציל תגובת תבונתם מכליון ופחת, לזאת נדרתי ואקיימה להוציאם אחד אחד לאור ולתת להם עדנה אחרי בלותם, יהלו בעדי עדים ושמחתי ויתענגו בזיום אוהבי מדע ותובי' דורשי חכמה ודעת, ותחי נפשם בגללי ותברכוני!

שם על לב, יראו חכמים ויבושו מכל גבורתם אשר התגברו לבקשה ואשר עשה לה יתרה, כי אין יתרון לבעל הלשון, ישימו יד על פה ויאמרו: הס כי לא להזכיר, ירגזו ממסגרותיהם, יפחדו ויראו מהזמן אשר שנא דרש משפט ומהיר צדק.

מא.

העל אלה תתאפק ד׳ ותחשה? הושה ואל תעמוד, נקום נקמתך אל קנא ונוקם מהזמן הזה אשר בקק החכמה וזמורותי׳ שחת בחוצות, יתהוללו הרכב אשר שלח, וקשתותיו דרוכות ישתקשקון ברחובות, כברקים ירוצו הרצים רוכבי הרכש הרצים היוצאים דחופים אל עיר החכמה בקדות אש המסים, אש יוקדת כל היום, ומעשי ידיהם יבלו כנבול עלה בחירי החכמה והצדקה לא רוחמה, ויפשיטנה ערמה ויציגנה כיום השך ענן וערפל והמית אוהבי׳ בצמא בארץ צי׳ ועיף בלי מים, סך במסוכה ובסירים גדר גדרה, ונתיבותי׳ שלום לא תמצא, אין אמת ואין חסד ואין דעת אלקים בארץ, והעם נדמה מבלי הדעת, כי הזמן הדעת מאס, ושכח תורת אלקינו, וכבוד בקלון המיר, טוב ברע, ופח הכין למשפט, ורשת פרושה פרש לרגלי בעלי׳, ועלימו ישלח עברתו כמים הנגרים, ויביא צר כגשם, וכמלקוש יורה ארץ, מורה מורד, ורועה רעה, לא ייטיב כטל משכים הלך נכחו, והנהגתו עקבה מדם, וכמו תנור בוערה מבעיר הבערה, בוער כאש להבה, להב ולהט חרבו המתהפכת להפוך את הערים וקומותיו כלם יחמו כתנור נבמרו ואכלו את שופטי המשפט כי אויל הנביא ומשוגע איש הרות בושנה יקה שנה שנה ויבוש מעצתו —. הן אמת אשר ביד הזמן מאזני מרמה והוא צד ציר ויבא ציד לאיש החכם לעשוק אהב אוהב (המשפט) הצדק ורתת נשא לנשא ורם בחכמה, יפגשהו כדוב שכול, יקרע לבו וכל־ביא יאכלהו הוא ישסה ויתן למשיסה אוצר כל כלי חמדת החכמה ויהרב מעינה והיא חגורת שק על בעל נעורי׳ כי בשנאת הזמן לו יהדפנה ושדד שדהו ויאבל אדמתו. — הגרו שקים וספדו כהני ד׳ הלילו הלילה משרתי אלקינו, באו לינו הצרות וחבקו אשפתות כי מנע הזמן מבית ד׳ מנחת המשפט ונסך הצדק ואבלה הנהגתו נאות מדבר ולהבה להטה לחכם לב ואמיץ כח להכות אותו כל מוצאו ואל תתחכם יותר למה תשומם שממה בשממון מדבר צפה תחת כל השמים אך טוב שתאחז בסכלות ולרעת רשע כסל אל הנח ידך ואל תעלה באף ובחמה להבין חכמה אשר היא מצודים והרמים ימשבו גבולותי׳ מגור מסביב עד החרמה טוב לפני הזמן ימלט ממנה וחוטא ילכד בה. הטוב לאדם אשר נתן לו הזמן עושר ונכסים והשליטו לאכול ממנו ולשמוח בכל עמלו זה מתת אלקים הוא.

מי

כזב.

מי יוכל לתקן את אשר עותו הזמן (בהנהגתו) בהכניעו יקר לנבל ונכבד לנקלה, והיות מלך לשדה נעבד ועבדים רוכבים סוסים כשרים, ארין ממנה יצא לחם לאכול לשובע נהפכה לזרים, ונדיב על נדיבות יקום יתהלך בחוץ על משענתו לבקש טרפי לחם חקי ובחקי ישא חרפה ונקה המכה*).

כזג.

האל יעות משפט עני ואביון, ואם צדיק לעולם ימוט ומוטות כנפי הזמן במוטות ברזל ועול נתושה על כתפיו, אם שדי יעות צדק אשר הזמן יהי לועג לרש וישחית הצדיקים, למה לא יוכיחנו אלוקי' בהתיתו מרחי אל דחי בהסיר ממשלתו ממנו ואם הוא הותב על זרועו העצב הזה נפוץ משם ינתקנהו אחרי שינהיג הברואים כרצונו עושה ולא במשפט בחצי ימי מלכותו יעזבנו וישלחנו אל ארץ גזרה בגזרה דלא להשנאה ואחריתו יהי' נבל שהוא ירשע הרבה באשר ישפוט. הגר אשר בקרב הארץ יעלה מעלה מעלה, והאזרח תזרח ותפרח בקרחתו או בגבחתו צרעת התחבולות וירד מטה מטה, אשר חוטא עושה רע מאת ומאריך לו ארך ימים וישביעהו גם יראהו ישועה ישית לו חק, ויזכרהו לברכה, וגם בדרך בשחסכל הולך נותן לו הזמן כח אונים ועצמה ירבה לו מאד, אם רוח המושל הזה יעלה עלינו בשנאתו אותנו כי בקשנו למצוא דברי חפץ מה לו לדברי חכמים וחידות בעלי אסופות שיוסיפו לנו צר ומצוק, אם יקור מחכמה ומכבוד

---

*) ונקה המכה, מי זה לא ישתומם על המחזה בשתי מלים האלה ויתמה על החפץ שנראים כמאמר מוסגר בשדופי רעיון ורקות המזימה, בלי מתק ועלומי ההבנה להקודם; לכן שעיפי ישיבוני למען לא יחרף לבב הקורא בזה לא אחשה ולכנה כה רק הפירש לנאדם כפי קט שכלי ודעתי התלושה בשני אופנים, והבוחר יבחר ואלה הם [או"א] שיגדתי בביאורו שהוא כדרך תמוה והיא שיגוק חמס לאחר: הלא מי זה שלח ידו במשיח ה' ונקה, ולמה זה ינקה ינוד מינו הזמן המזומן להכות נפש דם נקי בהכניעו היקר לנבל ונכבד לנקלה, ולא ינקום אל נקמת דם עובדיו ומוראיו בלב שלם ובנפש חפצה (וכאשר יסוב ענין זה במליצה כשגגה בהתחלת סימן מ"א שלפני זה) — [או"ב] והוא היותר קרוב לאמת הנה לבי אומר לי להניף ידי ולהחליף הניקוד בתיבות „המכה" מבאשר ימצא בכתוב (שמות כ"א) ולקרא הַמֻּכֶּה" וזהו שמסיים בדברי ניחומים על לב איש אשר אלה לו הנגוע ומוכה מרוב תלאות הזמן אשר ישתרגו עליו על צוארו כי המה רק לנקותו לענותו ולהטיבו באחריתו (כמו שמדבר נכבדות בזה בסימן ל"ב שם ואין צריך שיעלה כינס בלבבו וגו') — כי כן דרכי המליץ להסיב לבו אחורנית בציור ההשתכות הפתאומיות — ויהי' מכוון סוף הזה לשלאחריו: ואודיע כי עודני נאחזתי בספ"ק האם קלעתי אל השערה והגעתי למטרת כוונת המליץ המובן במאמר הקצר הזה, ומי יתן ויורני לי באר היטב להכ"ל ואענדנו עטרות לי **המעתיק**

ומכביד סבלותם למה לא אמאס דברי פי חכם למה לא אפנה על ימין או על שמאל ובכסף וזהב ארבה לי אם הכסף יענה את הכל.

מז.

לא זה... *) ידרכו בו אוהבי ד׳ וחלילה לנו לחשוב מחשבה כזאת, אבל אמנה החכמה תעוז לחכם מעשרה שליטים השולטים במכמני הזהב זלים מכים אשר היו בעיר להבעיר את הבערה בעיר ובהמה רבה ובעלי החכמה ירשו ארץ נאות מדבר והנם עולים במעלות גדולות וגבוהות מאד כי זה חלקם מאל, ואם כן אפוא אשא אל שמים ידי ואמרתי השופט כל ארץ לא יעשה משפט?.

מח.

מה שהי׳ הוא שיהי׳ הזמן מנהיג הנהגה ישרה אחר דק כמו קאל רות העפר, שהיא כבר מבואר אלינו ונגלה שבעת יפיח בחזקתו הרוח יתכן שלא יעתיקנה ואם יקרה שיסיענה הנה יוליכנה בגבה זה מגלה האמתות ופעמים הרבה על ראשי ההרים הגבנונים ועל נזרי המלכים וקסרי *) הקסמים ופעמים על הארמונים הגבהים והמגדלות הנעלות יעזבנה, ומהם אם היא תפול הנה לא תשפל כי אם על מקומה תנות זה תורף דבריו שם, הלא כה דברי דרך משל הרוח המקנא הנה אמנם דמיונו לזמן, ואם כן יותר לא יקרנו רע בהכם הנהגתו ממה שיקרא אל העפר והכל שב על העפר, ובכן נבא אל הדרך הישר אשר דרכנו בו כל ימי חיינו על האדמה וכאשר אבדנו אבדנו, והוא יעשה מה שיוכל וירצה, ומי יודע אולי ישיב ד׳ ונחם ויעשה לנו ככל נפלאותיו ולא יוסיף לעבור בנו בליעל כלה נכרת.

מט.

כי את כל מעשי האלקים יביא במשפט אוהב המשפט ושונא גזל, ילכן לבי חכם, בקש דברי חפץ, וזכור את בוראך, כל אשר תמצא לעשות לך

---

*) לולא דווקסטפיכא חשבתי למוללאות ווקים רוח הפנוי בהכת״י (ואשר לציין החסר רשמתי הנקודות האלה) בתיבת הדרך המעתיק

*) שגגת המעתיק היא וצ״ל ו כ ת ר י המעתיק

לך כח וחיל בכח שבלך עשה. כי לכל חפץ יש עת, ולכן את האלקים ירא, כי זה כל האדם.

א ו ל ם אחרי הודות אל העלה הקדומה אשר כבר הגענו אל התכלית אשר חתרנו אליו הנה טרם ארשה עלי ואתן מנוח לידי היגיעה בחרתי שאוסיף עוד על יגיעתה מעט אשר בו לפי מה שאחשוב בעזר אלקי מצד רחמיו לא מגמיל ידי מלאכתי אמנם תשלם בשלמות גדולה ואוסף הדר בו אלי' לא מעט ממה שיהי' כפרדם הקרוב למקדש מלך, והנה מים קרים על נפש עיפה לא יושיטו כל כך הנאה ושעשוע כאשר יהיה הוא לקוראיו. וזה אמנם יהי' חרוז א ח ד י ק ר ל פ י ש ע ו ר י שהוא ישא מהיופי על כתפיו מה שלא יעלם והנה תסבנה בו שלשה מעלות יתרות ובלתי נדרשות ברומה, ובו לא יחסר מהתנאי הנרצה בזולתו כל עקר, ואמנם היופי שבו יאירו דבריו, והראשונה מהמעלות הוא אמנם היות מספר חלקיו ר"ל החרוז ממספר חלקי החבור היינו ש ב ע ה ו א ר ב ע י ם, *) והשנית מה שבקשתי תואנה שאכלול בכל אחד מחלקיו בקוצר דבריו כל כוונת החשק מהחבור שעליו נעשה, ואמנם השלישית והאחרונה תהי' שיתחיל כל חלק מהחרוז כמו שיתחיל החלק מהספר למצוא החשבון, ומה שיש באלה מהיגיעה לא ישיגנה כי אם מי שנסה, ומהנדרש בו ובזולתו כמו שאמרתי היותו שוה כראוי וכאשר הדין נותן ורוצה, וחשבתי שלא יהי' הוא גורע במה שיוסיף אך הפך זה שיוסיף עליו תועלת וכבוד והדר יעטרהו כי כאבים מאד וכואבים הרבה לרוב הם חלופי הזמן ותמורותיו ביען שבל עוד ידובר מהם הנה כך הוא התעוררת אמנם לכחות שבלנו אשר בהנפותו מתישנים נקל אני משער אם כן שלעולם לא תכבד על

*) למען לא יפלא בעיניך כחפצך למצוא החשבון ותבקשנהו לתהו, כי יחסר לך פרק אחד; אעירך כי בהכת"י עצמו הושם רק רוח בין כל פרק ופרק ולא נרשם עליהם מאומה, והסימנים עליהם אשר לפניך מהחל ועד כלה מ י ד י הם נרשמים — ואחליט ואומר לדאבון ולעצבון רוחי כי הפרק הראשון, בהיותו נצמד עם הקדמת המחבר אשר נקרע לשנים, הלך גם עמה לאבדון — דע וראה כי הטור הראשון מהשיר הבא אחר זה י ת מ כ נ י ו י ש מ ח נ י שקליעתי אל ה ש ע ר ה ב ה ש ע ר ת י, וכי הפרק הא' הוא הוא הנאבד ולא אחר, והי' התחלתו כהתחלת השיר הזה לו כפי עניני. הה איך חוטא אחד אשר קרעה לשנים אבד טובה הרבה לדורשי רשומות קדמוניות ח ב ל ע ל ד א ב ד י ן ו ל א מ ש ת כ ח י ן!.

המעתיק.

על האנשים הפלגת הספור בהם וגם כן לא תוספת אם למרוצים ולשאננים ואם כמוכן למשוללי ניאותות המזל משוער שאלה יודיעם ואלה ינחם *) וכל כך שידבר מסבותיו ומקריו כן יותר למי שירצה להשקיש בתחבולותיו יותר עוד יותר מהם לספר כי אין מספר, ומזה שום (שאם) יתפלא אם בשעור דרכי ישער כי כל הענינים אשר אנחנו בבלי דעת נחשבם שלנו ולבנינו הם בידיו ומהשתלשלות מהנהגתו בשטות גמורה וזולת סדר ידוע אצלנו היותם ממנו מתחלפים שזה כבר בעדות נאמנה בכל דבר ובכל יום נראה למי שאור עיניו אתו באר הטיב. וכבר הי' מי שדמה הזמן למאזנים ולא בזולת עלה לאשר יבינהו. ואמר אחד מהחכמים „שלשה אין להם אמונה, המלך, והים, והזמן" ומי שירצה להבין באופן הנהגתו ממה שכתבנו בזה גם כן לא בלבד ידע חמסה שגם כן ישכיל העתיד ממנה במה שיבא, כמי שאמר הפילוסוף שדעת אנשים אין בחקה זולת להיות לה למזכרת מה שעבר או להכיר ההוה, אבל זה וזה ג"כ לדעת להכיר לשער ולראות מקודם העתידים, והדעת הזאת מהחכמים מוחזקת יתרה ולעולם תהי' גברת, ומי יבטיחני שלא ימצא מי שעל צר הקנאה ידבר תועה עלי ועל פעל ידי בספר הזה ויסתיר חטאו במדת הקנאה אשר ארדה ד' באשר יאמר בנגלה שהעזתי אני אמנם להתאבק בעפר רגלי החכמים במה שעשיתי וכאלו לא יוכר מזולתי היות ערכי במה ששפל בתכלית. הנה לאיש אשר לא *) רוע לב כזה שיאשימני בכמו זה אשיב: כבר אמר החכם שבין יונים לבנים יוסיף הרבה יותר מהיופי אחד מה־עורבים משתעשה ארנבת לבנה—וכן בין אנשים חכמים וידועים אם יקום והתהלך אחד שלא הגיע למדרגת חכמתם הלא אל ידיעתם יתן יופי ויזהיר אמרותם הטהורות כעצם השמים ונוסף עוד ישמח לבבם ויהי' שעשועים בחברתו, אבל אמנה מה שאמר היות ערכי שפל מזה אודה לו והיא חטאת הזמן (ומה אעשה) זאת נתמתי בעניי שאם היות ביכולתו לשולל ההון ממי שירצה

כשל

---

*) התיקון לב' מלים האלו כמוחקים בגליון הכת"י וכהעבירותי כפי וקולמסי עליו כדלה לי שהי' כתוב במקומו תיבות ואלה יכחש. המעתיק.

*) טעות מוכן הוא וצ"ל לו בוי"ו. המעתיק.

כשל כחו לסבל *) המשכילים בשיקת השכל אשר חנן אלקים את עבדיו. ואיך שיהי' הענינות לא ישולל לשום הנרצות וכ"ש מעלות וכלי כחות השכל ויותר רב וחזק כח הטבע מהזמן וסערתו.

ואם הדלות משל למות השכל טוב מהחיים כאשר אמר אחר מהפילוסופים שחיבים אנו בכבודם יותר מאבותינו בשהם הולידו נפשותינו במדרגת הנפש על הגוף, אם יש דבר טוב מהחיים הוא השכל, ואם יש דומה אליו הוא העושר, ואם יש דבר קשה מהמות היא הכסילות, ואם תמצא כמהו הוא הדלות, ואם כן ראוי לנו ולכל אדם שנשתדל להתאמץ להשיג משלמות ולפנות אליו בכל יכולתנו בחריצות ולא נתרשל כלל בו, הנה אם כן כוונתנו צדקה עד שלא יהי' דלותנו מחבר מעצלות ח"ו לפי שהוא בלי מרפא וממה שיתחייב מהעצלות ואנשים מלא כל הארץ רעתו, והנה אין לספור הזה מקום הנה רק דין שלמה ששערתיהו מאד השיבותי בשלמות את פני שואלי המאשים.

יתברך החונן דעת!.

ונבא אל השיר שהבטחנו הבאתו בסיוע המקום:

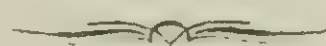
*) אל תבהל קורא כבבר לאמר; הלא כפי לה"כ כשל כח הסכל (נתמי' ר. ד.) אין זה כי אם שגגת הסופר או המעתיק בחלוף אות הבי"ת בכ', הדומה לו בתמונתו, חויבא באן; לא כן, לך נא ינמי והביט אל גור היבנין ותבין כי קריאתו בכ' הוא הנכונה. **המעתיק.**

ואשא משלי ואומר.

לכל זמן ועת לכל — הכל נתן בו גבורה
זה רע עשהו אל מנהיג — אולם עבודתו זרה
ומוצא מר איש צדיק בה — וימתיק סוד עמל הרה
העם חשוך עור נגע לו — ואיש עברי מצא עברה
עת ופגע יקרא משכיל — וסכל ישכיל עת יקרא
ויש צדיק טוחן בשפל — גם בבשרו יש חבורה
החכם קץ בחייו הוא — והוא גבור בסוד תורה

ויש

ויש רשע יוסיף ימים   וכבוד לו והדרה
עמודי שמים תמהו   כסיל ירבץ בתפארה
נדיבי עם נודדים הם   ואין גם כסות בקרה
ונבל הוא לבוש מכלול   כתם לו בא מאופירה
על כן [אבכה] ואספוד כי   זמן חוטא אל השערה
מה יתרון לבעל לשון   אם כבד פה לו עטרה
הוי חכמים הם שוממים   וחכמתם היא נסתרה
מי יוכל נשוא חמס עת   נותן לנקלה יקרה
האל ירצה כי צדיק זה   ישלח אל ארץ גזרה
לא זה נכון אבל חכמה   תעוז חכם מעשרה
מה שהיה הוא כי זמן   ינהיג הנהגה ישרה
אבל אם תראה עושק רב   אתה השקט ואל תירא
את הכל עשה אל יפה   אבל זמן שלח צרה

IBN Tibbon
Perush al shir ha-shirim